scurt tratat despre iubire

NEMIRA

Ovidiu Raețchi

EPOCA

Ovidiu Raețchi este scriitor și om politic. În vârstă de 37 de ani, aflat la al doilea mandat de deputat, Raețchi locuiește la București și New York. A publicat volume de eseuri și analiză politică (*EsTesistica*, 2004; *Din agora*, 2012) și lucrări de istorie a civilizației *(Anti-Dughin. Civilizația Creștin-democrată și un proiect pentru Rusia)*. Semnează analize de politică externă pentru *Adevărul* sau Ziare.com. Și-a reunit discursurile parlamentare în *Teoria marelui licurici & alte idei de dreapta*. A lansat cursurile de ideologie ale „Școlii Liberale“ și revista *Liberalul*.

scurt tratat despre iubire

Ovidiu Raețchi

NEMIRA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
RAEŢCHI, OVIDIU
Scurt tratat despre iubire / Ovidiu Raețchi. - București: Nemira Publishing House, 2017
ISBN print: 978-606-758-833-0
ISBN epub: 978-606-758-939-9
ISBN mobi: 978-606-758-940-5

821.135.1-4

Ovidiu RAEȚCHI
SCURT TRATAT DESPRE IUBIRE

© Nemira, 2017
Coperta: Cristian FLORESCU, Ana NICOLAU
Tehnoredactor: Magda BITAY
Lector: Elena OFTEZ
Tehnoredactor ebooks: Mihai Eftimescu

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

Cuprins

Despre autor
Cuvânt-înainte
Turnul poetului și turnul războinicului
Iubire: religie și fuziune nucleară
Îndrăgostirea: idee platoniciană, întâlnire, strângere
Obsessive love disorder și spargerea sinelui
Optimul tău
Te iubesc
Lista cu iubiți
Teoria haosului și femeia îndrăgostită: negare, dezvăluire, emasculare ritualică și rănire. Cazul Jeni Acterian
Arheologia celorlalți în Celălalt
Lolita. Patologia primei iubiri
Iubirea ca deochi. Privirea fatală la Ficino
Teoria sărutului. Femeia, frigul și bizonul însângerat
Iubirea-milă și iubirea-pasiune. Crima în dragoste
Multiplicarea conștiinței în dragoste
Redimensionarea celuilalt în iubire
Gelozia: Cezar și Mahomed. Profetul și Împăratul
Să iubești două femei
Dezvrăjirea. Moartea iubirii
Lașitatea în dragoste: Petrarca
Seducția și limitele ei
Dublul și androginul
Iubit și iubitor. Ipoteza lui Fedru
Marele proiect unificator: dragoste și sexualitate
Eroarea sărmanului Catullus. Efectul DulcineEa
Iubire, murire, partajare. Copilul

Pentru Laura Diana Raețchi

Cuvânt-înainte

Îndrăgostirea e o idee apriorică, sădită deja în noi înainte de a ne întâlni iubiții. În subconștientul nostru erotic, imaginea celui-așteptat este deja desenată pe contururile unei Idei platonice despre Bine și Frumos. Această Idee se decantează și se dezvoltă zilnic, chiar și în cei mai cinici sau mai „dumiriți" dintre noi, din picăturile microscopice de grație, farmec și excelență pe care le stoarcem de-a lungul unor ani mediocri. Iar atunci când paharul cu valori se umple, în viața noastră irumpe – printr-o fericită întâmplare – ființa care întrupează Ideea de Frumos la care am tors în taină atâta amar de vreme. Și nu mai e nimic de făcut: eram deja îndrăgostiți în preclipa venirii sale.

> *Ea nu-l încuraja deloc, dar de fiecare dată când se întâlnea cu el în sufletul ei se aprindea acel sentiment de vioiciune, care o invadase în ziua aceea în tren, când îl văzuse pentru prima oară. Simțea și singură că, văzându-l, bucuria strălumina în ochii ei și îi arcuia buzele într-un zâmbet, dar nu era în stare să-și tempereze această expresie a bucuriei. Câtva timp, Anna crezuse sincer că este nemulțumită că Vronski își permite s-o urmărească; dar curând după întoarcerea de la Moscova, sosind la o serată, unde credea că îl va întâlni și de la care el lipsea, datorită întristării care pusese stăpânire pe ea, înțelesese clar că se înșela singură, că această urmărire nu numai că nu-i era dezagreabilă, ci constituia și tot interesul vieții ei.* (Lev Tolstoi, *Anna Karenina)*

Nimeni nu a descris mai bine decât Tolstoi acest proces bizar al luării iubirii la cunoștință, în care înțelegerea vine cu mult în urma emoției gata coapte. Ești tristă fără un el abia cunoscut, ești plină de viață în prezența sa – dar tu încă trăiești ideologic într-un secol deja stins, în care el ți-e indiferent sau antipatic. Întocmai cum, atunci când un cuțit mușcă din buricul degetului nostru, vedem pielea despicată, vedem sângele țâșnind, dar avem încă vreme să spunem „uite, m-am tăiat, și nu simt nimic" înainte ca durerea să ajungă la creier și, corect interpretată, să se întoarcă la rană pentru a ne copleși.

Turnul poetului și turnul războinicului

I

Geli Raubal a fost marea iubire a lui Hitler. Singura – se confesa el.

Îi era nepoată, fiica unei surori vitrege pe care Führerul o acceptase lângă el pentru a-i face menajul. Era o fată plină de viață, înaltă pentru standardele vremii, cu zâmbet contagios și cu ochi mari. Nu pare, în pozele de epocă, o frumusețe; e limpede însă că însuflețirea îi dădea farmec. Voia, ca orice adolescentă, să meargă la petreceri și să flirteze cu ofițerii. Hitler avea însă alte planuri. „Cred că o voi lua de soție", îi mărturisea unui lider nazist.

Nimeni nu l-a văzut pe Hitler radios decât în prezența lui Geli. Mustăcea, se înfoia când se afișau împreună, avea tot soiul de gingășii și de ghidușii. Părea fericit. Numai că această fericire avea un mecanism foarte subtil de supraviețuire: calea era strâmtă; Geli trebuia să fie naivă, pură, izolată, disponibilă și total fascinată de fostul caporal. Orice depășire a acestor granițe dure rănea și anula dragostea lui Hitler.

Cât timp era încă foarte tânără, copleșită de personalitatea încărcată a unchiului, Geli i s-a supus buimacă și plină de admirație. Între 19 și 21 de ani, după ce s-a mutat cu Führerul (aparent pentru studii), i s-a dedicat doar lui. Putea ieși numai pentru a-i ține companie – sau cu aprobarea sa. Apoi, după ce a împlinit 22 de ani, Geli a început revolta. Fascinația a dispărut, lăsând locul unei pofte simple de viață. A cerut să plece la Viena, ca și Hitler cândva, pentru studii. I s-a interzis. Un început de pasiune pentru un șofer al șefului nazist a fost declanșatorul crizei: tânărul îndrăzneț a fost concediat,

iar ea a suportat o revărsare de furie a celui mai temut om din lume. Un lider absolut, un Führer care are întotdeauna dreptate (prin decret!) nu poate accepta dezacordul sau revolta unei puștoaice. Un bărbat suprem – incarnare a virilității ariene, conform dogmei – nu poate fi respins sau rănit.

Deznodământul era inevitabil: după o ceartă violentă – în care Hitler a răcnit „Pentru ultima oară, nu! Îți interzic" și a plecat trântind ușa –, Geli Raubal s-a sinucis.

Sunt multe lucruri neclare în această sinucidere, ca și în natura relației dintre ea și Führer. Zeci de documente și declarații, astăzi publice, vorbesc despre o pasiune sexuală maladivă a lui Hitler pentru propria nepoată. „Mă obligă să fac lucruri groaznice", se confesează Geli mai multor demnitari naziști. Dar mărturiile lor pot fi puse la îndoială – deveniseră între timp disidenți ai regimului și aveau motive să-l ridiculizeze pe cancelar. Oricum ar fi, chiar și cei mai generoși biografi ai Führerului admit că la mijloc e cel puțin o puternică pasiune erotică reprimată. Și în privința sinuciderii părerile sunt împărțite: opinia publică a vremii, de pildă, a fost convinsă că se află în fața unei crime pasionale. În acest caz, Hitler ar fi un actor convingător și tenace: când Hess îl anunță despre sinucidere, acesta se prăbușește într-o stare de depresie vecină cu coma. Nu poate participa la înmormântare, abia la două zile este în stare să viziteze mormântul. Renunță la muncă și zace într-o stare de prostrație. E momentul în care devine vegetarian: carnea îi amintește de trupul însângerat al lui Geli. Transformă camera fetei într-un sanctuar în care doar el are dreptul să intre. În fiecare an, de ziua lui Geli, camera se umple de flori.

Moartea lui Raubal, spune Heinrich Hoffman, fotograful Führerului, „este momentul în care germenii dezumanizării au început să crească în Hitler".

II

Balerinele: femei fatale, formate în ani de complicitate și de trudă alături de bărbați musculari, grațioși, gentili. Femei predestinate cumva răsfățului și superficialității erotice – ai spune.

Nu e cazul lui Irinel Liciu, poate cea mai frumoasă și mai charismatică dintre prim-balerinele Operei Naționale. Această

femeie spectaculoasă, aflată în vârful gloriei personale, se îndrăgostește la prima vedere, după o întâlnire întâmplătoare, de un poet necunoscut și provincial: Ștefan Augustin Doinaș.

El îi scrie o poezie pe un măr, apoi îl retează în două: „Partea asta ești tu, partea asta sunt eu!“ Părțile se despart: Doinaș e arestat de comuniști, pentru că nu denunțase un disident. E trimis la închisoare. Irinel, în acest timp, dansează pe cele mai importante scene, admirată de elita comunistă, care se dă în vânt după balet. Nu doar că nu îl uită, ci și dansează pentru el. Sigurul lucru pe care îl pretinde de la admiratorii nomenclaturiști: libertatea lui Doinaș. Grație eforturilor sale orfice, poetul este eliberat.

Se căsătoresc. El e încă sărac – ca orice poet tânăr. Ea continuă să strălucească. După ce scrie câteva ore pe zi, Doinaș merge la Operă, așteptând-o pe Irinel. „Bună seara, domnule Irinel“, îi spun portarii, respectând ordinea firii: ea îl întreține.

Când renunță la balet, Irinel rupe orice legătură cu lumea dansului. Era balerină și atât: nu profesoară, nu coregrafă. Singurul ei univers rămâne Doinaș, a cărui izolare învață să o protejeze. Ore în șir el traduce din Goethe; ore în șir ea îl veghează, păstrând tăcerea. Este garantul liniștii. Frumusețea cu aer creol, asiatic, iberic – sunt multe forme de exotism adunate pe chipul ei – învață să gătească baroc; o formă casnică de sofisticare, care înlocuiește piruetele de ieri. Aceeași frumusețe exotică trece cu vederea, spun unii, vagile explorări lirice pe care poetul simte nevoia să le facă în alte universuri feminine. Dar poate că sunt numai vorbe.

Acum el este cel încărcat de glorie – poet premiat și studiat. Totuși, nimic nu se schimbă: călătoresc numai împreună. Decid să moară împreună: cel care rămâne în viață se va sinucide, spun ei prietenilor – poate în glumă. Irinel e sceptică, tot în glumă: bărbații sunt lași, Doinaș n-o să fie în stare s-o facă.

Poate de aceea, pentru a evita această formă de eșec, Doinaș se îmbolnăvește. Cancer. Moare pe masa de operație: inima i-a cedat. Jumătățile de măr se pierd, schimbă registrul ontologic. „Partea asta ești tu, partea asta sunt eu!“, își amintește Irinel, plecând spre casă de la spital. Pune totul în ordine și se sinucide imediat, cu un pumn de medicamente. El avea 80 de ani. Ea, 74.

Biletul lăsat de Irinel e scurt:

Domnul meu și Dumnezeul meu, iartă-mă! Doinaș,

dulcele meu, o prea mare iubire ucide.

III

Un mare iubit – poetul – e cel care o alege din mulțime pe cea mai frumoasă și mai dorită dintre femei. Ea îl urmează: nu pentru gloria sa încă neinventată, ci doar pentru că e un mare iubit. Cea mai râvnită femeie renunță la tot și se închide singură în turnul de fildeș al poetului, păzindu-i singurătatea. Când el pleacă, ea îl urmează, în cel mai frumos act de autosuspendare dintr-o lume lipsită de sens.

Un iubit eșuat – războinicul – e cel care o alege din mulțime pe cea mai vulnerabilă și mai accesibilă dintre femei. Ea e obligată să îl urmeze; gloria lui e mai presus de orice. Totuși, chiar și cea mai vulnerabilă dintre femei refuză turnul de fier în care e consemnată de războinic – preferă să se suspende singură din lumea lui lipsită de farmec.

O inegalitate tragică între un mare iubit și un rebut erotic: pe unul îl urmează în moarte cea mai râvnită dintre femei, pe altul îl refuză prin moarte cea mai accesibilă dintre ele. Va fi nevoie, probabil, de camere de gazare și de lagăre de concentrare pentru ca rebutul erotic să-și uite pentru o clipă tristețea și hidoșenia. Un munte de cadavre pentru incapacitatea de a scrijeli o poezie pe un măr și de a-l rupe în două părți egale.

Semn că iubirea este, totuși, un lucru important.

Iubire: religie și fuziune nucleară

I

Orice iubire, oricât de fragilă, de precară, de lumească, constituie reflexul unei reunificări mistice, al unei *unio mystica;* o nostalgie a atomilor pentru Particula Unică (Dumnezeul fizicienilor), în care se afla concentrat universul înainte de Big Bang. Se găseau acolo, strânși laolaltă într-un singur pântec, feriți de devenire, Romeo și Julieta subcuantici, protonii lui Hitler și ai lui Stalin, muntele Everest, Marte, soarele, găurile negre, Iisus, Mahomed, evreii și palestinienii, trandafirii și tancurile. Explozia survenită în acea Particulă Alfa, infinit concentrată și infinit fierbinte, a generat timpul, spațiul și materia din care suntem alcătuiți noi, cei care iubim sau suntem iubiți. Am câștigat astfel multiplicitatea, diversitatea, individualitatea, capacitatea de a spune: „Acesta sunt eu, Socrate, și sunt îndrăgostit de tânărul Platon, un fermecător și straniu altul în raport cu mine"; sau: „Acesta sunt eu, Lennon, și fără Yoko sunt incomplet". Câștigând acest drept la pluralitate, la alteritate, am dobândit, în fapt, acces la iubire. Dar am pierdut uniunea mistică; am pierdut Unul; am pierdut Particula Alfa, în care totul și toți eram o singură ființă. De-o ființă. Deo-ființă.

Pentru a avea acces la iubire, a trebuit să ne separăm în miliarde de atomi. Din clipa în care ne-am separat, devenind „eu" și „tu", am început să tânjim din nou la uniunea primordială. Să ne tânguim după realipire.

II

În momentul solemn al Big Bangului, universul și-a început expansiunea scuipând în spațiu, la o viteză infinită, cu o temperatură infinită, o cantitate cvasiinfinită de atomi. Și astăzi, încetinit și răcit, universul încă se extinde în contul acelei magnifice separații a Unului. Trebuie să ne imaginăm iubirea ca forță de rezistență care se opune acestui proces, încercând să recompună prima moleculă nediferențiată.

Iubirea este anti-Big Bangul.

III

Grecii au gândit întotdeauna dragostea în termeni de „forță" fizicistă. În cosmologiile lor, erosul reprezintă elementul dinamic care aduce laolaltă principiile primordiale. Pentru Empedocle, luat cumva la întâmplare, Philia (iubirea) este cea care leagă diversele stări ale materiei. Pentru Aristofan, Eros e cel care unește toate elementele – ce se vor transforma ulterior în zei. Iubirea grecilor este, așa zicând în limbaj modern, o forță *fuzionară:* fuziunea nucleară este procesul prin care două nuclee atomice reacționează pentru a forma un nou nucleu, mai greu decât nucleele inițiale. Pentru că nucleele participante la fuziune sunt încărcate electric, reacția de fuziune nucleară poate avea loc numai când cele două nuclee au energia cinetică necesară pentru a învinge potențialul de respingere electrică și se apropie suficient pentru ca forțele nucleare să poată rearanja nucleonii. Iubirea acționează întocmai: ea aduce laolaltă două nuclee separate, unindu-le într-o unică făptură emoțională; iar îndrăgostirea, cu temperaturile sale înalte, asigură învingerea potențialului de rezistență electrică a părților inițial despărțite, retezate, incomplete.

Îndrăgostirea este – cuvântul însuși se dovedește de mare ajutor – o intrare în dragoste, o în-drăgostire. În raport cu dragostea, care reprezintă mai degrabă un proces deja așezat și durabil – asumat, dumirit, senin –, îndrăgostirea e asociată mai degrabă cu „violența" și cu „aprinderea". E absolut firesc: intrarea în dragoste solicită unor corpuri inițial străine, lipsite de orice raport „energetic" anterior, o sforțare abnormă pentru a învinge inerția dezvrăjirii cotidiene în

care evoluăm. Pentru a se aduce în dragoste, cele două corpuri au nevoie de o combustie disproporționată, care face ca numai în câteva zile un trecător oarecare să devină axa destinului tău.

Îndrăgostirea este, în fapt, procesul violent de intrare pe orbită, în timp ce dragostea reprezintă orbitarea stabilă, în care raportul gravitațional a fost deja clarificat și în care cele două corpuri se mențin reciproc în plutire.

Așa cum un satelit care înconjoară Pământul are nevoie de o rachetă de mare combustie care să învingă violent atracția gravitațională până când „cade" pe orbită, tot așa iubirea are nevoie de îndrăgostire pentru a răzbate până la dragoste.

Deloc întâmplător, englezii numesc intrarea în amor „cădere în dragoste" (*to fall in love*), deși am putea vorbi la fel de inspirat de o „urcare în iubire".

IV

Iubirea (Eros, Afrodita, Philia) este forța care *leagă* elementele, spune Empedocle. Fizica modernă numește acest proces de *legare* fuziune nucleară. În mod aparent bizar, există un cuvânt decisiv, a cărui etimologie este chiar aceasta – a *lega*, a re-uni. Acest cuvânt este „religie".

O explică Lactantius în *Institutiones Divinae*: „Sunt *legați* de Dumnezeu și prinși de El prin legătura pietății." *Religare – religati – religio* este deci etimologia corectă, nu așa cum proclamă Cicero (în *De Natura Deorum*), *relegere* – „a trata cu atenție". Sfântul Augustin a arbitrat această polemică, hotărând că „religia ne *leagă* (*religat*) de unicul Dumnezeu Atotputernic".

Religia și iubirea reprezintă procese de fuziune, de re-legare, de reîntoarcere în Particula Alfa, în Unu. Aparent, cele două procese vizează trepte ontologice diferite, paliere inegale ale ființei. Religia ne re-leagă de Dumnezeu, de Unul însuși, în unitatea și desăvârșirea sa. Iubirea tinde către fuziunea nucleară cu Celălalt, cu doar unul dintre aspectele Particulei Alfa, cu atomul potrivit mie din infinitatea de atomi produși de Big Bang. Totuși, religia este tot un proces de iubire. Când fariseii caută lămuriri la Iisus, ei îl întreabă: „Care este cea dintâi dintre toate poruncile?" Hristos e categoric: „Să iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul

tău, cu tot cugetul tău și cu toată puterea ta. Iată porunca dintâi. Iar a doua este următoarea: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți. Nu este poruncă mai mare decât aceasta.“ (Marcu, 12:30-32). Credința desăvârșită realizează fuziunea prin iubire atât la nivel mistic (cu Dumnezeu), cât și la nivel moral (cu aproapele). Este un cerc virtuos al iubirii, așa cum explică Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Cel ce Mă iubește pe Mine, zice Domnul, va păzi poruncile mele“ (Ioan, 14:23). „Iar porunca mea aceasta este – ca să vă iubiți unii pe alții“ (Ioan 15:12). Cel ce nu iubește, așadar, pe aproapele nu păzește porunca. Iar cel ce nu păzește porunca nici pe Domnul nu-l poate iubi.“ (*Cele patru sute de capete despre dragoste*, 16).

Putem, de altfel, discerne între disciplinele spirituale cercetând modul, calea prin care se poate ajunge la *unio mystica*, la re-legarea cu Celălalt sau cu Dumnezeu. Setea noastră de unitate ia forme stridente, uneori contrare: unii aleg să se cufunde doar în Celălalt, alții, doar în Dumnezeu; unii îl refuză pe Celălalt, considerându-l irelevant, alții îl neagă pe Dumnezeu, găsindu-l inutil. Toți însă – atei, yoghini, creștini, hermetici – aleargă după aceeași himeră.

Patru sunt tipurile ideale ale re-legării cu Ființa:

1. Iubirea pentru Unul, ocolindu-l pe Celălalt. Spre Dumnezeu, în solitudine. Yoghinii se retrag în meditație. Pustnicii apucă pe acest drum: hărmălaia creată de ceilalți nu poate decât să încurce. Și plotinismul este o astfel de cale: întoarcerea la Unul este „un zbor al celui singur către Cel Singur“. Metoda este introspecția. Și recluziunea.

2. Iubirea pentru Celălalt, ocolindu-l pe Unul. Umanismul ateu se pune doar în slujba Celuilalt, pe care îl transformă în principiu metafizic. Dumnezeu nu este util în această unire a celor mulți și oprimați: solidaritatea și iubirea de *aici și acum* sunt suficiente.

3. Iubirea pentru Unul prin mijlocirea Celuilalt. În tehnicile tantrice, de pildă, aproapele este o cale pentru a descoperi o realitate mistică superioară. La fel se întâmplă în conservatorismul agnostic, unde Dumnezeu este păstrat ca instrument de lucru doar pentru că girează morala publică.

4. Iubirea pentru Celălalt prin mijlocirea Unului. Creștinul îl iubește pe *aproapele* pentru că așa îi cere Hristos. Pentru că *aproapele* este imaginea Unului în materie. Pentru că, oricât de precar ar fi, omul este făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Și, pentru

asta, merită să îi întorci chiar și celălalt obraz.

V

Pornind înapoi pe firul creației, vom ajunge întotdeauna în același punct: la Creator, la primul element, la Particula Alfa. Această este calea mistică ori fizicistă. Dacă vom începe însă acest drum pornind dinspre umanitatea noastră, reducția se va face până la doi: eu și tu; sinele și alteritatea; masculinul și femininul. Pasul următor – pentru a ajunge la Unu – este topirea celor doi termeni prin iubire: androginul. Ființa unică, contopită în *unio mystica* prin *coincidentia oppositorum*. Adică Dumnezeu.

Urmărite până la ultimele consecințe logice, dragostea și religia conduc, în fapt, în exact același loc.

Îndrăgostirea: idee platoniciană, întâlnire, strângere

I

Poți să miști maneta înainte și apoi în lateral. Gheara de metal urmează indicațiile mâinii tale. Când ai ales o țintă, se repede în jos, înspre jucăriile de pluș trântite una peste alta, încercând să cuprindă de beregată una dintre ele. Dacă reușești să extragi jucăria, îți aparține.

Acest aparat pentru copii, comun în malluri și care pare gândit să-și înșele întotdeauna jucătorii, aproximează strălucit fenomenul îndrăgostirii.

Există o dimensiune potențială a iubirii care îi trasează parțial acesteia granițele concrete, întrupate. Știm despre noi că avem capacitatea de a ne îndrăgosti, că purtăm la noi, în adormire, acest instrument fatal, care se poate activa brutal după ani de neființă. Această îndrăgostire potențială, care stă să vină, are deja un spectru care ne reprezintă și ne oglindește, o aproximare a iubitului așteptat; nu e încă o anatomie limpede; nu este deja un portret; obiectul pasiunii mele absolute de azi poate fi radical diferit de obiectul de ieri și de mâine. Azi o creolă cu ochi cafenii și suflet de artist, mâine, o germanică palidă și aplicată. Totuși, în ambele alegeri ale emoțiilor mele atât de intime există o mediană a nevoii mele continue de Celălalt, un Celălalt care va fi întotdeauna cumva vulnerabil, cumva solitar, cumva inaccesibil, cumva longilign. Aceasta este potențialitatea îndrăgostirii mele: între aceste puncte cardinale se

joacă ea. Precum o radiografie care-și așteaptă carnația.

Pe traseul acestei hărți a nevoirii mele erotice se inserează întâlnirea. Momentul în care de-îndrăgostitul irumpe în viața celui-ce-stă-să-iubească, a iubitorului iminent, copt ca un fruct. O clipă întotdeauna privilegiată, nu atât sub raport romanțios, cât vădit filosofic: atunci cerurile se deschid și Ideea de Frumos și Bine (îndrăgostirea în potență, în așteptare) începe să observe acest trup, acești ochi, acest zâmbet. Până acum doar o hologramă, virtualitatea iubirii începe să se materializeze; să se întrupeze; să capete volum și formă.

„Iubește ideea de iubire", spunea un critic român despre un mare poet. Era, în mod evident, un clișeu menit să scuze slăbiciunile sentimentale ale poetului. Toți iubim ideea de iubire. Toți – privați sau ghiftuiți de amor – avem sădită adânc în noi râvna pentru o nouă întruchipare a marii iubiri.

Această iubire a ideii de iubire constituie, în fapt, potențialitatea îndrăgostirii, comparată mereu cu o felină ori o aspidă care stă la pândă. Iar momentul întâlnirii nu face decât să ofere determinații acestei potențe – întocmai precum unui tată i se revelează brusc, pe holul maternității, trăsăturile concrete și ireductibile ale noului său născut. E un moment deopotrivă magic emoțional și trist filosofic. Magic pentru că, iată, Forma absolută (Copilul, Iubita) s-a pogorât în materie; trist filosofic deoarece infinitul potenței a devenit finitul actului.

Acesta este copilul meu! Aceasta este iubita mea? Nedeterminarea plină de promisiuni capătă instantaneu contururi contondente și suntem azvârliți balistic din lumea proiecțiilor în cea a detaliilor. În această *stare de aruncare,* în care visul întâlnește realitatea devin posibile trei tipuri de reacții: îndrăgostirea violentă, recunoașterea senină și rezistența.

Îndrăgostirea violentă este un preaplin al realității întrupate a Celuilalt în raport cu potențialitatea sa. Atunci când vine, când se materializează prin întâlnire, iubitul se dovedește mai spectaculos decât așteptarea sa, decât radiografia virtualității sale. E pur și simplu prea mult, iar îndrăgostitul e copleșit. Excederea proiecțiilor sale îl va copleși emoțional, îl va obliga să poarte pe umeri, încovoiat într-o genuflexiune sufletească, toată greutatea gravitațională a unei realități transideale. Pentru că, în mod bizar și spectaculos,

îndrăgostirea erupe atunci când Ideea de Frumos și Bine este surclasată de întruparea sa concretă.

Recunoașterea senină este forma diurnă – homeostaza îndrăgostirii. Realitatea este egală Ideii. Infinitul sosit este iubitul așteptat – niciun dezechibru, nimic în plus sau în minus. „Am știut din primul moment că va fi bărbatul meu", se spune în orice rememorare ritualică a recunoașterilor senine.

Rezistența este – literalicește, postmodern – cea mai fecundă formă de negociere cu îndrăgostirea. „Când am văzut-o, mi s-a părut cumva urâtă" – așa încep mai toate poveștile de dragoste ale ultimelor două secole, semn al eliberării romancierilor de povara îndrăgostirii idealizante. Întâlnirea dintre Idee și de-iubitul întrupat aduce o dezamăgire: are buze prea groase, are nasul prea drept, are ochii prea mari. Totuși, *pattern*-ul iubirii e nemilos: spre această femeie ne conduce reamintirea platoniciană a formei ideale de Bine și Frumos. Capcana iubirii se strânge în jurul nostru: va trebui să ne obișnuim cu buzele prea groase și cu nasul prea drept, care își vor vădi în mod necesar farmecul, pentru că ne îndrăgostim în ciuda rezistenței pe care o opunem. De cele mai multe ori, admiterea iubirii are loc după o frondă nevrotică, urmată de remușcări. De-iubitul este jignit, agresat, respins pentru a striga dezacordul nostru în obrazul Providenței amoroase. Urmează apoi vinovăția, căința și predarea. E o vinovăție care va funcționa pe post de păcat originar pe toată durata iubirii: „La început mi s-a părut urâtă…"

Indiferent de perioada de incubație și de modul de a o îmbrățișa, îndrăgostirea acționează precum gheara metalică din jocul mecanic cu jucării de pluș. O vreme bântuie haotic, în amorțire, fără țintă precisă, scrutând de sus peisajul doldora de potențiali parteneri; în spatele acestei căutări abstracte, difuze, pândește însă hologramа Ideii personale de Bine și Frumos, potențialitatea marii iubiri. Apoi, după momentul întâlnirii, odată găsit (recunoscut) obiectul pasiunii erotice, gheara de metal se strânge cu violență în jurul acestuia.

Această strângere – cuvânt esențial pentru a înțelege dragostea – este concomitent o idealizare a realității și o reificare (în-obiectare) a ideii. În materialitatea acestor glezne, a acestui zâmbet, a acestei voci, a acestei *Weltanschauung* voi concentra eu Ideea mea despre Frumos, Adevăr, Bine. Sau, convers: iată, Ideea a găsit un corp în care să se descarce!

Strângerea este, deopotrivă, și o decupare fundamentală a realității. Din șapte miliarde de suflete aflate în proximitatea mea planetară – mai toate străine și indiferente –, această persoană devine capitală pentru modul meu de a mă raporta la lume și de a-mi alcătui biografia. De azi înainte, strângându-mă în jurul său, o migrenă a ei capătă, la scara lumii mele, dimensiunile catastrofice ale unui cutremur în Pacific, iar nu știu ce oraș negândit și banal de provincie în care s-a născut devine o Mecca a maturității mele.

Pentru a descrie procesul îndrăgostirii, Stendhal propune conceptul de cristalizare:

> *Ne place să împodobim cu mii de haruri o femeie de a cărei dragoste suntem siguri; ne place nespus de mult să ne descriem amănunțit toată fericirea. Aceasta înseamnă a exagera un bun superb, picat acum din cer, pe care nu-l cunoaștem și de a cărui posesiune suntem siguri. Lăsați să lucreze mintea unui amant timp de douăzeci și patru de ore și iată ce veți găsi: La minele de sare din Salzburg se aruncă în adâncurile părăsite ale minei o creangă de copac desfrunzită de iarnă, după două sau trei luni creanga e scoasă, acoperită în întregime de cristale strălucitoare: cele mai mici crenguțe, cele subțiri cât laba unui pițigoi, sunt împodobite cu nenumărate diamante mobile și orbitoare; și nu mai poți recunoaște creanga primitivă. Ceea ce numesc eu cristalizare este operația spiritului care descoperă din tot ce i se înfățișează noi perfecțiuni ale ființei iubite."*
> (Stendhal, *Despre dragoste)*

O descriere plină de talentul deplin al romancierului, care ignoră însă ritmul corect al mișcărilor amoroase: cristalizarea nu are loc după întâlnirea de-iubitului cu iubitorul, ci mult înainte, prin capacitatea noastră de a genera Idei platoniciene, Forme ideale. Acolo, în tihna insondabilă a sufletului nostru conceptual, se forjează, în tăcerea marilor acumulări, cristalul de mină al viitoarei iubiri. Întâlnirea cu iubitul este doar recunoaștere (pasională, senină, revoltată) și strângere însetată în jurul acestuia, ca parte esențială și transcendentă a realității. „O fată frumoasă este o fereastră deschisă spre paradis", scrie Blaga despre această mișcare platoniciană a iubirii.

II

„O mare iubire e mai curând un proces de autosugestie. Trebuie timp și trebuie complicitate pentru formarea ei“, spune Camil Petrescu. În răspăr cu marea temă din *Cântărea Cântărilor*: „Vă rog fierbinte, fiice ale Ierusalimului, nu stârniți, nu treziți dragostea, până nu vine ea.“

Unde e adevărul: de partea modernilor sau a profeților? Iubirea este un act de creație sau un fapt psihologic care se năpustește asupra noastră implacabil ca un asteroid?

Din nou, ca și în cazul lui Stendhal, Camil Petrescu înțelege greșit momentul în care dragostea are (încă!) un caracter liber și făuritor. Acest lucru nu se întâmplă după întâlnirea cu de-iubitul, când acesta a fost re-cunoscut și este luat în posesie emoțională prin procesul de „strângere“, ci înainte, când spiritul încă lucrează la radiografia personală a Ideii de Frumos și Bine. Atunci, prin dezvoltare ori regres de sine, prin evoluție sau involuție sufletească, putem adăuga sau elimina trăsături esențiale pentru de-iubitul spre care tindem; atunci putem face, de pildă, un criteriu eliminatoriu din vanitate ori exces de experiență erotică. Însă, odată cristalizată o anume cartografie a de-iubitului, nu mai e nimic de făcut. Camil Petrescu confundă procesul de acceptare a îndrăgostirii pe calea rezistenței, a insurecției, a răzvrătirii („la început mi s-a părut urâtă“) cu *autosugestia*. Or lucrurile stau exact pe dos – atracția magnetică se află deasupra voinței care încearcă să-i opună o contrasugestie.

Cântarea Cântărilor este mai înțeleaptă și mai subtilă decât un modern pasionat, fatalmente, de libertate:

> *Vă jur, fiice ale Ierusalimului,*
> *pe căprioarele și cerboaicele de pe câmp:*
> *nu stârniți, nu treziți dragostea,*
> *până nu vine ea!*
>
> *(Cântarea Cântărilor 2:7).*

O mare iubire e mai curând un proces fatal.

Obsessive love disorder și spargerea sinelui

Să deschidem, cumva la întâmplare, trei romane diferite, în căutarea unei descrieri a îndrăgostirii:

> *Îi mărturisi că nu trecea o clipă fără să se gândească la ea, că tot ce mânca și bea avea gustul ei, că viața era ea, la orice oră și pretutindeni, cum numai Domnul avea dreptul și puterea de a fi, și că bucuria supremă a sufletului său ar fi fost să moară împreună cu ea. (*Gabriel García Márquez, *Despre dragoste și alți demoni)*

Să încercăm apoi ceva de la care am aștepta mai puțină subtilitate erotică:

> *Mă obsedezi. Nu te pot goni din minte. Asta nu înseamnă că m-am îndrăgostit de tine. Dorm cu tine, mă trezesc cu tine, nu mă pot spăla pe dinți fără să ți-i spăl și pe ai tăi, majoritatea timpului mă cert cu tine. Nu există nicio logică și nicio plăcere în toată chestia asta. Nu te-am auzit rostind nici cea mai mică idee interesantă; în general, spui niște idioțenii pe un ton manierat. Cu toate acestea, de fiecare dată când îmi trece prin minte un gând amuzant, simt nevoia să te aud râzând, iar atunci când sunt deprimat, am nevoie de tine să îmi ridici moralul. (*John Le Carré, *Managerul nopții.)*

Reformularea unei idei vechi, pe care o vom regăsi oricât am străbate înainte sau înapoi istoria literaturii:

> *Ce am eu de făcut pe lume? Ceilalți se străduiesc să obțină bogăție, celebritate, putere! Eu, eu nu am nicio situație, tu ești singura mea ocupație, toată averea mea, țelul meu, centrul existenței mele, al gândurilor mele. Nu mai pot să trăiesc fără dumneata, la fel cum nu pot trăi fără aer. Nu simți aspirația sufletului meu cum urcă spre al dumitale, și că ele trebuie să se contopească, și că eu mor din pricina asta?* (Gustave Flaubert, *Educația sentimentală)*

Există trei mișcări, trei faze emoționale pe care romancierii ni le propun, cu tenacitate, în scene precum cele de mai sus. Să le descompunem analitic:

Spargerea învelișului sinelui

Iată un eveniment bizar, contraintuitiv și îngrijorător. Pentru a funcționa sănătos și eficient, Sinele are nevoie de unitate, de concentrare în propria substanță. Are nevoie de o manta, de o teacă dură și tenace, care să îl separe de alteritate. Eul confuz și difuz este unul vegetal. Or, prima mutare a ființei îndrăgostite este spargerea propriului înveliș; nevoia de a trece dincolo, de a transcende.

Asedierea Celuilalt sine

„Viața era ea, la orice oră și pretutindeni". Sinele „îmbolnăvit" de iubire nu mai este nici autoreflexiv, nici egoist; a devenit alter-propensiv și altruist. Singurele procese interesante din univers se produc în și la persoana iubită: îmbăiatul ei, pieptănatul ei, surâsul ei. Viața este în altă parte. Viața este la ea. În ea.

Mutarea în Celălalt sine

Singura cale prin care îndrăgostitul își poate stinge setea de Celălalt este transmigrația sinelui. „Eu" devin „tu". Marile iubiri sunt acele momente privilegiate în care două ființe sunt dispuse la o transmigrație simultană și reciprocă în Celălalt. Acesta este procesul de fuziune în care atomii individuali se recompun într-o nouă ființă compozită.

Ceea ce, din perspectivă filosofică, pare salutar și miraculos poate fi pentru psihologi un motiv de alarmă. Prin spargerea sinelui și prin fixarea în Celălalt, îndrăgostirea aproximează o tulburare obsesivă, ce neagă vădit habitudinile noastre comode și narcisiste. I se spune „*Obsessive love disorder*“ ori „intoxicație emoțională“, fără prea mare convingere, în literatura de specialitate, pentru a sugera totuși o perspectivă riguroasă asupra fenomenului.

În mod evident, marile iubiri au un caracter obsesiv acut. Este clar că psihologia îndrăgostirii modifică radical uzanțele psihismului nostru. Și, la fel de evident, „cantitatea“ de iubire nu poate fi un criteriu care să despartă legitim afecțiunea de normalitate; nu există un „prea mult“ patologic în dragoste. Dacă ar fi altfel, societatea însăși, construită în jurul acuplării fecunde și stabile, deci a iubirii, ar fi întemeiată în siajul unei psihoze.

Iubirea nu este o tulburare obsesiv-compulsivă pentru că nu are nicio dimensiune tanatică. E vitalitate absolută, afirmație pură. Actul de iubire – necorupt de epifenomene maladive – este incompatibil cu anxietatea și cu angoasa, care sunt afecțiuni ale ființei solitare.

Iubirea nu este o tulburare obsesiv-compulsivă pentru că nu are nevoie de compulsii secundare: sexul este singura sa compulsie – una absolută. Solară și senină. Restul sunt patologii ale neputinței, nu ale iubirii.

Obsesie vine din *obsessio* – asediu. În cazul spaimelor cronice (frică de moarte, de microbi, de propria impuritate), obsesiile ne iau cu asalt și ne destabilizează. În iubire, nu ființa noastră e sub asediu; noi suntem asediatorii unui „eu“ ideal, la care râvnim. În patologiile fricii, ne baricadăm tot mai adânc în noi, în întunericul peșterilor descendente, sigure, din psihismul nostru; în iubire venim la suprafață, spre lumina celuilalt, gata de saltul reființării în Altcineva.

Optimul tău

Binele are trei trepte.

Pe prima treaptă stă virtutea solitară. Pe a doua – virtutea publică, solidară. Pe a treia – virtutea în iubire. Dragostea, cu alte cuvinte, ne oferă acces la forma bazilară a binelui din noi.

Virtutea solitară – a ascetului – e deseori idealizată în imaginarul religios, instituindu-se ca formă absolută a spiritualității. Totuși, pustnicia e doar o cale tranzitorie și formativă; binele singurătății, al înfrânării și al păcii sufletești se răsfrânge terapeutic doar asupra ta. Firește că Dumnezeu este un scop esențial al acestui demers ascetic, ceea ce oferă dimensiuni cosmice și solemne fericirii tale egoiste; desigur că rugăciunea monahului rupt de lume se răsfrânge benefic asupra unei întregi cetăți corupte; totuși, este evident că binele practicat în grotă e parțial și cu miză mică – ajutând doar la buna strunire a sinelui în perspectiva luptei „din lume".

Virtutea publică a fost întotdeauna valorificată deasupra celei de intimitate; pentru greci, romani, saduchei ori farisei, virtutea nu putea fi decât dovedită social. Exhibată, vizualizată. Până și în creștinism, marile figuri ocupate cu binele public vin deasupra celor cu etică solitară. Chiar și conducătorii politici – azi cele mai importante vedete ale scenei publice laice – au fost „sfinți" dacă și-au asumat proiecte spirituale ample (Constantin cel Mare); mai presus de ei vin liderii religioși, întemeietorii de ordine, apostolii însetați de public și de drumuri trudnice. Toți oameni ai agorei, ai maselor, ai însoțirii.

Binele lasă urme; binele e social. Binele îl implică pe Celălalt. Iisus nu se retrage decât episodic în pustie, pentru o scurtă căutare

spirituală. În rest, stă în mijlocul comunităților, năvălește asupra lor, vorbește cu ucenicii așezați „la piept". Vindecă, iartă, ceartă, legiferează, salvează. Până și moartea e un act public pentru Hristos. Mai ales moartea. În islam, Profetul dezvoltă acest caracter public al Trimisului; pe lângă păstorirea sufletească și microcomunitară, el este un lider politic deplin.

Totuși, virtutea noastră publică are limite și diformități. E fluctuantă, inegală și demonstrativă. Cu timpul, se profesionalizează și se zaharisește. Are un caracter finit, dincolo de care pândește nebunia și ruina: dacă am face bine celuilalt pe măsura nevoilor sale (de la fiecare, după merite, fiecăruia, după nevoi!), ne-am arunca în cutia milei și ultimul bănuț, ultima șansă de subzistență, precum lunaticul Van Gogh, cel care înainte de marea cădere și-a lăsat în cutia milei ceasul de aur și mănușile. N-am mai dormi, tot robotind caritabil; ne-am oferi în dar sângele și organele; am da săracilor orice colț de pâine care ni se cuvinte. Totul pentru celălalt, nimic pentru mine – iată forma pură a virtuții sociale. Pe care, neputând-o atinge decât prin excepție și mai degrabă simbolic, prin forme de altruism jertfelnic, suicidar (Francisc din Assisi, Maica Tereza), o compensăm cu fățărnicia salvatoare a micului bine de ocazie, de sărbătoare, de duminică.

Virtutea atinsă prin iubire vine deasupra celei solitare sau solidare. Ea practică atât un bine de autodepășire și de înfrânare, precum ascetul, cât și unul de solidaritate și de dăruire, precum altruistul.

În iubire, binele e continuu, iradiază fără sincope, cum se întâmplă în implicările noastre sociale. În fiecare clipă îl salvezi pe celălalt în dragoste, ești fără rest responsabil pentru el.

Dincolo de dimensiunea sa de extaz și de juisare, acolo unde acestea se termină, după orgasm și armonie, iubirea este cruce. Precum pustnicul, iubitorul se mortifică purtându-l pe celălalt în spate în orice moment de criză. În acest mod, dragostea atinge ultima treaptă a binelui – cea transcendentală, supraumană – care aparține eroismului sacrificial. Capacitatea de a renunța la tine pentru salvarea celuilalt reprezintă cea mai înaltă formă de bine la care avem acces; ea contrazice fiecare nerv al instinctului nostru de supraviețuire și imită marea jertfă ritualică asumată de Dumnezeu însuși („Fiindcă atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, că a dat singurul Lui Fiu…" – Ioan, 3:16).

Grecii din lumea atât de masculină a lui Platon sunt nevoiți să admită această capacitate sacrificială până și în cazul femeilor – ceea ce indică forța nebunească și bizară a iubirii:

> *Și încă: cei ce iubesc sunt singurii care primesc să moară pentru alții… și nu numai bărbații, ci și femeile. (*Platon, *Banchetul, Cuvântarea lui Fedru)*

Nu există cale mai dreaptă și mai sigură spre optimul ființei noastre decât în iubire. Grație ei, chiar și cei mai precari dintre noi au acces la un flux neîntrerupt de responsabilitate, grijă și autocenzură. În iubire ne înfrângem instinctele de acuplare dezordonată și spontană, dar și reflexul înnăscut de autocentrare.

> *Vă asigur că bărbatul care iubește, dacă-i prins săvârșind o faptă urâtă sau îndurând cu lipsă de curaj o jignire pe care n-a răzbunat-o, nu suferă mai mult când e văzut de tată-său ori de prieteni, sau de cine poftiți, cum suferă în fața personei iubite. Același lucru îl vedem și la cel iubit. Altfel se rușinează față de cine-l iubește, dacă-ar fi prins cu o faptă urâtă! Să ne închipuim numai c-ar exista un oraș sau o tabără de război cu îndrăgostiți și iubiți; nu va fi cu putință o mai bună rânduială decât acolo! S-ar stăpâni de la orice fapte urâte și fiecare s-ar întrece cum să fie mai onorat de ceilalți. Mai greu i-ar veni unui îndrăgostit să fie văzut de iubitul său cum părăsește frontul sau aruncă armele decât să-l știe armata întreagă; moartea i-ar fi nesfârșit mai bună decât așa ceva. (*Platon, *Banchetul)*

Privind înapoi cu luciditate, vom înțelege că maxima noastră sufletească – cea mai înaltă formă a propriei ființe la care am avut vreodată acces – a fost concomitentă cu maximă noastră erotică.

Te iubesc

I

După Platon, să dăm cuvântul unui gânditor de azi:

> *Declarația de dragoste, printr-o singură mișcare, numește desfătarea și o revocă. Siguranță afectivă: două cuvinte care se ucid unul pe altul… Afectivitatea este acel mod de cunoaștere care ne spune că celălalt nu este sigur. Siguranța, miza lui „te iubesc", pune capăt situației de neputere și, prin aceasta, aruncă și copilul odată cu apa din albie, desfătarea amoroasă odată cu slăbiciunea și neliniștea […] Un vertij care devine lege: este efectul lui „te iubesc".*
> (Pascal Bruckner, *Noua dezordine amoroasă).*

Bruckner este, așadar, nemulțumit de garanția prea-comodă pe care „te iubesc" o oferă îndrăgostiților.

Un paradox: ai aștepta de la figurile reprezentative ale cinismului de secol XX o coerență atitudinală care învinge geografia. Totuși, ipostaza americană a lui Bruckner, personajul George Costanza (*Seinfeld*), vede lucrurile pe dos: el „nu a spus niciodată te iubesc, decât unui câine, când nu era nimeni în preajmă". Pentru Costanza, „te iubesc" reprezintă o furtună perfectă, o aventură, o abatere gravă de la tihna burgheză a solitudinii; pentru Bruckner, dimpotrivă, „te iubesc" este sfârșitul aventurii și începutul așezării burgheze.

II

„Te iubesc“ înseamnă „mi-am reconfigurat granițele emoționale ale propriei ființei, astfel încât să te includ în mine“. De astăzi, cu alte cuvinte, nu mai sunt singur în grijă și în entuziasm: ești cu mine.

„Te iubesc“ apare spontan atunci când rezistența inerțială a propriilor limite, a propriei forme bine căptușite, e spartă de deluviul îndrăgostirii. „Te iubesc“ țâșnește, explodează bulimic. E afirmație imprudentă, gafă, lipsă de control, nu calcul contabilicesc.

„Te iubesc“ e cea mai aristocratică proclamație; enunță atât personalitatea fierbinte a unui „eu“ („*Eu* te iubesc“) care dă în clocot și se revarsă, cât și actul patrician de înstăpânire asupra celuilalt. „Te iubesc“ este întotdeauna alinare, descântec matern: „Pentru că te iubesc, ești în siguranță.“

Prin acest amestec de alinare și asumare aristocratică a celuilalt, „te iubesc“ este actul suprem de generozitate. Sigur, poți să-ți păstrezi pentru tine „te iubesc“-ul, conservându-ți astfel juisarea și tremoloul erotic, așa cum vrea Bruckner; însă, pentru această satisfacție a muțeniei, sacrifici fericirea plenară a celuilalt, care prin „te iubesc“ se știe asumat, vrăjit și protejat. E o nespusă generozitate în această renunțare la încântarea curtenească a jocului amoros – nesigur și mustind de adrenalină și de hormoni ai seducției – pentru a-i oferi celuilalt un triumf emoțional absolut.

„Generozitate“ are o dublă paternitate etimologică: surprinde atât „noblețea socială“, cât și „dărnicia“. (Pentru antici, caritatea nu putea fi decât o virtute aristocratică – a fost nevoie de creștinism pentru a schimba această paradigmă și a „populariza“ bunătatea.) Un sinonim cu structura similară este „magnanimitatea“. O formă a altruismului care se naște, la propriu, dintr-o inimă „mare“ sau „nobilă“ (*magnus* + *animus*).

Asta e iubirea: magnanimitate. Sau, într-o formulare locală, mărinimie. În iubire, inima își modifică forma, își hipertrofiază pasional aortele până în pragul cardiomegaliei, transformând această expansiune fizică în virtutea nobilă a „inimii mari“, generoase, care alintă și poartă de grijă celuilalt, spunând „te iubesc“.

Lista cu iubiți

I

În filmul *Four Weddings and a Funeral*, Carrie face pentru noul său iubit o hartă rapidă a foștilor parteneri. Sunt, în total, treizeci și trei:

> *Primul, sigur, nu e ușor de uitat, a fost oarecum drăguț… Al doilea, un spate păros, al șaselea, de ziua mea, în dormitorul părinților, al șaptelea a fost un adevărat șoc, al nouălea, sprijiniți de un gard, foarte inconfortabil, nu încerca… Al zecelea a fost minunat, a fost raiul… Al optsprezecelea mi-a frânt inima, douăzeci și unu, limba de elefant, douăzeci și trei și douăzeci și patru împreună, douăzeci și șapte a fost o greșeală, treizeci și doi a fost minunat și treizeci și trei e logodnicul meu.*

Până în secolul XX, experiența erotică a fost privită, mai ales în raport cu femeia, dintr-o perspectivă morală care valorifica puritatea. Resortul acestei abordări idealiste și estetizante asupra sexualității pare să țină mai degrabă de regulile onoarei masculine – fiind aproape imposibil pentru un bărbat din Lumea Veche să își asume matrimonial o femeie cu palmares; sacralizarea ritualului nupțial, albul castizant al acestuia, asumarea destinală și finală a celuilalt sunt greu compatibile cu abuzul erotic din trecut: cine a aparținut tuturor poate cu greu să-i aparțină de azi, în mod solemn,

unuia singur.

În plus, recordul cantitativ din trecut declasează opțiunea actuală: dacă treizeci și trei de alegeri precedente au fost acceptabile, criteriile sunt suficient de generoase încât să adăpostească aproape pe oricine, lucru care ofensează vocația excepționalistă a mariajului.

Totuși, pe măsură ce erotismul s-a eliberat de inchiziții și de mătuși exigente și pe măsură ce vârsta matrimonială a crescut semnificativ, criteriul purității și-a pierdut din vigoare. Astăzi, când avem privilegiul unei priviri clinice asupra adolescenței – o veritabilă monomanie sexuală, pe care abordarea moralistă o poate doar falsifica și desfigura –, este socialmente acceptabil ca o medie de trei-patru iubiți să coloreze repertoriul amoros al partenerilor dezirabili. Lista celor 33 de iubiți ai lui Carrie, care ar fi scandalizat până în pragul rugului sensibilitatea medievală, este privită acum cu o simpatie prudentă. Femeia cu trecut opulent nu este nici ostracizată, nici disprețuită de pe poziții etice. Temperamentul erotic al fiecăruia dintre noi, nevoia diferită de pasiune fizică, îmbrățișarea unor teorii alternative („eliberatoare") despre sexualitate sunt azi realitățiți simple și senine. Singura rezervă în asumarea unor parteneri cu liste lungi în materie de experiență e mai degrabă o alegere pragmatică: există o nevroză ascunsă în spatele unei astfel de căutări/acceptări hămesite și generoase a celuilalt. A oricărui celuilalt. Iar nevrozele nu se vindecă pe calea ritualului matrimonial.

II

> *Cel mai adesea,* scrie Ortega y Gasset, *omul iubește de mai multe ori în viață. Faptul acesta ocazionează o mulțime de probleme teoretice, pe lângă cele practice pe care va trebui să le soluționeze, pe cont propriu, îndrăgostitul însuși. De exemplu: această pluralitate succesivă de iubiri e oare constitutivă pentru natura bărbatului sau e un defect, o rămășiță vicioasă de primitivism. […] Ideală, perfectă și de dorit ar fi oare dragostea unică? (*Ortega y Gasset, *Studii despre iubire)*

Problema este importantă aici pentru Gasset nu dintr-o

perspectivă morală, ci psihologică:

> *Există indivizi care iubesc de-a lungul vieții lor mai multe femei, dar toate repetă cu vădită insistență același tip de feminitate. Uneori, coincidența ajunge până la a se menține în același format fizic […]. În alte cazuri însă, femeile succesiv iubite de către un bărbat sau bărbații preferați de către o femeie sunt, într-adevăr, de condiție foarte diferită. Considerând faptul din perspectiva acelei idei, ar însemna că ființa radicală a cunoscut variații de la o etapă la alta. E oare cu putință o asemenea schimbare în rădăcina ființei noastre?*

Răspunsul lui Gasset e previzibil:

> *Nu este o întâmplare sugestivă că numărul adevăratelor iubiri prin care trece de obicei omul normal poartă aproape întotdeauna această cifra: doi, trei? Și, în plus, că fiecare dintre aceste iubiri apare cronologic localizată în fiecare dintre aceste (mari) etape ale caracterului?*

Trebuie să ne imaginăm procesul iubirii asemenea unei clepsidre uriașe legate de un orologiu. Fiecare durată mare de curgere a nisipului reprezintă una dintre vârstele noastre emoționale. Iar fiecare grăunte constituie o nouă reprezentare minoră, cotidiană, asupra Ideii de Bine, Frumos, Adevăr; despre lumea perfectă, ideală, albastră, răcoroasă, ferită de devenire și de moarte în care am vrea să evadăm. Însumate, aceste mii de impresii fulgurante, colecționate zi de zi, ne oferă, după fiecare sezon al devenirii noastre sufletești, hologramа iubitului pe care îl așteptăm. Dacă acesta se întrupează, dacă intră în viața noastră, atunci orologiul legat de clepsidră începe să bată – și trăim o dragoste care ne va defini.

Concomitent, clepsidra e întoarsă și își începe o nouă acumulare de impresii estetice și subnote etice. Frumosul, Binele, Adevărul, incarnate mai ieri în marea mea dragoste, capătă noi valențe, noi nuanțe. Se îmbogățesc, se dezvoltă, se sublimează sau, dimpotrivă, se simplifică din cauza îmbătrânirii. Când un nou sezon al evoluției

mele sufletești va ajunge la capăt, când am epuizat o nouă vârstă emoțională, holograma iubitului așteptat a căpătat alte trăsături. Dacă schimbarea din noi e radicală, atunci și holograma va contura o dragoste care arată altfel – și vom fi gata pentru o nouă îndrăgostire. Dacă am evoluat puțin, doar printr-o maturizare a gusturilor, iar vechiul iubit e suficient de consistent pentru a acoperi această evoluție, atunci ne vom păstra loialitatea față de vechea dragoste.

III

Rușii sunt cei mai mari romancieri ai lumii pentru că au o capacitate abnormă de a empatiza și de a îmbrățișa, concomitent, idei și destine diferite. Lipsiți de rigoare carteziană și de seriozitate catolică în privința propriilor convingeri, romancierii ruși au gustat puțin din toate și au crezut puțin din orice de-a lungul vieții. L-au iubit pe Dumnezeu, l-au negat pe Dumnezeu, l-au iubit iarăși; au fost revoluționari; au fost conservatori; au fost libertini; au fost moraliști; au fost bețivi și abstinenți.

Din acest motiv, capacitatea lor de a înțelege și de a aprofunda personaje nu are termen de comparație în literatura occidentală. Tolstoi sau Dostoievski se pot coborî în orice cartofor sau aventurier de duzină, devoalându-i cu tandrețe sufletul neștiut; apoi pot intra în cel mai respectabil om de stat, transformându-l într-o caricatură; și, când tabloul moral pare stabilit, schimbă total perspectiva; găsesc frumosul cuibărit în birocrat și scot la iveală mizeria din aventurier.

Rușii sunt scriitori uriași din acest motiv: își conțin toate personajele. Spre deosebire de Balzac sau de Dickens, care refuză să conțină ticăloșii din opera lor – și se delimitează cu grijă de ei –, rușii, grație teribilismului lor natural, nu se sfiesc să admită că găzduiesc în interiorul lor virtual toate ipostazele binelui și răului: criminali, mistici, abuzatori și nebuni.

Iubirea este un proces în care această capacitate de conținere a celorlalți – a tipurilor umane – se dovedește decisivă. Cu cât ne rotunjim sufletește, cu cât cuprindem în experiența emoțională mai multe vieți, mai multe destine, cu cât reușim să acumulăm prin imaginație alte voci și alte odăi în care nu am călcat cu adevărat, cu atât vom conține mai multe ființe. Nu e schizofrenie, ci bogăție,

plenitudine: îi ducem cu noi, înțelegându-i deplin, și pe adolescentul egoist și ușor de rănit care am fost cândva, și pe ambițiosul sigur de sine la 30 de ani; purtăm în sine, grație experienței și empatiei, secretul femeii căsătorite care alege să își înșele soțul, dar și rezistența țâfnoasă a tinerei care nu vrea să fie sărutată. Într-un fel sau altul, am trăit aceste lucruri, le-am analizat până la plăsele, le-am descompus până la ultimul atom. Acum le conținem.

Când doi iubiți se găsesc față în față, începe măsurarea conținerilor din ei. Tu mă conții pe mine? Eu te conțin pe tine? Există în tine vieți și destine pe care eu nu le conțin? E diferența dintre noi atât de mare, încât suntem ca un arc de cerc în fața unui cerc întreg?

O dragoste rezistă greu fără conțineri proporționale și reciproce. Un suflet rotund, care conține o bogăție de destine și de ipostaze, va devora rapid un suflet unidimensional, sărac. Se va plictisi de el: are nevoie de mult mai mult. Or, această rotunjime sufletească nu se edifică în recluziune și în virtute, ci în plenitudinea trăirii emoționale și erotice. Îi deprinzi pe ceilalți intrându-le sub piele: aici, sensul figurat depinde cumva de sensul propriu.

Din această perspectivă, „lista cu iubiți“ devine o problemă care se cere privită totuși cu complicitate matură: ingenuele nu se conțin decât pe sine.

Teoria haosului și femeia îndrăgostită: negare, dezvăluire, emasculare ritualică și rănire. Cazul Jeni Acterian

Bărbatul are o relație relativ tonică cu îndrăgostirea. Știe că trebuie să câștige, să dobândească trofeul. Mai știe că trebuie să evite vag ridicolul în această operațiune – alegând o femeie „onorabilă" și păstrându-și o oarecare demnitate în cadrul ritualului de împăunare siropoasă sau magnificentă.

Femeia îndrăgostită e mult mai sofisticată: relația sa cu propria îndrăgostire are de străbătut mai multe jaloane sociale și emoționale. Aceste jaloane presupun retrageri, răsuciri și agresiuni atât de bizare, încât au transformat femeia-tip din literatură într-o „capricioasă" dominată de descărcări „irațională" și de hachițe pe care nici măcar ea nu le înțelege. Poți desena rapid fizica newtoniană a amorului masculin, legile simple de tip „dacă-atunci", care fac comportamentul bărbatului previzibil. Amorul feminin – în faza lui inițială – evocă mai degrabă fizica subatomică: e tare complicat să ghicești în ce parte vor alege să plece protonii și de ce anume fac asta.

Totuși, dacă vom urmări cu atenție structurile invariabile ale impredictibilității feminine la intrarea în dragoste, vom reuși să introducem puțină ordine în această teorie a haosului, care evocă geometria zborului fluturilor sau aritmetica vântului. Vom folosi, în acest efort aparent eroic, excepționalul *Jurnal al unei fete greu de mulțumit*, ținut de Jeni Acterian între 1932 și 1947.

1. Negarea

Faptul că femeia opune rezistență propriei îndrăgostiri reprezintă o banalitate din perspectiva darwinistă. În primul rând pentru că, într-o societate care îi oferea, în teorie, o singură șansă de a iubi – în matrimoniu –, îndrăgostirea reprezenta un risc cu potențial catastrofic. Pierderea fecioriei, altfel decât în cadrul negociat de clanuri, o scotea în afara grupului și putea duce până la moarte. Până la moarte putea duce și infidelitatea conjugală. Dacă pentru bărbat îndrăgostirea reprezenta un accident emoțional de cele mai multe ori fericit, pentru femeie acest accident avea consecințe juridice grave. Nu poți să te joci cu focul, lăsându-te controlată tocmai de acea emoție care îți garanta dizgrația, recluziunea sau execuția.

Mai apoi, tot din unghi evoluționist, trebuie să observăm că femeia riscă semnificativ atunci când optează erotic. Ea pariază pe bărbatul ales atât destinul ei, cât și destinul copilului virtual. O alegere greșită o va lăsa, peste nouă luni, într-o situație imposibilă până de curând: cu un nou-născut pe care trebuie să îl întrețină singură și cu o șansă relativ mică de a mai reprezenta o variantă matrimonială rezonabilă.

În al treilea rând, chiar și într-un spațiu cultural liberal, care îi permite orice alegeri sentimentale și erotice, femeia lucrează cu o anumită autocenzură cantitativă, care ține de simțul ridicolului sau de o bună imagine despre sine: nu vrea să intre într-o zonă pe care și ea ar considera-o „ușoară“. Bărbatul nu are această problemă, el nu trebuie să cenzureze nimic și este bine servit de numere mari și de o reputație îndoielnică – iată de ce el nu va fi niciodată „complicat“ și „irațional“.

Sunt suficiente motive pentru care o femeie să-și nege programatic îndrăgostirile și să le examineze critic. Or, aici apare un paradox: tendința ei naturală este să fie mult mai înclinată spre îndrăgostire decât bărbatul. Această tendință nu vădește o slăbiciune – dimpotrivă; femeia este mult mai rafinată în afecțiune și mult mai generoasă în admirație. Spre deosebire de bărbat, pentru care îndrăgostirea are unitatea și contondența unui bolovan, femeia trăiește pasiunea mai nuanțat, mai puțin totalitar: ea se aprinde uneori doar pentru un surâs anume, pentru un fel de a dansa, pentru o uniformă sau o replică – nu pentru omul luat cu totul.

Dacă nu și-ar nega și nu și-ar controla toate aceste forme diluate de înamorare, femeia s-ar epuiza și s-ar necroza emoțional. Iată de

ce, spre deosebire de bărbat, ea utilizează o categorie în plus în materie emoțională, un soi de pre-îndrăgostire de probă, care nu o implică în niciun fel și îi permite să se dumirească.

Iată cum apar în *Jurnalul* lui Jeni Acterian etapele negării. Mai întâi, dubitația, semnalul de alarmă:

> *Miercuri, 28 decembrie 1938*
>
> *Sunt (pentru a două oară de când mă știu) pe punctul de a mă îndrăgosti. Asta-mi creează o senzație de vag, de vis, sentiment neprecis, când dureros, când exaltat. De data asta îmi dau seama că totul depinde de mine. Că e suficient să schițez un gest pentru a mă îndrăgosti realmente și că, pe de altă parte, e suficient să iau două, trei alte hotărâri pentru a termina definitiv cu această aventură (?!). Acum nu știu ce să fac… De fapt nici nu pot gândi, nici n-am timp să mă gândesc… Trebuie însă zilele astea să-mi clarific mintea, să văd lucrurile așa cum sunt și să… nu fac ce aș regreta.*

Urmează negația:

> *2 ianuarie 1939*
>
> *De îndrăgostit probabil că nici de data asta nu sunt îndrăgostită, pentru că mi-am dat seama adineaori că de trei zile nu m-am gândit absolut deloc la el. Și eu nu pot concepe adevărata dragoste, care are astfel darul să-ți dispară complet din minte cu zilele. Unde mai pui că am o poftă de mâncare uriașă, sunt neobișnuit de bine dispusă și nu simt deloc nevoia să-l văd mai curând pe el decât pe oricine altcineva care mi-e simpatic.*

Apoi, din nou, dubiul:

> *6 ianuarie 1939*
>
> *Stau să mă gândesc dacă, da sau nu, îl iubesc. Imposibil să pot răspunde. Jalnic de sucit animal sunt de când îmi dau seama că aș putea să continui această poveste și să scot astfel*

o dragoste din ceea ce nu este încă decât o mutuală simpatie, un flirt, de când îmi dau seama de asta, tot farmecul unei astfel de iubiri a dispărut.

Dubiul devine mai tandru, mai liric:

10 ianuarie 1939

L-am văzut sâmbătă și l-am văzut și aseară, și încă nu știu dacă sunt îndrăgostită sau nu de el. Nu mai pot face altceva decât să flanez.

Intrăm, în sfârșit, în faza în care rezistența prilejuiește, în fundal, acceptarea unei îndrăgostiri furibunde – respinsă totuși formal cu argumentul unor lipsuri care, cândva, ar putea deveni neplăcute:

12 ianuarie 1939

Ieri am hotărât definitiv să isprăvesc cu dragostea asta (mai bine zis cu ceea ce ar fi putut deveni o dragoste) și să-mi văd de lucru. De când cu povestea asta n-am putut citi nimic, n-am putut scrie nimic, n-am putut gândi altceva. L-am tot văzut și în restul timpului am dormit, am făcut vizite și am fost la spectacole pentru a evita de a mă gândi tot timpul la el. Mă anihilez, pur și simplu… De altfel, sunt convinsă că n-aș putea ajunge niciodată să-l iubesc suficient pentru a-i ierta anumite vulgarități și anumite neatenții pe care le are și iremediabil le are. Probabil că un timp asta n-ar avea prea multă importanță, după cum nu are acum importanță, dar văd clar momentul în care aș putea ajunge să le văd într-o lumină care le-ar amplifica îngrozitor. Știu de mult că nu pot suporta vulgaritatea și n-ar avea sens să mă îndrăgostesc tocmai de un om – chiar fermecător – care nu vede lucrul acesta.

Și, din nou, în cerc vicios, negația:

16 ianuarie 1939

De vineri nu m-am mai gândit deloc la el. Ceea ce e curios e că am reușit în chip atât de ușor să trec complet peste un sentiment care m-a ocupat atâtea zile încontinuu (sau aproape). Povestea asta m-a lăsat cam secătuită și mai ales scârbită.

2. Dezvăluirea

Când lupta pentru negarea iubirii este pierdută, femeia suferă – probabil după o încordare nervoasă prea puternică – un soi de prăbușire entuziastă a oricărui sistem imunitar. Ea decide să se ofere brusc și integral bărbatului ales. Strategiile de temporizare sexuală *după cuviință*, cu progrese lente, nu funcționează în cazul femeii îndrăgostite care – spre deosebire de cea lucidă, care gândește strategic – nu acordă sexului o importanță de prim rang. Oferirea sa e mai profundă, mai dramatică și, într-un anume sens, mai caraghioasă. Pe culmile pasiunii, în momentul împlinirii supreme, când bărbatul e pe cale să atingă singurul obiectiv erotic care – în simplitatea lui – îi trece prin cap ori imediat după ce acest obiectiv a fost atins și bărbatul devine incapabil de orice puls sufletesc, femeia depășește sexualitatea – care a fost doar un instrument – și își pune *fragilitatea* la picioarele alesului. Acest ritual se săvârșește prin mărturisirea unei mari taine emoționale sau, mai simplu, prin plâns. De cele mai multe ori taina – foarte subiectivă – e banală: „Părinții mei se ceartă pe ascuns, în baie, și dau drumul la apă ca să nu îi aud." Alteori este exagerată sau chiar inventată: „Am fost abuzată în copilărie" – urmată însă de panică, incoerență și retractări rapide. Oricum, indiferent cât de profundă și de reală e suferința împărtășită, bărbatul o înțelege prost și nu se arată la înălțimea momentului. În primul rând, pentru că nu îi pricepe sensul simbolic și sacrificial; nu își dă seama că mărturisirea în sine e puțin relevantă, că miza este nevoia femeii de a-și admite ritualic slăbiciunea. Prins într-un moment prost, în care e incapabil de metafizică, bărbatul găsește banală marea taină femeiască; nu vede nimic uimitor în faptul că iubita sa își admite slăbiciunea – pe care o cunoștea deja. Nu reușește să priceapă că, după o lungă încordare în care trebuie să se arate „tare" și „rece" în fața asalturilor erotice de tot soiul, femeia își descarcă acum perioada de autocenzură și autocontrol în exces. A fost nevoită să își nege prea mult fragilitatea pentru a evita seducțiile facile, acum își va supralicita fragilitatea.

Iată de ce, de cele mai multe ori, acest moment sfârșește prost: bărbatul rămâne contrariat, iar femeia își reproșează proasta încredințare a misterului său atât de evident.

În *Jurnalul* lui Jeni Acterian regăsim, cu fidelitate, un astfel de moment:

> *2 mai 1946*
>
> *Am vrut să fac o aventură simplă și sănătoasă. Am început așa. De ce n-am continuat așa? De ce ziua de duminică? De ce nevoia de a fi înțeles? De a încerca să realizezi frumos. De ce fuga de singurătate când știi dinainte că rămâi tot în ea? De ce toate astea în scrisoarea aceea sfâșietor de umană, dar fundamental copilăroasă[?] De ce?! În fond știu de ce. Pentru prima oară în viață am dus la capăt o legătură sexuală. Despre asta s-au spus atâtea, scris atâtea, visat atâtea și eu personal am pus atâtea tristeți în jurul acestui lucru, încât am vrut să-l fac uman. Mi-a fost dintr-odată groază de animal și am vrut să fim oameni. Știam că nu poți fi om decât dacă ești singur, știam o mulțime de alte lucruri, și totuși am încercat […]. Rezultatul zilei de duminică nu-l știu și mă întreb dacă am să-l știu în curând. Este cert însă că, orice s-ar întâmpla, elanul meu e tăiat. Am fost drăguță cu el. Am fost drăguță cu el, cu toate că simțeam cum se stinge în mine tot ce ar fi putut fi mare în această legătură. E inutil și idiot să spun că-mi pare rău. Sigur că-mi pare rău, sigur că mi-e necaz. Și ratez și asta în viață numai pentru că omul din fața mea e un omuleț. E un omuleț tare lipsit de dimensiuni, plin de orgoliu mic, de demnități mici, de dorinți de a fi interesant. Ce să faci dacă e atât de greu ca un om să fie simplu și autentic, cald și adânc. Ce să fac dacă e prea puțintel ca să fi simțit că era momentul să fie toate astea și nimic altceva. Că nu se cereau atunci nici discursuri, nici dezvăluiri de demnități, nici conștiința de cultură… Ce să faci dacă omul e atât de rar mare. Dacă n-a simțit că nu era momentul să aibă dreptate sau să sublinieze un avantaj, ci să înțeleagă și să iubească.*

Să nu ne facem totuși iluzii. Era doar un dezgust pasager, uzual în situații de acest gen – în care bărbatul nu e niciodată la înălțime. Peste câteva zile totul e schimbat:

22 mai 1946

De joi, de când cu privirea aceea, sunt un om fără liniște. Fac obsesie. M-am convins de unul singur că-l iubesc. Îmi clatin aceleași gânduri prin pereții creierului și repet idiot: îl iubesc, îl iubesc, îl iubesc, îl iubesc. 29 de ani m-am ținut, 29 de ani m-am ținut, 29 de ani m-am ținut. E groaznic să iubești […]. Doamne, cum îl iubesc! Sunt abjectă.

3. Emascularea ritualică

Intrarea în iubire îi oferă femeii o putere pe care știe că nu o va mai avea niciodată. E momentul de maximă aprindere a bărbatului – în care acesta e dispus la cedări pe care în curând nu le va mai accepta. Apoi raportul comercial este, în mod excepțional, dezechilibrat: femeia are de oferit *ceva* râvnit în cel mai înalt grad; de mâine, după cedare, acel ceva va deveni un soi de obligație naturală pentru ambele părți.

Puține femei vor rezista tentației de a se hrăni din această superioritate strategică de scurtă durată. Este momentul în care bărbatul va fi pus măcar într-una dintre ipostazele ritualice ale emasculării sale: va trebui să roage, să telefoneze, să aștepte, să ofteze, să spună dulcegării, să se dichisească, să se unduiască grațios pe ringul de dans, să îl pasioneze florile și fondantele.

Totuși, spre onoarea femeii, această mică emasculare e mai degrabă o probă, un rit, și nu o umilire răutăcioasă. Bărbatul obligat să țopăie ca un cintezoi în ritmul muzicii este, de fapt, jumătatea mai violentă, mai periculoasă a cuplului. Pentru femeile din zorii istoriei opțiunea de a pleca în lume alături de un vânător-culegător hirsut implica totuși riscul semnificativ de a sfârși sugrumată; această spaimă irațională a genului, moștenită instinctiv, se cere evacuată prin probele benigne ale emasculării. Un bărbat care oferă flori și face pași eleganți de dans se dovedește îmblânzit, arată că e incapabil de brutalități patologice.

1 iunie 1946

Sunt rea în clipa de față, dar găsesc asta perfect natural. Și sunt atât de puțin rea, totuși. Trebuia să-i dau un telefon pe la 8 și jumătate. El așteaptă telefonul meu întotdeauna la ora asta. Am să-i dau la 12 și jumătate. Să se întrebe și el de ce nu i-am dat. Dacă nu-i mai dau?! Merită. Merită cu vârf și îndesat […]. Progrese peste progrese. Mi-a telefonat azi-dimineață. Am fost deșteaptă, foarte deșteaptă. Ce să faci dacă sunt deșteaptă? (Jeni Acterian, *Jurnalul unei fete greu de mulțumit)*

4. Rănirea

Un alt lucru misterios care ține de intrarea femeii în iubire este nevoia programatică de a-și răni alesul. Măcar o dată – aparent fără sens, disproporționat și în afara jocului natural de putere. Nu e o pornire spontană a agresivității cu miză mică, nu e o exprimare perversă a pasiunii, ci rană produsă cu premeditare și metodă, după ce slăbiciunile bărbatului au fost atent scrutate.

Vom descoperi logica acestui gest concentrându-ne asupra disproporției de rafinare sentimentală dintre femeie și bărbat. Cel din urmă gestionează o problematică emoțională simplă și optimistă: e mulțumit că a fost găsit dezirabil și așteaptă descărcarea erotică a acestui început bun, urmând să descopere ulterior ce este de făcut. La femeie, miza e mult mai mare: pentru ea, dăruirea sexuală trebuie să vină după sau concomitent cu o serie de lămuriri sufletești ample, decisive. Fiecare gest are semnificații mai adânci pentru ea; se simte neglijată sau respinsă chiar și dintr-o tăcere minoră.

Când consideră că această disproporție de implicare emoțională a atins punctul maxim, când sentimentele sale sofisticate ca un palimpsest sunt ultragiate de lipsa totală de subtilitate a bărbatului, femeia își aplică lovitura. Scopul e totuși legitim: o hipersensibilizare a bărbatului pe calea șocului. *Sturm und drang*. E un vaccin întors, care, în loc să formeze anticorpi, distruge barierele, elementele de siguranță. Cu abilitate de maestru asiatic, care sparge cărămizi cu muchia palmei, femeia își aplică lovitura în centrul de greutate al încrederii în sine, care girează seninătatea bărbatului. Dacă acesta e vanitos, ea îi va leza orgoliul; dacă e gelos, îi va prezenta rivali; dacă e nesigur, va râde de lipsurile lui. Cu scuza că această destabilizare are ca scop egalizarea emoțională a partenerilor.

24 iunie 1946

S. mi-a spus iarăși seria de idioțenii și banalități pe care eu le consideram jignitoare și emise din proastă-creștere. Că anume femeia e pentru el pe planul al 3-lea sau al 4-lea. Că pentru el nu contează pe planul 1 decât: filosofia, filosofia și iar filosofia etc. etc. […] Am tăcut câteva clipe și pe urmă i-am spus neutru: „Dar tu știi că și eu am foarte mult succes la bărbați? În special în ultima vreme." – „Da, desigur, îmi dau seama." – „Și… eu am foarte multă nevoie de dragoste în ultima vreme, știi?" – „Da, desigur." – „Așa încât, îmi pare rău… dar așa ceva nu pot. Regret […]." Probabil că s-a zăpăcit puțin, pentru că a început să protesteze vehement și cam incoerent […]. Nu se pricepea ce vrea să spună și eu, care am spirit logic, l-am ignorat și-am întrebat: – „Ție ți-ar fi indiferent dacă ne-am despărți acum?" – „Nu, nu mi-ar fi indiferent deloc. Absolut deloc." – „Ți-ar fi indiferent dacă te-aș înșela?" O tăcere și pe urmă scurt: „Da." – „Uite ce e. Nu te cred. Eu cred că ești foarte gelos." (Jeni Acterian, *Jurnalul unei fete greu de mulțumit)*

Numai un bărbat în criză sentimentală poate urca la nivelul de finețe cotidiană a femeii în materie de torsiuni sufletești.

Arheologia celorlalți în Celălalt

Michel Foucault și-a început mica revoluție conceptuală punând sub semnul întrebării noțiuni aparent limpezi, cu care operăm zilnic fără emoții teoretice. Ce este o carte? Cum stabilim unitatea unor domenii majore precum biologia, economia, psihopatologia? Ce este o operă?

> *În ceea ce privește opera, problemele pe care ea le ridică sunt încă și mai dificile. În aparență totuși, ce poate fi mai simplu decât o operă? O sumă de texte ce pot fi denotate prin semnul unui nume propriu. Or, această denotare nu este o funcție omogenă: numele unui autor denotează oare în același fel un text pe care l-a publicat el însuși sub numele său, un text pe care l-a prezentat sub pseudonim, un altul care va fi găsit după moartea sa în stadiul de eboșă și încă un altul, ce nu este decât o mâzgăleală, un carnet de note, o „hârtie"? […] Se cuvine să integrăm operei și tot ce e bruion, schiță preliminară, corecturi și eliminări din cărți? Trebuie să eliminăm și schițele abandonate? Și ce statut se cuvine atunci să acordăm scrisorilor, notelor, conversațiilor relatate, cuvintelor transcrise de auditori, altfel spus imensului furnicar de urme verbale pe care un autor îl lasă în jurul lui în clipa morții și care vorbesc, toate, într-o încâlceală infinită, atâtea limbaje diferite? Oricum am privi lucrurile, numele „Mallarmé" nu se referă în același fel la exercițiile de engleză, la traducerile din Edgar Poe, la poeme și la răspunsurile din anchete; în mod asemănător, nu există*

același raport între numele lui Nietzsche, pe de o parte, și, pe de altă parte, autobiografiile din tinerețe, disertațiile școlare, articolele de filologie, Așa grăit-a Zarathustra, Ecce homo, *scrisorile, ultimele cărți poștale semnate „Dionysos" sau „Kaiser Nietzsche" și nenumăratele carnete în care se amestecă note de plată pentru spălătoreasă cu proiectele de aforisme.* (Michel Foucault, *Arheologia cunoașterii)*

Opera, conchide Foucault, nu poate fi considerată nici o unitate imediată, nici o unitate certă și nici o unitate omogenă.

În ce măsură putem aplica acest tip de interogație în privința Celuilalt – așa cum ni se revelează el prin identitatea sa proiectată, prin „imagine"? Este iubita mea o unitate imediată? O unitate certă? O unitate omogenă?

Cine este iubitul meu? Este el, în egală măsură, felul în care spală vase, felul în care îmi vorbește despre munte și felul în care fumează? Există ceva cu adevărat personal, *identitar,* în fiecare din aceste acțiuni? Face spălatul vaselor parte din „opera" pe care o identific ca fiind iubita mea – sau, neavând nimic reprezentativ și unic, trebuie lăsat în afară identității sale, așa cum lăsăm notele pentru spălătoreasă în afara operei lui Nietzsche?

Dacă iubita mea este o dansatoare ridicolă, păstrez această dimensiune a sa în hologramа de care sunt îndrăgostit sau o epurez rapid prin uitare? O iubesc incluzând sau excluzând dansatoarea ridicolă?

Aduc în ceea ce numesc iubitul meu și ce spun ceilalți despre el? Imaginea sa reflectată de voci subiective, de rivali? Dar pozele spălăcite și lipsite de culoare din copilărie? Sunt ele iubitul meu sau un copil oarecare de doi ani, cu care nu am nicio legătură și care, de fapt, nu mă interesează decât din politețe?

După toate aceste interogații de dezmorțire, care au conturat domeniul investigației, să punem, în sfârșit, prima întrebare importantă și care va primi răspuns: iubita mea este pentru mine totalitatea sa biografică și evenimențială sau doar ipostaza sa de iubită? O văd eu pe de-a întregul, așa cum este ea la birou, în fața copiatorului, a șefilor de tot soiul sau a subordonaților? Știu eu, printr-o cunoaștere „în sine", cum ar formula temeinic Kant – altfel, dezinteresat de amor –, dacă iubitul meu nu este, de fapt, ambițios și

servil în intimitatea muncii sale?

Și am eu acces – dincolo de intuiții rezonabile, bazate pe o anumită coerență a caracterului – la modul în care iubita mea reacționează la flirturi, la zâmbete menite să seducă? Se bucură când i se face cu ochiul? Face și ea, la rândul ei?

Răspunsul teoretic corect pentru fiecare dintre aceste dileme e mai degrabă unul pesimist. Accesul meu la „în sinele" iubitului și la „totalitatea" sa este în mod limpede obturat de rolurile de iubiți pe care ni le-am atribuit. Nu doar el trebuie să evolueze în granițele acestui rol, ci și eu trebuie să îl percep printr-o lentilă nouă, specială, proiectată să includă principii și prejudecăți.

În fapt, instinctiv, printr-o interiorizare de rol pe care a învățat-o încă din copilărie, iubita mea îmi oferă acces la totalitatea sa *tradusă* în limbajul cel mai adecvat pentru dragoste. În paralel, ea oferă prietenei și confidentei sale acces la o *traducere* aparent alterată a acestei totalități. Nu sunt totuși realități diferite, recompuse vinovat pentru confortul fiecărui ascultător, ci, cum spuneam, limbaje sau dialecte adaptate (italiană pentru iubit, germană pentru confidentă), în care procentele de „eu" pur, autentic, „în sine", sunt accentuate diferit. Confidenta primește unghiul cu mai multă aventură, eu îl primesc pe cel cu mai multă puritate; eu văd partea din globul pământesc unde se conturează Eurasia, ea vede Africa.

Iubitul meu este, cu alte cuvinte, *discursul* despre sine la care el îmi oferă acces și pe care eu sunt capabil să îl decriptez din perspectiva angulară a dragostei. Este jumătatea iluminată a lunii – lumina căzând, desigur, din perspectiva discursivă a rolului de iubit; existând însă, concomitent, o jumătate întunecată a ei, la fel de reală.

Nu: în limbajul lui Foucault, iubitul nu poate fi considerat nici o unitate imediată, nici o unitate certă și nici o unitate omogenă. El este doar un decupaj discursiv, alcătuit din acele structuri tematice relevante pentru dragostea și concubinajul nostru. Pe măsură ce amorul se împământenește și raportul dintre îndrăgostire și conlocuire își schimbă forma – mai puțină pasiune, mai multă complicitate –, discursul despre iubire și despre iubit se redecupează în jurul noilor teme relevante. Dragostea nu mai este acum despre farmec și orgasm, ci despre responsabilitate și stabilitate. Lumina nu mai cade pe corpul sau pe magnetismul iubitului (cui îi pasă de corp?), ci pe acele virtuți care îl pot păstra în categoria „alesului".

Iubitul este, așadar, acea *muchie* din totalitatea celuilalt care

reprezintă ipostaza sa amoroasă. Și aici apare ironia atât de subtilă pe care ne-o sugerează Mihail Sebastian, printr-o notație rapidă în *Jurnalul* său:

> *Vineri, 7 august 1936*
>
> *Scrisoare de la Jeni, care e la Sovata. Amuzant cum datează „Sovata în 3 august". Acest „în" e un vechi tic al meu, de prin 1925–1926. Ea l-a păstrat, desigur fără să știe. E și asta o formă de fidelitate.*
>
> *Un bărbat nu va ști niciodată ce sedimente de amoruri trecute sunt în gesturile, în obiceiurile, în vocabularul, în ticurile unei femei. (*Mihail Sebastian, *Jurnal 1935–1944)*

Ipostaza de iubit, muchia erotică a celuilalt, totalitatea sa întoarsă spre mine în dragoste reprezintă, de fapt, un palimpsest compus din socializarea sa amoroasă din trecut. Din ceea ce iubita mea a învățat că este dragostea de la predecesorii mei. Din moștenirile textuale pe care vechii amanți le-au imprimat în discursul ei de azi. O întreagă arheologie a acestora poate fi dezgropată, cum spune Sebastian, în gesturile, obiceiurile, ticurile ori vorbele sale. Așa cum Troia este compusă dintr-o sumedenie de cetăți suprapuse, care au pierit pe rând, iubita mea este compusă din stafiile vechilor iubiri. Troia I, Troia II, Troia III, Troia IV, Troia V; Iubitul I; Iubitul II, Iubitul III. O minte obsedată, pasionată într-un mod bizar de istoria ideilor, ar putea reconstitui – având toate datele din trecut – moștenirea intelectuală a fiecărui predecesor în iubita sa. Iubitul I: credință în Dumnezeu și o interpretare anume a mișcării sexuale ascendente; Iubitul II: pasiunea pentru teatru și sărutul scurt, mitraliat; Iubitul III: nevoia de jogging și teama de a face amor cu lumina aprinsă.

Ceea ce numesc „iubita mea" reprezintă, așadar, o acumulare multitextuală a iubiților iubitei mele. Dragostea este o uriașă rețea în care câmpurile noastre identitare se amestecă – așa cum o fac și bateriile sexuale – și se influențează fără să o știm; fără să înțelegem cât de mult îi datorăm unui necunoscut al cărui nume ne va rămâne străin.

Lolita. Patologia primei iubiri

I

O idee dragă lui Heidegger: ceea ce vine la început, în zorii istoriei sau ai conștiinței, este mai „desăvârșit", mai pur, mai corect decât ceea ce se obține prin evoluție, prin creștere. Începutul se bucură de prospețimea *primei priviri*, una încă necoruptă de prejudecăți și de idei fragmentate. Începutul are acces la totalitatea nefiltrată. De aici vine nevoia lui Heidegger de a se întoarce la primii gânditori – la Parmenide, de pildă –, pentru a recupera magia acelui prim moment de întâlnire a gândirii cu realitatea.

Oare așa stau lucrurile și în dragoste? Oare vom descoperi în scena primei noastre îndrăgostiri un adevăr mai adânc decât în înamorările de maturitate? Oare cel dintâi contact cu miracolul Celuilalt este mai relevant, mai grăitor – pentru că nu a fost contaminat deja cu spaime și adecvări de om dumirit? Oare acolo vom găsi esența pură a iubirii noastre, tiparul său absolut?

II

Vladimir Nabokov a scris *Lolita* ca pe o meditație pe această temă. *Lolita* este romanul unei fixări patologice în prima îndrăgostire. Înainte ca pedofilul romanțios Humbert Humbert să se aprindă pentru Lolita, existase, în copilăria lui, Annabel:

De fapt, poate că nu ar fi existat Lolita dacă, într-o vară, inițiatică, n-aș fi iubit o anumită fetiță. Într-un principat la țărmul mării. Dar când? Când? Demult, cu ani și ani înainte de nașterea Lolitei.

Trei evenimente au conturat fixația patologică a lui Humbert Humbert pentru „nimfete" – pentru copilele de 12–14 ani: faptul că a ajuns cu Annabel în pragul împlinirii erotice; faptul că a fost împiedicat să depășească acel prag; și, imediat după, moartea lui Annabel.

Eram în genunchi, gata-gata să îmi posed iubita, când doi înotători bărboși, bătrânul mării și fratele său, au ieșit din apă și ne-au încurajat cu exclamații obscene. Patru luni după aceea ea a murit de tifos în Corfu […]. Fetița aceea cu trup bronzat și limbă fierbinte m-a obsedat de atunci în permanență, până când, în cele din urmă, după douăzeci și patru de ani am rupt vraja și am reîncarnat-o pe Annabel în altă fată.

E prea mult pentru un copil; peste ani, Humbert Humbert continuă să bântuie grădinile publice pentru a contempla „nimfetele" care îi amintesc de Annabel. Apoi, din senin, Lolita „explodează" în fața ochilor săi:

Apoi, fără niciun avertisment, un talaz albastru s-a învolburat în inima mea și, de pe salteaua scăldată în soare, pe jumătate dezbrăcată, rotindu-se pe genunchi, s-a ivit dragostea mea de pe Riviera, care mă cerceta prin ochelarii de soare. Era același copil – aceiași umeri firavi de nuanța mierii, același spate gol, mătăsos, suplu, aceeași claie castanie de păr… Ceva mai târziu, firește, ea, această nouvelle *Lolita, Lolita mea, va eclipsa total prototipul. Vreau doar să subliniez că descoperirea mea nu era decât consecința fatală a „principatului de la malul mării" din trecutul meu chinuit. Între cele două evenimente se înșiră doar bâjbâieli, gafe și false rudimente de bucurie.*

Pedofilia lui Humbert reprezintă una a ceasului spart, a timpului oprit la scena pasiunii neîmplinite pentru Annabel. El nu pe Lolita o iubește, ci imaginea fixă, neatinsă de vreo devenire, a nimfetei de 13

ani.

> *Mă îndrăgostisem pe vecie de Lolita; știam însă că ea nu va fi veșnic Lolita. Pe 1 ianuarie împlinește treisprezece ani. Peste doi ani și ceva nu va mai fi nimfetă și se va transforma într-o „fată tânără" și apoi în „colegiană" – grozăvia grozăviilor. Cuvintele „pe vecie" se refereau numai la pasiunea mea, la Lolita cea eternă, așa cum o reflectă sângele meu. Lolita cu oase iliace nedesfăcute încă, Lolita, ființă pe care o pot atinge, mirosi, auzi și vedea astăzi, Lolita cu voce stridentă și păr castaniu bogat – cu șuvițe și vârtejuri pe tâmple și cârlionți la ceafă; cu gât înalt și fierbinte și cu limbaj vulgar – „revoltător", „extra", „șucar", „moacă", „pămpălău" – Lolita aceea, Lolita mea o să dispară pentru totdeauna, sărmane Catullus.* (Vladimir Nabokov, *Lolita)*

III

Nabokov ne pune în față, așadar, o explorare amoroasă a ideii heideggeriene despre „începutul perfect". Consecința logică a deplinului „conservatorism" erotic, a incapacității de a evolua în dragoste este o patologie de tip pedofil. Întâlnirea fascinantă cu rudimentele erosului și ale îndrăgostirii, care are loc în copilărie și în adolescență, poate constitui un șoc pentru un suflet fragil. Este, poate, suficient pentru o „fixare" obsesivă asupra imaginii primei iubite – gândită ca perfecțiune în raport cu care orice altă femeie e doar o descreștere, o cădere, o îmbătrânire. Nimic nu se compară, pentru bărbatul infantilizat în această imagine a începuturilor, cu „oasele iliace nedesfăcute încă" ale Lolitei sale personale. Nicio femeie cu forme rotunde, mature, nu poate concura, în ochii „conservatorului" erotic, cu desăvârșirea nimfetei asupra căreia timpul și gravitatea nu au lăsat încă urme.

Este de la sine înțeles cât de reducționistă și de maladivă este o astfel de blocare traumatică în copilărie. Nimfeta lui Nabokov nu are univers interior – doar întrebări, mirări, un început de conștiință. Să iubești pasional, la maturitate, o ființă a cărei interioritate e încă neformată implică o răsucire emoțională neverosimilă. Nu e nimic

de regăsit sau de împărtășit acolo – adolescentul reprezintă doar o colecție nereceptivă de dileme, nu un partener.

Oricât ne-ar marca sufletește imaginea primei iubiri, mirarea de a te descoperi pe tine și de a-l afla pe celălalt ca ființe erotice – acesta e doar un moment inițiatic, pasabil, care poate fi retrăit, la rigoare, sub semnul nostalgiei ușoare. Natura nu are oroare doar de vid, ci și de inadecvarea vârstelor în dragoste. Iubiții se aleg, din instinct, din categorii egale de vârstă. Și asta, pentru că te îndrăgostești, cum am mai spus, de propria nevoie de Bine și Frumos. Iar *nevoia* ta este proporțională cu *trăirea* ta. Un bărbat „bătut de vânturi și ars de soare" nu trăiește în registrul emoțional al jocului cu păpuși. O femeie care a cunoscut decepția și melancolia nu se mai îndrăgostește de fotbaliști faimoși. Iubirea evoluează, se adaptează, crește, învață.

În primele noastre extaze erotice merită celebrată, retroactiv, doar magica întâlnire cu dragostea. Chipul celor aleși atunci nu are nimic grăitor, nimic constitutiv pentru ființa noastră încă neformată; el reprezintă mai degrabă un accident de proximitate. Contabilitatea iubirilor relevante începe doar din momentul coacerii noastre identitare – adică din clipa în care ne-am întâlnit măcar o dată cu ideea morții și i-am găsit o primă rezolvare de parcurs.

Iubirea ca deochi. Privirea fatală la Ficino

I

Un paradox: nu privim suficient ochii. Nu-i observăm tocmai pe ei. Le-am luat de-a gata miracolul; ne-a fost livrat gratuit. Nu avem nicio stupoare – nicio mirare filosofică – în fața bizareriei radicale a unui organ care *își trădează intențiile*, care ne dă de gol, care are capacitatea de a aduce la suprafață instantaneu pliurile cele mai ascunse ale sufletului, pe care verbalizarea doar le aproximează prin abstracțiunea colțuroasă a ideilor.

Nu e o figură de stil, ci un fenomen sociologic și tehnologic, care, la limită, ar putea fi ilustrat prin statistici: pur și simplu astăzi ne privim mult mai puțin în ochi decât o făceam în urmă cu două veacuri. Comunicarea *eye to eye* a devenit, în mai mare măsură, una de tip *eye to media to eye*, ochiul căpătând un rol instrumental mult redus. În loc să ne privim, fixăm un monitor sau un telefon. Comunicăm având în fața ochilor un mail, iar mailul de la celălalt capăt se uită în ochii celui cu care vorbim. Ne vedem cu ceilalți pe What's App sau Facebook – fără să ne vedem totuși.

Aparent, orice formă de comunicare poate fi mediată de un suport, astfel încât maniera obsoletă a *ochiului care se uită în ochi* să fie evitată. Cu o excepție: îndrăgostirea. Nu există îndrăgostire autentică – excluse fie aici pasiunile adolescentine pentru starul de pe perete – fără o dramatică încrucișare a privirilor celor doi iubiți.

La limită, îndrăgostirea este un fenomen ocular.

E firesc să fie așa: procesul de intrare în dragoste – care necesită o

formă de fanatism și explozie pentru a învinge tendința noastră naturală de a ne conserva tihna – implică o confruntare directă cu însuflețirea celuilalt, cu interioritatea sa exteriorizată. Și numai ochii au această mirabilă ambivalența: să ducă înăuntrul afară și afară înăuntrul. Să rezume plastic, în formă, în materia subtilă a pupilei și a irisului, esența noastră emoțională; și, în timp ce fac asta, să extragă din celălalt formula sa sufletească. Sunt trei mișcări simultane, de o complexitate uluitoare, pe care ochiul le face instantaneu: privind în interior, reflectă la suprafață ființa mea intimă din pliurile conștiinței/privind în exterior, comunică această ființă celuilalt/aduce la sine, tot privind în afară, ființa intimă reflectată de ochii celuilalt. Într-o unitate de timp oculară – clipita – de o infinită intensitate, iubirea poate începe. Altă cale nu este: ochii sunt singurul teritoriu unde sufletele noastre se pot ciocni. „M-am îndrăgostit de ochii ei“ și „m-am îndrăgostit de ochii lui“ sunt singurele formule matematic exacte pentru a descrie rațiunile și ritualul intrării în dragoste. Toate celelalte argumente – buzele, vocea – sunt simple anexe care, fără halucinația reciprocă a privirii, nu fac nici cât o ceapă degerată. La rigoare, orbii nu se îndrăgostesc niciodată; dezvoltă doar – bietul Borges! – o formă de afecțiune hiperintuitivă, generoasă și hazardată. Orbii joacă poker cu identitatea celuilalt – e ca și cum acesta ar purta ochelari de soare pentru a nu-și trăda careul deași sau chinta spartă din suflet. Fără să aibă posibilitatea de a scruta în inima celuilalt, orbul nu poate spune, precum Modigliani, că va picta ochii modelului imediat ce-i va vedea sufletul.

II

Mult mai obișnuiți să se uite unul la altul și să se mire de posibilitatea acestei *căutături*, clasicii au dezvoltat teorii fantastice ale privirii. Platon, de pildă, înțelege vederea ca pe o rază însuflețită, pe care ochiul o trimite în exterior, în căutarea obiectelor, recuperând-o ulterior în creier. Această rază nu este doar descriptivă, nu se limitează doar la imprimarea realității, ci reprezintă o formă subtilă de materie. E o idee cu implicații majore: dacă privirea are o anumită substanță, dacă poartă cu sine un duh „fierbinte“, ea are capacitatea de a acționa asupra celuilalt. Nu este, așadar, un martor

rece, ci un actor, un înfăptuitor. Logica stufoasă a acestei oftalmologii magice poate fi înțeleasă dintr-o notație a lui Aristotel: o femeie la menstruație, spune el, lasă mici urme de sânge pe oglinda în care se privește. Asta, pentru că „spiritul" este format din „sângele nostru subtil". Și tocmai acest spirit este proiectat în afară prin privire.

Această înșiruire de bazaconii – cum le putem clasa azi din poziția celor care au un avantaj de două milenii și mai bine în raport cu Aristotel – merită atenție grație unei fermecătoare teorii a iubirii pe care o generează. Îndrăgostirea este, din această perspectivă, un deochi. O femeie care dorește să seducă un bărbat își proiectează asupra lui, prin privire, propria fierbințeală din pântec, din sânge; bărbatul nu se poate opune. Va fi vrăjit – sângele său va fi infestat de aceeași fierbințeală. La rândul lui, el va încerca să proiecteze asupra femeii sângele său tulburat, descompus în spiritualitatea privirii; doar că, dacă e prea îndrăgostit, el pierde prin ochi prea mult sânge subtil – riscându-și viața. Pentru Marsilio Ficino, care s-a ocupat de această temă în *De vita sana*, „fascinația este o forță care pleacă de la spiritul celui ce fascinează, intră în ochii celui fascinat și pătrunde până la inimă. Instrumentul fascinației este deci spiritul". Nu e o metaforă: pentru Ficino, privirile seducătorului erau raze spirituale cu vârful ascuțit – un soi de undițe sufletești – care puteau „înțepa" fatal inima îndrăgostitului. Imaginea iubitului rănește ochiul iubitorului, apoi se instalează în interiorul său, consumându-i ființa, evacuându-i sinele din sine. În sufletul iubitorului nu se mai află acum iubitorul, ci iubitul.

Insist: nu e o simplă operațiune simbolică, ci o infestare fizică. Prin sângele subtil, prin spirit, iubita se *instalează molecular* în iubit. Iubitul pur și simplu nu mai există – iubita sălășluiește acum în el. Și, în cazurile fericite de seducție reciprocă, în marile iubiri, nici iubita nu mai există; iubitul sălășluiește acum în ea. Cei doi au făcut schimb de trup. Prin fluxul continuu de spirit generat de priviri, prin ochi, ei s-au *descărcat* reciproc unul în corpul celuilalt.

Merită un zâmbet generos acest efort poetic cam caraghios al lui Ficino. Dar e o ușoară, imperceptibilă încordare în spatele surâsului nostru. Pentru că, într-un fel, prin reflexele noastre platonician-primitive (ce disonanță!), cu toții ne gândim sperios la deochi. Cu toții intuim că e ceva care se cere tratat cu mare băgare de seamă în uitătura magnetică ori hipnotică a unei nimfete sau a unui demon. Leonardo – un extraordinar pictor de priviri – avertiza că „fecioarele

au în ochi puterea de a atrage dragostea bărbaților"; cu toții am citit una dintre sutele de mărturii care afirmă, precum William Shirer, că ochii lui Hitler erau sediul charismei sale întunecate, „privind direct prin tine, părând să imobilizeze persoana spre care erau îndreptați, înspăimântându-i pe unii, fascinându-i pe alții, dar dominându-i în orice caz".

Ochii sunt *periculoși*. Și ne temem cu toții de momentul atât de așteptat în care o privire nemaivăzută, care răsfrânge în noi cine știe ce taină sufletească, ne va pulveriza orice sistem defensiv, halucinându-ne dincolo de instinctul de conservare și expulzându-ne din propria tihnă identitară. Deochiul. Dragostea la prima *vedere*.

Teoria sărutului. Femeia, frigul și bizonul însângerat

În canonul Bisericii, un preot care s-a dedat de două ori păcatului lui Onan poate fi iertat. I se va lua însă preoția celui care, o singură dată, a sărutat o femeie cu poftă, fără să o posede. Pentru Părinții Bisericii, sărutul e o taină erotică mai profundă decât orgasmul solitar; atât de profundă, încât anulează taina spirituală a harului primit prin hirotonisire. E suficient ca o limbă să atingă cu nesaț o altă limbă pentru ca Sfântul Duh să se anihileze din purtătorul său.

Creatorii canonului par să se întâlnească, în această perspectivă intransigentă asupra sărutului, cu faimoasa burzuluială a lui Cioran: „Spectacolul omului — ce lucru scârbavnic! Iubirea – o întâlnire între două salive... Toate sentimentele își trag absolutul din mizeria glandelor." (Emil Cioran, *Tratat de descompunere*)

În mod natural, spiritele liberale sau romanțioase s-au încordat împotriva acestei viziuni morocănoase, reacționar-glandulare, încercând să restabilească onorabilitatea sărutului. Pe bună dreptate: e ceva atât de senin, de sănătos, de tonic și de răcoros în simplitatea sărutului, încât reducerea sa la secreții lezează simțul dreptății în materie estetică. Eleganța naturală a unui *french kiss* juvenil evocă armonia clasică a statuilor lui Apollo – oricum ai face, nu poți asocia ceva atât de solar cu flegma, caria, supurația.

Soluția în contra lui Cioran a părut să vină din spiritualizarea sărutului. Gabriel Liiceanu propune o astfel de lectură plecând de la o scenă în care Romeo *o sărută* pe Julieta:

Ce este acum sărutul? Întâlnirea a două salive? Sau capătul unui pelerinaj către ființa iubită? Rolul acestei baroce strategii lingvistice, populată de metafore enorme, în care părțile trupului devin când temple, când pelerini și în care distanța ce desparte păcatul de mântuire este parcursă vertiginos, este unul singur: să scoată sărutul din metafizica pro-fan-cioraniană a „întâlnirii salivelor". Când buzele sunt sacralizate, sărutul devine un moment în economia rugăciunii, miez al ei și culegere a roadelor ei. Ca pelerin, Romeo dobândește o libertate erotică pe care nu o avea ca simplu Montague și, nu întâmplător, el se așază de la bun început pe acest drum pe care Julieta îl va împinge mai departe. Fiziologia nu poate interpreta sărutul. Sărutul ca sărut pune desigur în joc o stilistică a întâlnirii, dar una care ține nu de glande, ci de unio mystica. (Gabriel Liiceanu, *Declarație de iubire)*

E generos, e inspirat – însă simțim cu toții că nu asta e calea. Că nu avem nevoie de sacralizarea buzelor iubitei pentru a repara demnitatea sărutului. Că sărutului îi stă bine chiar așa cum e – omenesc, prea omenesc. Că a-l înălța la rang angelic e la fel de inutil și de căutat ca a-l coborî la nivelul scuipatului.

Calea pentru a regăsi umanitatea tandră a sărutului este, în mod paradoxal, cea a antropologilor. Cei care încearcă, de ani buni, să-i desfacă taina istorică și biologică. Este sărutul un comportament înnăscut, precum împreunarea? Este dobândit social? Aparține și regnului animal sau este doar un ritual al omului? A apărut pe cale sexuală sau maternă?

Darwin a răspuns, încă din 1872, majorității acestor dileme:

Europenii sunt atât de obișnuiți cu sărutul ca semn al afecțiunii, încât s-ar putea crede că acesta e înnăscut în specia umană; dar nu acesta e adevărul. Stelle greșea când spunea: „Natura este autorul, și a început cu primul act de curtare." Jemmy Button, fuegianul, mi-a spus că această practică este necunoscută în țara sa. Este la fel de necunoscută neozeelandezilor, tahitienilor, papuașilor, australienilor, somalezilor din Africa și eschimoșilor.

(Charles Darwin, The Expression of the Emotions in Man and Animals)

Există forme proxime de afecțiune în culturile vechi noneuropene: frecatul nasului, de pildă, care are tot o logică evoluționistă în zonele foarte reci (încălzirea, schimbul de abur). Dar nimic care să semene cu sărutul. În egală măsură, ritualuri care implică atingerea buzelor (la cimpanzei chiar a limbilor) apar la animale: urșii, veveriţele, elefanții se „pupă". Însă, în cazul lor, suntem departe de acea întâlnire între două salive care-l exaspera pe Cioran; e vorba de comportamente de curățare reciprocă.

Sărutul, spun urmașii lui Darwin, a apărut în Europa înghețată fie ca inovație sexuală, fie ca extindere a comportamentului matern al pre-mestecării hranei pentru copil. Totuși, niciuna dintre explicații nu e satisfăcătoare: dacă a fost un comportament sexual – așadar o bucurie instinctivă –, sărutul trebuia „inventat" concomitent în orice altă comunitate unde instinctul funcționează, adică peste tot. Și, în cazul în care sărutul s-a dezvoltat din trecerea hranei mestecate către prunc, ne lipsește o verigă esențială între maternitate și plăcerea sexuală: cum a decis femeia că atingerea limbilor poate fi o ocupație erotică plecând de la îngrijirea propriului nou-născut?

Soluția – care ne va ajuta să restabilim onoarea sărutului – trebuie găsită într-o sinteză plauzibilă a celor două teorii. Glaciațiunea, frigul, spațiul mic din peșteri și hrana formată din carnea crudă a animalelor mari caracterizau Europa primitivă în care s-a născut sărutul. Întorși de la vânătoare, înghețați, bărbații se ascundeau în cavitățile grotelor întunecate, înfulecând măruntaiele și zgârciurile bizonilor, încălzindu-se cu sângele lor cald. În acest timp, femeile – care nu aparțineau încă unui bărbat anume, supraviețuind în devălmășie – pândeau somnul izbăvitor al acestora, pentru a se hrăni cu resturile. Prima femeie care a refuzat să mai aștepte a fost cea care a inventat sărutul. Propunerea ei a fost comestecarea grăsimilor izbăvitoare, într-un ritual care aducea laolaltă bucuria vitală de a-și stinge foamea, extazul încălzirii reciproce și, apoi, când trupurile se destindeau, aprinderea sexuală. A fost primul moment în care împreunarea s-a transformat în tandrețe. În care a fost descoperită o formă nouă, superioră, de sexualitate. Femeia a smuls astfel, oferind plăcere și căldură, primele forme de responsabilitate și de altruism ale bărbatului.

Poate să pară puțin. Sau dezgustător. Dar să vezi un bărbat și o femeie îmbrățișați în întuneric, în ger, în zorii brutali ai umanității, împărtășindu-și supraviețuirea dintr-o bucată de carne, îmblânzindu-și laolaltă spaima de moarte, asta e o imagine care glorifică sărutul în mai mare măsură decât o poate face orice analogie angelică. Îngerii nu mor de frig, de frică sau de foame. Oamenii mor. În mai mică măsură, e drept, de când – prin viclenia femeii – au descoperit taina solidarității prin sărut.

Iubirea-milă și iubirea-pasiune. Crima în dragoste

I

> *Sunteți mândră, Nastasia Filippovna, dar sunteți, poate, atât de nefericită încât să va considerați vinovată,* îi spune prințul Mîșkin uneia dintre femeile complicate și fatale tipic dostoievskiene. Și continuă*: Aveți nevoie de multă îngrijire, Nastasia Filippovna. Eu voi avea grijă de dumneavoastră. (*F.M. Dostoievski, *Idiotul)*

E o iubire-grijă care nu are nimic în comun cu pasiunea halucinantă a lui Rogojin, rivalul prințului, cel care delirează de dorință și de gelozie și care știe tot timpul că va sfârși înfigând pumnalul în obiectul dorinței sale, Nastasia.

Mîșkin face o distincție lucidă între cele două tipuri de iubire la care Dostoievski revine constant în romanele sale:

> *Da, am trăit acolo despărțiți, fiecare în alt oraș, lucru pe care tu îl știi sigur. Dar și mai înainte ți-am explicat că* ***n-o iubesc cu dragoste, ci cu milă****.*

Rogojin îl completează:

Uite, și de iubit iubim altfel, adică în toate e o deosebire […]. Uite, tu zici că o iubești cu milă. Dar eu n-am niciun pic de milă din asta pentru ea […]. Cu siguranță, ***mila ta e, probabil, mai mare decât dragostea mea****.*

Nuanța finală îi aparține „idiotului" Mîșkin:

Asta-i, ***dragostea ta nu poate fi deosebită de ură****.*

Iubirea-pasiune a lui Rogojin nu necesită o analiză sofisticată: este iubirea-fuziune furibundă, urgentă și totalitară, care cere posesia absolută a obiectului dorit – „a mea, tot timpul și în totalitate". O sete neîmblânzită de a aduce femeia la sine, de a o anexa fără nuanțe morale și fără complicațiuni sufletești.

Iubirea-milă a prințului Mîșkin are o anatomie complet diferită. Dostoievski lucrează cu tipologii antagonice, prințul fiind, de altfel, un nelumit, un neputincios, un nepasional – în opoziție cu senzualitatea telurică, primitivă a lui Rogojin. Scopul lui este compensatoriu; el vrea să aline, să recompună universul armonios și vrăjit pentru Nastasia Filippovna. Ca și alte personaje dostoievskiene, aceasta a fost victima unei seducții adolescentine, a unui abuz care o sălbăticește până la hotarele isteriei. În timp ce iubirea-pasiune vizează plăcerea prezentă a „mea", a celui care dorește, iubirea-milă caută fericirea „ta", a celuilalt, printr-o mântuire a trecutului. Iubirea-pasiune reprezintă dragostea în limitele simple ale omenescului, iubirea-milă e mai degrabă modalitatea dumnezeiască de a trăi îndrăgostirea. În *Ultima ispită a lui Hristos*, filmul inspirat de Kazantzakis lui Scorsese, Iuda îi cere lui Iisus să-și dezvăluie secretul:

– E vreun secret? Spune-mi secretul tău!
–Mila.
– Milă pentru cine? Pentru tine?
– Milă pentru oameni.
– Inamicii noștri sunt oameni.
– Eu simt milă pentru orice. Măgărușii, iarbă, vrăbii…
– Și furnici? Ți-e milă și pentru ele?

– Da. Totul e o parte din Dumnezeu. Când văd o furnică, când mă uit în ochii ei strălucitori și negri, știi ce văd? Văd fața lui Dumnezeu.

Vom cunoaște toți, în această viață, umilința în formă ei cea mai acută – precum Nastasia Filippovna. Vom suferi și vom da piept, fără succes, cu moartea; vom fi evacuați din lume și din lumină sub forma unui leș spălat și purtat de alții. Acest destin tragic, pe care îl uităm în zbaterile iubirilor noastre pasionale, nu poate fi îndrăgit decât printr-o iubire-milă. E sensul jertfei lui Iisus, care „se face om" pentru a traversa ritualic umilința, suferința și moartea. Iată de ce tipul hristic de iubire propus de Dostoievski prin Mîșkin nu poate fi decât unul definit de milă, sacrificiu și răscumpărare. Mila este tandrețea – și vinovăția – zeilor în raport cu propria creație. Iubirea-milă vrea să răscumpere o crimă deja comisă – cea a întrupării, a scuipării noastre atomice de la sânul lui Dumnezeu prin Big Bang. Iubirea-pasiune, dimpotrivă, sfârșește adesea în crimă: crima iubirii ratate sau chiar crima pasională.

II

Orice iubire e ca un monodeism, voluntar la început, patologic pe urmă, își începe un personaj al lui Camil Petrescu pledoaria pentru crima pasională. *Îți construiești o casă pentru o femeie, cumperi mobila pe care a ales-o ea, îți fixezi deprinderile cum le-a dorit ea. A plecat de acasă și ești necontenit îngrijorat să nu i se întâmple ceva… Te străpunge ca un stilet orice aluzie despre ea și ești nebun de fericire când, după suferințe materiale și umilințe uneori, ai izbutit să-i faci o surpriză care să o uimească de plăcere. Ei bine, într-o zi vine femeia aceasta și-ți spune că toate trebuie să înceteze până mâine la ora 11.35, când pleacă la gară. Shylock n-a avut curajul să taie din spatele unui om viu exact livra de carne la care avea dreptul, căci știa că asta nu se poate. Totuși, femeia crede că din această simbioză sentimentală, care e iubirea, poate să-și ia înapoi numai partea pe care a adus-o cu ea, fără să facă rău restului.*

Niciun doctor nu are curajul să despartă corpurile celor născuți uniți, căci le-ar ucide pe amândouă. Când e cu adevărat vorba de o mare iubire, dacă unul dintre amanți încearcă imposibilul, rezultatul e același. Celălalt, bărbat sau femeie, se sinucide, dar întâi poate ucide. De altminteri așa e și frumos. Trebuie să se știe că și iubirea are riscurile ei. Că cei care se iubesc au drept de viață și de moarte, unul asupra celuilalt. (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*)

În procesul de fuziune pe care îl implică iubirea, crima pasională reprezintă o soluție contraintuitivă. Dragostea este un ritual prin care doi atomi emoționali intră într-un proces de rupere a propriului înveliș identitar, în căutarea unei realcătuiri, a unei contopiri imperfecte ori sincopate (căci acestea sunt limitele firii sublunare); în cadrul acestui ritual, anihilarea unuia dintre participanți contrazice logica întregului proces. Iubirea este deschidere și alteritate; crima pasională este închidere și solitudine. Iubirea este o căutare a plusului de ființă; crima pasională este o afirmare a propriei suficiențe revendicative.

Nevoia-de-tine, care justifică răpirile amoroase și siluirile de tot soiul, constituie temeiul *dreptului-de-a-te-suprima* atunci când această nevoie nu este corect deservită, sugerează hipnoticul Sabato:

– Promite-mi că n-ai să mai fugi niciodată. Am nevoie de dumneata. Multă nevoie, i-am spus.

M-a privit din nou, de parcă mi-ar fi dat foc, dar n-a spus nimic. Apoi și-a odihnit ochii pe un copac îndepărtat […].

– Am nevoie de dumneata, i-am repetat.

N-a răspuns; a continuat să privească, în depărtare, copacul acela.

– De ce nu vorbești?

Fără să-și desprindă ochii de pe copac, mi-a răspuns:

– Eu nu însemn nimic. Dumneata, în schimb, ești un mare artist. Nu văd de ce ai avea nevoie de mine.

– Am! i-am strigat cu brutalitate. Înțelegi? Am. Și ea, cu ochii la același copac, a îngânat:

– Pentru ce?

N-am putut răspunde imediat. Mi-am luat mâna de pe brațul ei și m-am gândit, într-adevăr, pentru ce? Până atunci nu-mi pusesem această întrebare; mă lăsasem condus mai mult de un fel de instinct. (Ernesto Sabato, *Tunelul)*

E o încolăcire emoțională extrem de abilă, prin care spiritele dependente își constrâng și își sufocă victima erotică: necesitatea. Nevoia-de-tine. În lipsa ta, ei sunt anihilați – deci au drept de moarte asupra ta. Sună șarmant, dar e un abuz logic și sentimental. Esența iubirii e libertatea – necondiționarea sa.

În formele sale cele mai filosofice și cele mai elevate, crima pasională reprezintă, aparent, o salvare a Unului amoros prin evacuarea termenului corupt și vinovat („adulterinul") din ecuație și păstrarea iubitorului cast; „dragostea mea este perfectă, dragostea ta este impură – așa că te voi elimina pentru a păstra unitatea paradiziacă a iubirii noastre". Totuși, această logică în care toată îndreptățirea se află la „mine" și toată vinovăția la „tine" este prea primitivă pentru a putea pretinde măcar accesul în universul sofisticat și generos al îndrăgostirii. Și, oricum ar fi, pierzându-l pe Celălalt, criminalul-îndrăgostit se pierde, de fapt, pe sine:

În fața a o sută de mii de oameni de altă limbă pot să vorbesc și să țip până cad la pământ, pentru că nimeni nu m-ar înțelege. Vă dați seama ce vreau să spun? O singură persoană m-ar fi înțeles. Persoana pe care am ucis-o.
(Ernesto Sabato, *Tunelul)*

III

Pentru a înțelege mai bine această senzație de îndreptățire asupra vieții celuilalt, trebuie să revenim la întrebarea despre natura iubirii. Este îndrăgostirea un act de *valorizare*? Unul de *completare*? Sau este unul de *recunoaștere*?

Intrarea în iubire se face pentru că descopăr în Celălalt o suită de valori pe care le consider esențiale (Bine, Frumos, Adevăr)? Sau pentru că intuiesc în el o parte absentă din mine, un „altceva" fermecător, care mă completează? Ori, dimpotrivă, pentru că

recunosc la el bucăți întregi din mine – vulnerabil sau intrepid?

Întrebarea este esențială pentru a înțelege și a gestiona gelozia. Dacă iubirea reprezintă un act de valorizare, atunci gelozia e lipsită de substanță, e un nonsens; constituie, cel mult, o forță inerțială care se va stinge rapid. Dacă iubesc pentru că văd în celălalt valorile (Bine, Frumos, Adevăr), atunci momentul în care descopăr trădarea (Răul, Urâtul, Neadevărul) este și momentul în care iubirea se auto-anihilează. Nu, valorile nu prinseseră rod în acest Celălalt; a fost numai o iluzie; nu îl iubesc, în consecință; gelozia nu are niciun sens, așadar; constituie doar procesul prin care mă adaptez la noua realitate, forța de rezistență a principiului continuității, atât de adânc săditîn mintea noastră (acel principiu care refuză să înțeleagă zile în șir ideea dispariției unui apropiat, posibilitatea ontologică a morții sale). În această paradigmă a iubirii valorizante, gelozia este o excrescență benignă, care se resoarbe imediat. Și crima pasională nu are niciun sens.

Lucrurile sunt mai complicate în formulele non-valorice de iubire, în care obiectul îndrăgostirii este pur și simplu decupat din lume ca singur element care mă poate face fericit. Indiferent de binele sau de răul din el; indiferent de faptele, gândurile ori dorințele sale vinovate, precare; mai presus de neajunsul preaomenescului său. Este o formă patologică de iubire, în care *nevoia-de* este mai puternică nu doar decât viziunea comună despre virtute, ci chiar decât egoismul elementar care ne face să fugim de suferință.

„Iubita m-a înșelat", își spune îndrăgostitul de acest tip. „Dar am atâta nevoie de ea, încât voi găsi orice scuză și mă voi agăța de orice justificare pentru a șterge acest moment din mintea mea. E o eroare la mijloc, o neînțelegere; sau am greșit eu grav undeva – oare unde? – și sunt pedepsit pe drept. Altfel, ea mă iubește și totul va fi bine începând de azi" – aceasta este anatomia îndrăgostirii nevoiașe, amorale. „De ce ai vrut să-mi furi omul?" se indignează burghez soția trădată la adresa amantei. E omul ei, cu toate limitele sale flagrante; vina îi aparține „celeilalte", numai ea e subiect moral.

Chiar și în acest scenariu, crima pasională e lipsită de sens. Tocmai scriam că în amorul patologic *nevoia-de* învinge egoismul, autoconservarea elementară. De ce ai suprima, în aceste condiții, tocmai obiectul nevoirii și al patimii tale?

Probabil pentru că, pe culmile disperării și ale suferinței, eliminarea acestui obiect, curmarea cauzei, poate să pară o soluție îmbietoare și justă. Totuși, în lipsa criteriului moral, e o alegere

ilogică. Nu poți spune: între noi, cei doi atomi erotici, „el“ trebuie suprimat pentru că este termenul imoral; tocmai am stabilit că, dacă valorile ar fi implicate în acest proces, îndrăgostirea s-ar epuiza instantaneu în fața trădării. Rămâne doar obsesia. Și „eu“ sunt sediul obsesiei, nu „celălalt“. Obsesia erotică mă definește pe mine, nevoile și nevrozele mele vorbesc. Iată de ce singura opțiune întemeiată pentru a sancționa final o mare iubire ratată nu este crima pasională, ci, la rigoare logică, suicidul.

Multiplicarea conștiinței în dragoste

Lui Ortega y Gasset îndrăgostirea îi apare ca o dereglare maniacală a atenției:

> *Eu cred că îndrăgostirea este un fenomen al atenției, o stare anormală a acesteia care se produce în omul normal […]. Îndrăgostirea, la începuturile ei, nu e nimic mai mult decât asta: atenție anormal fixată asupra unei persoane. Dacă aceasta știe să-și folosească situația privilegiată și alimentează în mod ingenios atenția respectivă, restul se va produce printr-un mecanism inevitabil […]. Celelalte ființe și lucruri vor fi treptat dislocate din conștiință […]. Nu e vorba, așadar, de o îmbogățire a activității noastre mentale. Dimpotrivă. Are loc o eliminare progresivă a lucrurilor care ne acaparau înainte. Conștiința se îngustează și conține doar un obiect.* (Ortega y Gasset, *Studii despre iubire – Atenție și manie)*

În mod paradoxal, Gasset subestimează forța interioară și capacitatea adaptivă a iubirii prin această abordare. Ceea ce este cu adevărat spectaculos în iubire nu ține de golirea minții de orice altceva decât persoana iubită – aceasta e doar o formă adolescentină de îndrăgostire, de tânjire languroasă, la fel cum yoga e mai degrabă o spiritualitate trândavă față de religiozitatea activă –, ci de capacitatea de multiplicare a conștiinței, care survine în orice dragoste matură.

Când se aruncă în luptă, Napoleon nu caută să se suspende din lume pentru a se păstra în contemplația lui Joséphine; dar nici nu o expulzează violent din minte pentru câteva ore. Ci, printr-un exercițiu bizar de diviziune celulară, generează două fluxuri de conștiință – una a războinicului, alta a iubitului – unite prin sublimare. Așa cum curtezanii medievali plecau la luptă întru gloria iubitei, pasiunea erotică devenea pasiune marțială, iar avântul belicos, o formă de a face dragoste cu Joséphine. Marile poeme ale romanticilor au fost scrise în starea de grație a îndrăgostirii, fără eliminarea caznei scriitoricești, instrumentale; nu prin golirea minții de orice altceva decât iubirea au apărut ele, ci tocmai prin altoirea sforțării tehnice pe o extază erotică.

Vom găsi această multiplicare a conștiinței în dragostea părintească, după ce luna de miere a primelor săptămâni dedicate exclusiv copilului dispare și viața reintră în normal. Atunci, deși mama se desparte de fiu, forțată să își îndrepte atenția spre sute de detalii sociale, ea rămâne concomitent „îndrăgostită" total de acesta și omniprezentă în aura lui. Iubirea își sapă în gândurile noastre un loc propriu, nou, care subzistă în paralel cu orice alt gând diurn.

„Mă gândesc tot timpul la tine" și „vorbesc tot timpul în gând cu tine", își spun iubiții, capabili în același timp să conducă armate sau să piloteze avioane, fără căderea în contemplația vegetală a adolescentului.

Gândind îndrăgostirea ca pe o golire a minții – nu ca pe o multiplicare a conștiinței, Gasset propune o comparație cu misticismul sau cu tehnicile yoghinilor:

> *Aici surprindem o mare similitudine între îndrăgostire și entuziasmul mistic. […] Misticismul este tot un fenomen al atenției. În primul rând, tehnica mistică ne propune să ne fixăm atenția pe ceva. […] Această operație de izgonire a lucrurilor printre care se plimbă de obicei atenția noastră se săvârșește prin simpla fixare a minții. […] Nu există extaz mistic fără o prealabilă golire a minții. […] Și acum vine elementul cel mai suprinzător: odată ce din minte au fost evacuate toate lucrurile, misticul ne asigură că-l are pe Dumnezeu în față, că s-a umplut de Dumnezeu.*

Nefiind totuși o golire a minții, ci o multiplicare a conștiinței, iubirea poate fi asemănată mult mai pertinent cu rugăciunea inimii. Tehnica de meditație răsăriteană care repetă la nesfârșit „Doamne Dumnezeule, miluiește-mă pe mine, păcătosul“, în timp ce „sufletul“ este mângâiat și „mutat“ prin respirație, acceptă în paralel o activitate creatoare. Poți să te rogi, să fii în extaz, să stai la sânul mistic al lui Avraam și, în același timp, să străbați la pas guberniile rusești, în căutarea faptelor bune.

Redimensionarea celuilalt în iubire

I

„De ce s-a uitat la ea așa?“

O întrebare care distruge universul unei îndrăgostite. Acea privire îi invadează zilele, nopțile, lunile. Niciunul dintre gesturile cotidiene nu mai are importanță: lumea s-a recentrat în jurul acestei obsesii geloase; totul este lipsit de sens și de greutate; orice alt fapt e expediat pentru a putea reveni la întrebarea esențială: „De ce el, în loc să mă privească pe mine, s-a uitat la ea așa?“

Orice altceva – în ordinea firii mai important – este adus la limita consumului și a supraviețuirii. Pentru că numai acea privire contează. De deslușirea ei depinde orice formă posibilă de fericire – tot misterul lumii e concentrat acolo, în felul anume în care ochii lui s-au strâns, pentru o clipă, în direcția alteia.

Aceasta este capacitatea miraculoasă de redimensionare și de resemnificare a iubirii. Dacă l-ai întreba pe el, nu ar putea să răspundă. Nu știe că a privit într-un anume mod. Acea privire, pierdută într-un ocean de alte priviri fără sens, aruncată în gol, nu înseamnă nimic. Nu are hermeneutică, n-are relevanță.

Ea însă a mărit fiecare detaliu, fiecare pixel, cu forța unui ochean cosmic. A pus semnificație în fiecare irizație din ochii lui. Pentru că îndrăgostirea modifică obsesiv forma și sensul detaliilor. O privire misterioasă devine mai importantă decât orice război mondial.

„În iubire, totul se schimbă, toate devin însemnate: dintr-un nimic se ivește un colos“, notează, impecabil, Arghezi. Cuvântul e ales, se

vede, de un poet: „toate devin *în-semnate*“. Orice se resemnifică și capătă bogăție semiotică.

II

Ea este, categoric, altfel. Este *ea*, nu ea. Vocea sublimează cuvântul rostit, italicele îl accentuează pe cel scris. Sunt patru miliarde de pronume personale feminine banale pe lume. Și, apoi, este ea. Nimic mai grăitor pentru procesul de redimensionare și de sfințire provocat de iubire decât această extragere a ei dintre ele:

> *Știa că pentru el toate fetele din lume se împart în două categorii: o categorie o alcătuiau toate fetele din lume, cu excepția ei, și acestea aveau toate slăbiciunile omenești și erau fete cât se poate de obișnuite; în cealaltă categorie intra numai ea, care nu avea nicio slăbiciune și se afla mai presus de toate creaturile umane.* (Lev Tolstoi, *Anna Karenina)*

E o promovare la rang angelic, o ridicare în grad ontologic: ea nu poftește, nu e supusă slăbiciunilor trupești, suprimă prin propria elevație eterică, diafană, precaritățile trupești. Protestând împotriva acestui mecanism de redimensionare hieratică, Jonathan Swift plasează un îndrăgostit în camera intimă a iubitei, oferindu-i revelația prea-omenescului din ea:

> *„Thus finishing his grand survey,*
> *Disgusted Strephon stole away*
> *Repeating in his amorous fits,*
> *Oh! Celia, Celia, Celia shits!“*
>
> (Jonathan Swift, *The lady's dressing room)*

Este, la limită, un exercițiu de imaginație care poate ușura povara unui îndrăgostit resentimentar, lipsit de orice speranță. Îndrăgostitul sănătos procedează pe dos: nu coboară în obscuritatea budoarului, ci își înalță iubita într-un spațiu alternativ. Esențial; diferit; o lume a Ideilor; oricum ar fi, *ea* nu e de *aici.*

Ea e de *dincolo*…

În *Exerciții de admirație*, între nume precise de prieteni, Cioran strecoară acest titlu bizar: „Ea nu era de-aici.“ Iar rândurile lui surprind exact procesul „transcendental“ al îndrăgostirii:

> *N-am întâlnit-o decât de două ori. E puțin. Dar extraordinarul nu se măsoară cu măsurile timpului. M-a cucerit din prima clipă cu aerul ei absent și înstrăinat, cu șoaptele ei (căci nu* vorbea*), cu gesturile șovăielnice, cu privirile ce lunecau peste ființe și lucruri, cu ființa ei de spectru adorabil. „Cine ești ? De unde vii ?“, iată întrebarea pe care îți venea să i-o pui fără să stai pe gânduri. N-ar fi putut răspunde, într-atât se confunda cu misterul ei ori nu-i plăcea să-l trădeze. Nimeni nu va ști niciodată cum de izbutea să respire, ce rătăcire o făcea să cedeze magiei suflului și nici ce căuta printre noi. Sigur este că nu era de aici și că nu ne împărtășea decăderea decât din politețe ori din cine știe ce curiozitate morbidă. Doar îngerii și bolnavii incurabili pot inspira un sentiment analog aceluia pe care îl încercai în preajma ei. Fascinație, tulburare supranaturală!*
> (Emil Cioran, *Execiții de admirație)*

Redimensionarea și dislocarea în dragoste: fiecare femeie iubită a fost o *ea* care nu era de aici.

Gelozia: Cezar și Mahomed. Profetul și Împăratul

I

Anul 62 î.Hr. Decembrie. Regia, Roma. Casa lui Iuliu Cezar, Pontifex Maximus.

Se oficiază misteriosul ritual Bona Dea, dedicat exclusiv femeilor. Pentru că Cezar este preotul suprem al Romei, ceremonia are loc în casa lui din Regia, fiind găzduită de mama sa, Aurelia, și de soția Pompilia. Sacralitatea momentului, la care participă Vestalele, este strict condiționată de opacitatea totală în raport cu bărbații, care nu au dreptul nici măcar să cunoască etapele procesiunii magice. Dacă Cezar însuși, Pontifex Maximus, ar intra în propria casă acum ar fi o blasfemie.

Totuși, în mijlocul acestei sfinte reuniuni izbucnește o criză profană. La puțin timp după miezul nopții, prin curier, Aurelia își cheamă urgent fiul acasă. Când ajunge, Cezar găsește pradă isteriei cele câteva femei care nu fugiseră deja uluite. Soția sa, Pompilia, stă închisă în propria cameră, îngrozită, plângând și jurând că e nevinovată. Aurelia o acuză, în mod deschis, de infidelitate și de pângărirea sărbătorii Bona Dea. Aparent, ea îl introdusese în casă, în timpul ceremoniei cu implicații vag orgiastice, pe Publius Clodius Pulcher, seducător și aventurier notoriu al epocii, recunoscut pentru frumusețea lui ariană. Clodius era travestit în femeie, impecabil machiat și ferchezuit – dar vocea îl dăduse de gol.

Începe o anchetă. Femeile depun mărturie că, după ce au înțeles

că ceva nu e în regulă cu necunoscuta înaltă, cu fața ascunsă și voce baritonală, l-au urmărit, l-au înconjurat și l-au curățat de sulimanuri pe Clodius, recunoscându-l fiecare în parte. Familiaritatea sa cu cei din casa lui Cezar o acuză pe Pompilia. Era singura care îl putea strecura înăuntru, în baza unei complicități sexuale mai vechi.

Roma e scandalizată. Senatorii iau atitudine. Cicero începe o anchetă și deschide un proces. Au joc jertfe compensatorii – moravurile publice au fost grav ofensate. Excentricul Clodius a profanat o sărbătoare majoră și mari nenorociri se pot abate asupra Cetății.

Cezar e dezonorat. Într-un moment esențial, în care își stabiliza prezența în primul rând al elitei politice, toți râd de soțul încornorat.

Anul 627 d.Hr. În deșert, lângă Medina. După-amiază.

Caravana cuceritorilor se întoarce fără grabă la Medina, în bârlogul Profetului. De-acum e greu să mai ții socoteala victoriilor; șirul miracolelor militare care vor supune într-o clipită Orientul și Africa tocmai a început.

Aișa, cea mai tânără și cea mai prețioasă dintre soțiile lui Mahomed, călătorește cu grupul. Și, la un popas, spre amiază, face o alegere care o poate costa posteritatea: se îndepărtează o clipă – din rațiuni prea omenești, pentru a-și păstra pudoarea – de însoțitori. Băile publice lipsesc din deșert, deci ești nevoit să te ascunzi, smerit, după o dună. În scurtul moment de intimitate, colierul de onix îi cade în nisip; e nevoită să îl caute.

Între timp, fără să observe absența ei, caravana pleacă. Uitată în deșert, Aișa așteaptă o vreme întoarcerea unei iscoade salvatoare. Apoi adoarme. Când se trezește, un tânăr beduin frumos o cercetează curios: este Safwan, din tribul Beni Sulaym. Sawfan o recunoaște și se înclină smerit: „Aceasta este soția trimisului lui Dumnezeu.“ Îi oferă cămila sa, în timp ce el o urmează la o distanță prudentă.

Totuși, simpla apariție a Aișei în Medina la căderea nopții, însoțită doar de un beduin frumos, în puterea vârstei, stârnește un scandal public. Credincioșii sunt ofensați. Inamicii Profetului încurajează bârfele. Celelalte soții, care reflectă diferite interese tribale și sentimentale, încearcă să își sporească influența.

Apar două tabere. Ali, soțul Fatimei, consideră dezonoarea prea mare: „Dumnezeu nu ți-a impus ție nicio limită și mai sunt și alte femei în afară de ea.“ Sunt cuvinte pe care Aișa nu i le va ierta

niciodată – și care vor avea un rol decisiv în marea ruptură dintre sunniți și șiiți. Usama, pe de altă parte, fiul lui Zayd, respinge suspiciunile: „Astea sunt doar minciuni – nu știm decât lucruri bune despre ea." Servitoarea Aișei oferă o mărturie ambiguă: „Știu numai lucruri bune despre ea; și, dacă ar fi altfel, Dumnezeu i-ar spune Trimisului Său. Nu-i știu nicio vină Aișei, decât că este o copilă prea mică de ani. Dar, când frământ coca și o rog să supravegheze, adoarme și mielul pe care îl iubește cel mai mult vine și mănâncă coca."

Profetul e mâhnit și dezorientat.

Anul 62 î.Hr. Roma.

Obiectivitatea „scriitorului" în cântărirea evenimentelor și a propriei situații a reprezentat secretul triumfului exemplar al lui Cezar. Fiind sigur, fără urmă de ezitare, pe superioritatea strivitoare a inteligenței sale, imperatorul nu se lua prea în serios; nu se ofensa ușor; nu pleca de la premisa că el are dreptate și ceilalți se înșală. Era – o spun istoricii – un tip *cool,* calm și calculat, într-o mare de isterici prețioși, gata să ucidă pentru cea mai mică jignire. Își lăsa propriii legionari să-l numească în cântece de cazarmă „chel desfrânat", care dă pe spate toate soțiile care-i ies în cale, înțelegând că *familiaritatea* cu cei care îi apărau viața și îi aduceau gloria e mult mai importantă decât măreția lui formalistă. Mai știa și că gloatele romane, pe care se bizuia împotriva conservatorilor, sunt solidare cu cei vicioși, dar populari.

În plus, așa cum era de așteptat, Cezar nu se putea pretinde un maximalist moral, fiind el însuși un omnisexual lejer, plin de cochetării vestimentare, care îi sedusese pe regii din Orient și pe nevestele tuturor politicienilor cu care se afla în conflict.

În aceste condiții, nu trebuie să ne mire reacția vexatului Cezar. El este primul care acționează pentru a-și *salva* soția și rivalul în amor, Clodius. Nu avea niciun motiv să amplifice criza prin gesturi brutale față de Pompilia. Îi era simpatic și util Clodius – investea în viitorul politic al acestuia alături de Crassus. Nu găsea niciun motiv serios pentru a-și duce la ruină propria investiție.

Iată-l, așadar, pe Cezar mușamalizând scandalul. A încercat să limiteze efectele acestuia la dimensiunea religioasă, oficiind ritualuri de purificare și de reconciliere cu zeii. Când Cicero a deschis o anchetă, soțul înșelat a evitat în mărturia sa orice referință negativă la adresa lui Clodius. În timpul procesului acestuia, a cumpărat

jurați pentru a-l salva

Și l-au salvat.

Era, totuși, prea târziu pentru Pompilia. În momentul în care infidelitatea acesteia a devenit tema unei proceduri de stat, a divorțat. Nu era nimic personal – doar o alegere corectă politic. „Soția lui Cezar trebuie să fie deasupra oricărei suspiciuni" – a explicat el. Când ai onoarea de a fi nevasta Marelui Preot, este de datoria ta să te pui deasupra oricărei bănuieli. Ești vinovată chiar și pentru un context ambiguu.

Anul 627 d.Hr. Medina.

Aișa s-a retras de două săptămâni în casa mamei sale și a căzut bolnavă. Zvonurile se impuseseră la Medina: îl înșelase pe Mahomed cu Safwan. O decizie în privința acestei chestiuni nu mai putea fi amânată – onoarea Profetului era în joc.

Totuși, Mahomed aștepta. Considerând datele anchetei neconcludente, se baza pe o implicare directă a lui Dumnezeu în problemă. Aștepta o revelație. Doar că aceasta nu venea.

După încă două săptămâni de tăcere, Profetul s-a decis pentru o confruntare directă cu tânăra sa soție. În timp ce aceasta plângea nestăpânit, i-a spus: „Dacă ești nevinovată, Dumnezeu o să te ierte, dar, dacă ești vinovată, cere iertare de la Dumnezeu și căiește-te, pentru că Dumnezeu îi iartă pe cei ce se mărturisesc și se căiesc."

Aișa răspunde: „Văd că ai ascultat vorbele rele spuse despre mine până când ai ajuns să le crezi. Dacă eu spun că sunt nevinovată (și Dumnezeu cel Preaînalt știe că sunt) nu ai să mă crezi. Dar, dacă am să mărturisesc, cu siguranță că ai să mă crezi."

Nu, nu e nici pe departe un copil căruia îi mănâncă mielul coca în somn. E un duelist logic și psihologic impecabil, care se confruntă cu însuși Profetul. Inspirat cumva de răspuns, acesta cade în transă și are singura sa viziune în prezența unei femei. Detaliul nu e lipsit de semnificație: transele au o înfățișare clinică de tip epileptic, Mahomed avea tendința de a le anticipa, retrăgându-se în solitudine. Fapul că acum e țintuit în cortul Aișei, că nu mai are vreme să se retragă, arată că Profetul era într-o stare emoțională paroxistă – care generează, de obicei, astfel de episoade. Într-un fel, căutând febril un răspuns privind fidelitatea Aișei, Mahomed și-a indus o criză de tip epileptic – un sacrificiu remarcabil și un efort cerebral aparent interzis comprehensiunii științifice.

Și Dumnezeu i-a vorbit Profetului. I-a revelat o întreagă sură. Dar,

mai presus de asta, l-a liniștit. Când a deschis ochii, el a spus râzând: „Vești bune, Aișa, Dumnezeu cel Preaînalt a spus că ești nevinovată!“

Peste câțiva ani, Mahomed va muri în cortul și în brațele Aișei. A ținut-o de mână până în ultima clipă, slăbind strânsoarea doar după ce a spus „O, Doamne, iartă-mi mie păcatele“ și și-a dat duhul. În momentul morții Profetului, ea avea 18 ani. Va mai trăi încă 56, în castitate absolută, nedisputată, devenind cea mai importantă dintre Maicile Credincioșilor.

II

Ce diferență de emoție și de metodă între Pontifex Maximus și Profet!

Când Cezar este, aparent, încornorat, prima sa reacție este de a-și proteja soția și de a o ține cât mai aproape. Gândește ca un politician, nu ca un îndrăgostit. Rănit sau nu, își domină rana pentru a-și conserva interesele în lupta pentru putere.

Când este, aparent, înșelat, Mahomed o repudiază o vreme pe Aișa. Spre deosebire de Cezar, el suferă. E îndrăgostit. Un om trecut de floarea vârstei, care conduce o comunitate războinică și spirituală, se consumă până în pragul delirului epileptic pentru o adolescentă.

Cezar judecă instituțional corect: soția Marelui Preot, ea însăși jucând un rol ritualic major, nu se poate expune unui scandal de tip Clodius la Bona Dea; faptul că nu a reușit să-l preîntâmpine o așază „sub suspiciune“. Ori suspiciunea e suficientă pentru o repudiere.

Mahomed nu acceptă raționamentul, deși era în exact aceeași situație ca Iulius Cezar. El procedează, în fapt, ca orice îndrăgostit: furios, ultragiat și rece la început; apoi mergând din *aparentă generozitate* în coliba iubitei care, în fond, îl sfidează păstrând distanța; apoi găsind o cale – ce Cale! – pentru a o ierta. Dumnezeu însuși își face apariția pentru a elimina din memoria sa chipul beduinului Safwan. Transpare aici, cumva, diferența de substanță dintre soluția cezarului și soluția Profetului. Luciditate și oportunitate – cere prima. Iubire și iertare – predică a doua. Alegerea pragmatică e mai adecvată la obiect, la universul nemachiat, la lumea *așa cum e*; alegerea entuziastă lasă loc pentru o altă lume,

pentru paradis și *vita nova*. Este motivul pentru care, la judecata istoriei, împărăția lui Cezar a dispărut, în timp ce moștenirea lui Mahomed e atât de vie și de amplă. Mari lideri realiști găsești cu duiumul. Profeți îndrăgostiți ca un puber – aproape niciodată.

Să iubești două femei

În *Noaptea de Sânziene*, Eliade dezvoltă o tema recurentă a gândirii sale: dublă iubire perfectă. E rodul unei dileme pe care Eliade o înscrie la capitolul „depășirea condiției umane". Dacă pot iubi simultan, în mod perfect egal, două femei, atunci am sărit dincolo de orizontul omenescului: mă sfințesc; mă spiritualizez; mă îndumnezeiesc.

Ideea nu e străină de biografia lui Eliade – el însuși a pendulat o vreme între două iubiri, actrița Sorana Țopa și Nina Mareș, alegând-o pe cea din urmă, poate din teamă că se va sinucide din cauza unei despărțiri.

Apoi, tema pare filtrată mai degrabă din experiența indianistă a lui Eliade: amorul multiplu, oricât de spiritual, este străin imaginarului creștin, în timp ce evoluția mistică pe calea iubirii experimentale e familiară gândirii tantrice.

Într-un dialog târziu, Mircea Eliade susținea că subiectul a reprezentat mai degrabă pretextul unui joc literar și mitologic, neavând o consistență în sine. Iubirile sunt mai degrabă unice și nu pot tinde către egalitate în multiplicitate.

> *Claude-Henri Roquet: Acest vis este visul unei părți a tineretului american: să renunțe la monogamie…*
>
> *Mircea Eliade: Este un fel de nostalgie a paradisului, la cea mai de jos treaptă. Această dorință de a desființa legile și structurile inerente oricărei societăți; de a le desființa pentru a trăi o stare paradiziacă…*

Claude-Henri Roquet: Calea spre paradis sau spre fericire este oare dragostea plurală sau dragostea unică, „dragostea nebună"?

Mircea Eliade: Mai degrabă dragostea nebună, dragostea unică. Pasiunea care îmbogățește, pasiunea patetică este dragostea unică.

Claude-Henri Roquet: Dumneavoastră, care ați străbătut atâtea continente ale spiritului și ați analizat atâtea moravuri, vi se pare că bărbatul și femeia își pot găsi calea în monogamie?

*Mircea Eliade: Putem iubi mai multe persoane succesiv, dar nu în același timp. Putem, desigur, face dragoste, dar aceasta este altceva... (*Mircea Eliade, *Încercarea labirintului, Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet)*

Așa să fie? Să nu aibă „proiectul Eliade" nicio valoare în lumea atât de diversă a dragostei?

Am observat mai devreme mecanismul platonico-fizicist al iubirii. Progresiv, prin acumulări estetice și morale, decantăm o idee de Bine și Frumos care topografiază imaginea *de-iubitului* așteptat. Când cineva care aproximează sau coincide cu această radiografie explicit-ambiguă ne iese în cale (întâlnirea), începe procesul antigravitațional de îndrăgostire; suntem smulși din confortul propriei ființei cotidiene și aruncați în orbita Celuilalt.

În acest moment al căderii noastre în câmpul de atracție al unui nou *de-iubit*, se întâmplă să consemnăm frecvent o dublă iubire: cea nouă, violentă, incipientă, plină de mister, dar și de tremol și de disconfort, dar și o veche dragoste ajunsă la maturitate sau, mai ales, dincolo de ea. Două câmpuri gravitaționale acționează acum asupra subiectului „iubitor": el se află încă pe orbita vechiului amor, cu raza sa lină, stabilă, rutinată, dar este absorbit cu o forță mult mai urgentă și mai nestăpânită de un nou corp-promisiune. Toate reflexele consolidate, toată responsabilitatea și vinovăția, toată nevoia de siguranță țin în viață vechea orbită, în timp ce pulsiunea proaspătă și incontrolabilă a îndrăgostirii deschide un nou parcurs orbital.

Cu cât Ideea noastră de Bine și Frumos e mai abstractă, mai generoasă, mai confuză, cu atât vom rămâne mai mult suspendați între cele două iubiri. Cu cât suntem mai labili ori mai încăpători

valoric, cu atât vom persista în pendulare. Asta, până când forța de atracție a noului se stinge sau, dimpotrivă, până când ne resoarbe complet în raza sa de acțiune.

Cele două iubiri eliadești, concomitente și perfect egale, sunt posibile măcar ca rit de trecere.

Dezvrăjirea. Moartea iubirii

„Nu se iubesc cu adevărat decât cei care nu se cunosc încă“, notează undeva Anatole France. Are dreptate? Este iubirea epuizabilă – și reversibilă, conturnabilă – prin dumirire? Se hrănește ea din misterul necunoașterii inițiale și – pe măsură ce acest mister devine translucid, caduc – dispare? E dragostea un simptom al noutății, al analfabetismului-de-celălalt, care se pierde odată cu instituirea științei-de-celălalt?

Pentru a susține o astfel de idee trebuie să clarificăm două ipoteze. Prima spune că ne dezîndrăgostim (cădem din căderea în dragoste!) pentru că oricare Celălalt, oricât de fermecător, se dovește totuși precar din momentul în care își epuizează și își deconspiră zorzoanele menite să seducă.

A două ipoteză este la fel de cinică: chiar dacă Celălalt se dovedește în mod durabil bun, consistent, cuceritor, acest lucru e irelevant – ni se urăște și cu binele. Ne sastisim. „Dragostea durează trei ani“. Plictiseala amoroasă e dincolo de bine și de rău, e amorală – pentru că e inexorabilă.

Prima ipoteză, cea a omniprecarității, poate fi tradusă așa: suntem toți niște ticăloși privați, niște nevrotici de intimitate. *Despicable me!* Putem camufla răul și mizantropia din noi câtă vreme avem un obiectiv social sau erotic; apoi, după ce seducem prada amoroasă și o târâm în adăpostul autenticității noastre, ne scoatem măștile și ne asumăm mica hidoșenie morală de proximitate. De condominiu.

Această hidoșenie morală își vădește adâncimea în cea de-a două ipoteză: suntem atât de corupți, încât binele nu mai reprezintă nici măcar o valoare erotică, un normativ emoțional. La sfârșitul zilei

oricum ni se face lehamite de el și plecăm în căutarea unei noi iubiri pline de mister – știind că și în spatele acesteia vom găsi, după cuvenitul răgaz, precaritate și plictis.

Iubirile ratate sunt, de fapt, îndrăgostiri care eșuează moral. Ideea mea de Bine doar a părut că sălășluiește în *de-iubit*; atunci când l-am dezvelit pe acesta de mister, s-a dovedit doar un seducător abil, capabil să simuleze, în entuziasmul îndrăgostirii, mai multă tandrețe, puritate și solidaritate decât cuprinde de fapt. Sau, dimpotrivă, eu sunt cel incapabil să gestioneze durabil o întrupare imaculată a propriei idei de Bine; eu sunt încă doar un seducător amoral.

Oricum ar fi, iubirile nu reușesc să se reifice, să se instituționalizeze, să se fixeze destinal fără convingerea că Binele s-a întrupat – cu toate imperfecțiunile firești și cochete ale trupului, ale in-cărnării noastre – în Celălalt, în de-iubit.

În îndrăgostire ai doar intuiția ideii de Bine și Frumos în de-îndrăgostitul emergent. Frumosul, în fapt, e doar o capcană prin care Binele din acesta se revelează și ți se strecoară în suflet. Prin cunoaștere, prin instituirea iubirii grație îndrăgostirii confirmate, Binele devine central și solid, iar Frumosul își emaciază treptat relevanța obiectivă (ce mai e obiectiv frumos la o soție de 70 de ani?).

Iubirile capabile să facă din Bine axa universului lor intim sunt singurele care reușesc. Celelalte mari iubiri – cele ratate – refac destinul corpurilor cerești care descoperă că, de fapt, câmpul gravitațional în care sunt atrase cu atâta pasiune, cu atâta nesaț erotic, aparțin unei găuri negre. Vor reuși, probabil, să se smulgă din nebuloasa acesteia într-un final; însă pierzându-și vechile contururi, transformate în holograme, cu toate valorile confuze, anulate, dezordonate, slabe.

Orice mare iubire ratată este o criză morală; pentru că, mirat, dezgustat de tine și de celălalt, descoperi precaritate și insignifianță acolo unde fiecare fibră sensibilă a ființei tale intuise cu sete și cutremurare Binele, Frumosul, Semnificativul.

Lașitatea în dragoste: Petrarca

I

Există două moduri în care poți rata în iubire. Primul, cel clasic, sănătos, implică împlinirea amorului, ducerea sa până la un capăt care se dovedește prea scurt. „Măcar am încercat" – spune consolarea vitalistă a celor care, după ce și-au măsurat sufletele și trupurile, au sfârșit obosiți sau dezgustați de celălalt.

Al doilea mod de a rata în dragoste e mult mai fecund și mai interesant sub raport psihologic. Este ratarea nemărturisirii. A păstrării iubirii sub pecetea tainei, fără ca celălalt, alesul, să afle vreodată despre micul altar obsesiv pe care i l-ai ridicat: „Mă cunoșteau vecinii toți – tu nu m-ai cunoscut."

Într-un cântec clasic pentru *salseros*, scris de Paco Cepero și Francisco Moncada, cauza acestei *ratări prin tăcere* e indicată cu melancolică obidă: lașitatea!

***Esta cobardía** de mi amor por ella*
hace que la vea igual que a una estrella
tan lejos, tan lejos de la realidad,
que no espero nunca poderla alcanzar.

***Această lașitate** a iubirii mele pentru ea*
Mă face s-o aseamăn cu o stea
Atât de departe de realitate, atât,
Încât niciodată n-o voi putea avea

*(*Francisco Moncada, *Esta cobardia)*

Esta cobardia. Această lașitate. E suficientă ea pentru a rata o iubire? Nu cumva, precum în pariul lui Pascal, ceea ce ai de câștigat asumându-ți o mărturisire anxioasă compensează orice spaimă, orice risc? Cum să nu pariezi pe „da"? Cât de adâncă să-ți fie patologia timidității?

În plus, iubirea se construiește plecând de la mărturisirea sa. E suficientă o singură admitere, o singură declarație – cea a îndrăgostitului – pentru ca subiectul să fie plantat, pus la rodit, în gândurile iubitei. Jumătate de drum e parcurs. Cum să refuzi o asemenea sărbătoare a luptei, a ființei deschise, a șansei, a jocului viril? Ce descărcare de adrenalină și viață poate fi mai intensă decât acest *penalty,* această ruletă rusească a declarației de dragoste ? Și de ce să cenzurezi dreptul celui iubit de a afla despre poezia pe care a stârnit-o în inima ta? Cumva, și dreptul lui la fericire e suprimat aici: nu ne putem îndrăgosti toți, tot timpul, uneori obloanele entuziasmului nostru erotic sunt înțepenite și lumina trebuie să vină din afară. Adică dinspre cel laș.

Esta cobardia.

Totul alunecă spre întuneric în acest univers grăbit – singurul la care avem acces; stelele colapsează în găuri negre, oamenii sfârșesc în pulbere de oase. Ne așteaptă, fatalmente, tumora, cataracta, agonia. Pregătiți pentru acest etern final, cu ce drept îi refuzăm celuilalt mărturisirea unei aprinderi atât de luminoase precum iubirea? E vorba, în fond, despre o sărbătoare a ființei lui; faptul că stilistica sa își găsește o reflectare plină de farmec în ochii îndrăgostitului-martor se cere împărtășit cu acesta, oferindu-i o biruință, un triumf al trecerii sale prin lume.

Esta cobardia.

Îndrăgostirea este o taină de dimensiunea celor bisericești. O asemenea taină vine cu responsabilități: nu o poți falsifica – cum fac seducătorii de duzină – și nu o poți păstra sub tăcere – cum fac lașii. Ea se cere trâmbițată în orice condiții, în ciuda oricărei inaccesibilități aparente și a oricărei stări civile. E privilegiul celui iubit să refuze – nu al instituției amoroase din care face parte.

Esta cobardia.

Ce protejezi, în fond, prin tăcere? Micul tău orgoliu de iubitor refuzat? Este mai demnă o iubire dusă cu capul în jos și cu priviri

laterale aruncate pe furiș? Sau, poate, fugi de atacul de panică pe care ți-l va provoca declarația de iubire – de tremuratul buzelor, de sufocare, de vertij? Găsești mai sănătoasă pasiunea mută, tăcută, geloasă – ratarea garantată?

II

Vineri, 6 aprilie 1327. Dimineața. Tânărul Francesco Petrarca își face de lucru în Biserica Santa Clara din Avignon. A abandonat dreptul și acum se interesează de teologie, frecventând preoții de la Santa Clara. O face fără prea mare tragere de inimă – e mai degrabă un literat, un umanist, doar că nu are cum să știe asta, din simplul motiv că el este cel care va inventa umanismul.

În timp ce meditează, ochii lui Petrarca se așază pe chipul unei tinere cufundate în rugăciune. În tihna celor câteva minute de reculegere, în obscuritatea răcoroasă a bisericii, junele poet trăiește o experiență amoroasă atât de puternică, încât va rămâne îndrăgostit pentru următorii douăzeci și unu de ani. Femeia care se roagă este Laura de Noves, o tânără recent căsătorită cu Ugo de Sade, strămoșul viitorului marchiz sexopat. Laura – cea care va grăbi renașterea literaturii europene grație extazelor lirice ale lui Petrarca:

Ani douăzeci și unu-am ars în chinul
Amorului, visând o zi mai bună;
Madona, cu-a mea inimă-mpreună,
Alți zece ani e-n cer, și-mi plâng destinul.

Condamnă-mi viața, care-a fost să-mi fie
Fără virtuți și de greșale plină;
Dar clipele ce-or fi să-mi aparțină,
Mărite Doamne, dărui-le-oi ție.

De anii-n van pierduți ce rău îmi pare!
O, de i-aș fi trăit cu chibzuință,
În pace, și de chin în depărtare!

Tu, Doamne, cu suprema ta voință

Pogoară-te spre mine-ntru salvare,
Că-mi știu greșeala și nu-mi dau iertare.

Douăzeci și unu de ani – o viață de om – petrecuți de Petrarca iubind-o pe Laura. Nu între alte altele, nu ocazional – ci fanatic, exclusiv, făcând din meditația erotică *asupra Laurei* axa gândurilor sale; într-o patologie obsesivă care îl epuiza și îl exaspera pe poet însuși:

Am obosit atâta gândind cum gândul meu
Nu obosi să-ți fie doar ție închinat.
Cum singur nu-mi curm traiul acesta blestemat,
Să scap de apăsarea oftatului meu greu?

Cum- lăudându-ți chipul și zâmbetul anume,
Și buclele, și ochii la cari mă tot gândesc-
Nu-mi ostenește graiul, nici vorbe nu-mi lipsesc,
Că pot o zi și-o noapte să te mai strig pe nume?

Cum pașii mei au încă puterea să-nsoțească
Mereu și-oriunde urma și umbra-ți îngerească,
Pierzând zădarnic viața spre-a inimii ruină?

Și dacă stric atâta hârtie și cerneală
Scriind de tine; dacă într-asta-i vreo greșeală,
De vină e Amor, nu arta mea-i de vină!

Ce ironie mai mare decât aceasta: marea dragoste a lui Petrarca, cunoscută tuturor, obiect de studiu pentru filologi și psihologi, despre care cititorul tocmai parcurge un eseu la șapte secole distanță – ei bine, această iubire nu a fost cunoscută de Laura însăși. Pentru că Petrarca, uriașul Petrarca, *Magnus poeta et historicus*, a fost un laș. *Esta cobardia*. Poetul a ales tăcerea și anxietatea, arătându-se gureș și dezlănțuit doar în sonete. Incapabil să smulgă dragostea imediată, și-a montat un univers emoțional paralel, în care juisarea venea din violența plăcerii-durere:

De nu-i iubire ceea ce simt – ce, dar, să fie?
Și de-i iubire, spune-mi ce lucru e și nu-i?
E rău? De ce atuncea mi-i dulce chinul lui?
E bun? De ce m-apasă și vrea să mă sfâșie?

Când singur caut chinul, la ce mai plâng cu foc?
Și de nu-l vreau, la ce bun mă jălui în tăcere?
O, moartea mea cea vie, bolnava mea plăcere,
Cum poți să-mi fii stăpână, când n-o doresc deloc?

Și de-o doresc, nedrepte mi-s chinurile toate...
Și-așa, bătut de vânturi potrivnice, pe mare,
Mă leagănă o luntre, fără lopeți, ușoară.

Și-n luntre nu duc gânduri senine, duc păcate,
Că nu mai știu eu singur ce vreau și ce mă doare
Și ard în miezul iernii și tremur când e vară.

Să ai la dispoziție energia – aproape fizică, nucleară – a unei iubiri obsesive, întinse pe douăzeci și unu de ani – și să o consumi într-*o simplă* capodoperă poetică – ce irosire! Să fii mânat de o asemenea nebunie divină, și să nu-ți spui, precum Hannibal, „Ori găsim un drum, ori facem unul!“, luându-te la trântă cu Alpii, cu Ugo de Sade, cu papa însuși – câtă comoditate, cât parțialism, cât egoism…

Lașitatea lui Petrarca a făcut bine Europei: singurătatea poetului a produs 317 sonete care se pot oricând măsura cu ale lui Shakespeare, pe care le-au și influențat. Prețul acestui triumf literar a fost ratarea unei iubiri care, măcar la o primă măsurare, ar fi putut să fie „mare“; un drept refuzat Laurei de lașul (*esta cobardia!*) și fanaticul său admirator. Atunci când – cu ganglionii umflați, sângerii, purulenți – a murit, deloc glorios, de ciumă, Laura ar fi schimbat, probabil, cu luciditatea și curajul blând al femeilor, toate cele 317 sonete pentru o iubire vie, care atinge, adulmecă, strânge în brațe.

Și care are curaj.

III

Cât de supărat a fost Giordano Bruno pe Petrarca! Cum l-a mai înfierat! Cu cât dezgust s-a delimitat el de primul dintre umaniști…

Nu pentru lașitatea lui – în niciun caz! Ci pentru că s-a irosit în cea mai ignobilă dintre preocupările spiritului: contemplarea unei femei. Iubirea – o pierdere de timp; poezia erotică – o formă tâmpă de a-ți consuma vitalitatea.

Femeia, explică Bruno savant, anticipându-i la literă pe Nietzsche sau pe Cioran, se cere utilizată „natural"; el însuși – să nu cumva să-l suspectăm de neputință! – s-a înfruptat cu nesaț, fără opreliști morale, din nenumărate farmece „de slujnicuță". Dar de aici și până la a idealiza femeia cu armele intelectului e o cale lungă, inacceptabilă. Sonetele lui Petrarca ar fi, pe scurt, o rușine, simptomul unei boli sexuale și al unui retard:

> *Iată scris pe hârtie, adunat în volume, pus dinaintea ochilor și murmurat la ureche un zgomot, un zbierat, un zumzăit de vorbe în doi peri, de întâmplări, de calambururi cu subînțeles, de epistole, de sonete, de epigrame, de cărți, de dosare prolixe, de mari nădușeli, de vieți consumate, cu scrâșnete care asurzesc astrele, lamentații care fac să răsune cavernele din infern, dureri care stupefiază sufletele celor în viață, suspine care-i fac să leșine pe zeii milostivi, toate de dragul acestor ochi, al acestor urechi, al acestui roșu, al acestei limbi, al acestui dinte, al acestui păr, al acestei rochii, al acestui mantou, al acestui pantofior. (*Giordano Bruno, *Pasiunile eroice)*

Nu! se revoltă Bruno. Adevărul care se ascunde în spatele iluziei mantoului și a pantofiorului este chipul „acestei țicnite, al acestei ticăloase, al acestei împuțiciuni, al acestui mormânt, al acestei latrine, al acestei menstre, al acestui cadavru".

Laura, femeia care atrage atenția poetului, este doar o aspidă care, „printr-o suprafață, o umbră, o fantasmă, un vis, o vrajă circeană pusă în serviciul procreației, ne înșală luând forma frumuseții".

Cât despre bietul Petrarca, el nu este decât un învins care, „neavând destul spirit ca să se ocupe de altceva mai bun, se pune să-și cultive asiduu melancolia, acceptând prin asta tirania unei lighioane nedemne, imbecile și murdare".

Alternativa lui Giordano Bruno la amorul „sentimental și senzual“ petrarchian este iubirea „simbolică și spirituală“. Bruno o idealizează pe „unica Diana, care strălucește precum soarele între stele“ – acea Diana zărită din întâmplare goală la izvor de vânătorul Acteon și care nu reprezintă altceva decât Adevărul pe care Bruno l-a întâlnit în mod excepțional în revelațiile sale teozofice.

Pare simplu. Doar că, în cazul marilor spirite, nu-i niciodată simplu.

Giordano Bruno a fost unul dintre cei mai inteligenți oameni ai mileniului său; măsurat azi, IQ-ul lui ar depăși recordurile șahiștilor și ale fizicienilor. Talentul său literar e neegalat în epocă – modernitatea scriiturii sale este neverosimilă. Până și ultimele lui cuvinte, rostite după ce a fost condamnat la moarte de Inchiziție, au poezia tăioasă specific bruniană: „Mai tare vă este frică vouă să mă condamnați decât mie să primesc sentința voastră.“

Acest strălucitor Bruno a fost un aventurier desăvârșit, care a fugit din mănăstirea în care fusese educat și a vagabondat filosofic în toată Europa, predând cursuri amețitoare și fiind întreținut de nobili pasionați de idei. Capturarea sa de către Inchiziție a avut loc, de altfel, printr-o capcană întinsă de un pretins mecena, care-l invita la Veneția, chipurile pentru a-l întreține.

Cea mai misterioasă călătorie întreprinsă de Giordano Bruno a fost cea din Anglia, unde a ajuns cu o scrisoare de recomandare din partea regelui Franței, pentru propriul său ambasador. A locuit doi ani la Londra, chiar în sediul ambasadei; ceea ce, în 1584 și astăzi, sugerează o misiune sensibilă. Mai simplu spus: Bruno era, foarte probabil, un agent francez, într-un moment decisiv al luptei dintre protestanți și catolici.

Expunându-și sistemul său cosmologic și teologic spectaculos, a devenit un obișnuit al aristocrației britanice și al Curții de la Londra. A ajuns în proximitatea reginei Elisabeta, apoi în intimitatea ei.

Și aici lucrurile devin cu adevărat interesante. Exact în perioada în care Bruno a locuit la Londra, regina Elisabeta a primit o serie de scrisori semnate „Henry Fagot“, în care era avertizată despre complotul catolic menit să o detroneze în beneficiul reginei preacucernice a Scoției, Maria Stuart. Aceste scrisori, au stabilit istoricii, nu puteau să vină decât din sediul ambasadei franceze, de la o sursă aflată în intimitatea conspirației. Iar John Bossy a demonstrat în 1991, în *Giordano Bruno and the Embassy Affair*, că

stilistica și simbolistica scrisorilor nu puteau conduce decât la Bruno.

De ce ar fi devenit filosoful un agent dublu – pe lângă ostilitatea sa față de Biserica Catolică? De ce și-ar fi riscat viața, trădând Coroana franceză? Simplu: pentru că el era bărbat, iar Elisabeta, femeie. Imediat ce a întâlnit-o pe regină, Bruno i-a dedicat o serie de elogii pasionale. Apoi, așa cum a dovedit Sarno *(„La genesi degli Eroici Furori di Giordano Bruno")*, a început să-i scrie acesteia poezii erotice pasionale – pe care ulterior, prudent, le-a transformat în alegorii cu miză spirituală.

Acrul, misoginul Bruno a fost îndrăgostit de Elisabeta. Și, mai mult ca sigur, i-a salvat viața. Și lucrurile nu se opresc aici. După ce a fost capturat de Inchiziție, câțiva ani mai târziu, printr-o înscenare care amintește mai degrabă de o acțiune a serviciilor secrete, Bruno a fost judecat pentru două culpe: prima, pentru care a și intrat în istorie – erezia; a doua, ignorată, a fost relația sa cu regina la fel de eretică Elisabeta. Chiar și în epocă, executarea lui Bruno pentru rațiuni metafizice sofisticate a părut *suspectă*. Șapte ani a stat filosoful în închisoare, așteptând o decizie pe care papa părea incapabil să o ia. A luat-o, într-un final, cel mai probabil la presiunile Franței, care avea de răzbunat executarea Mariei Stuart de către Elisabeta. Ochi pentru ochi.

Să nu luăm, așadar, prea în serios blestemele bruniene la adresa femeii fizice și a iubirii senzualiste a lui Petrarca. Sunt doar consolările filosofice ale unei iubitor care știa că nu poate avea *în trup* o regină; că trebuie să găsească o altă cale – mitizantă – prin care să-și descarce o pasiune pentru care, în final, a murit pe rug. O dovadă mai mare de curaj – spre deosebire de lașitatea simplă a înamorării lui Petrarca – nu putem cere de la un bărbat îndrăgostit.

Seducția și limitele ei

Ascetul este un experimentator, un pilot de probă în domeniul mortificării și al luptei cu Răul; luând calea deșertului, a pustiei, el se așază în prima linie a frontului „demonic", reprezentând avangarda cavaleriei noastre spirituale.

Maestrul tantric este experimentatorul nostru de avangardă în materie erotică; hiperspecializarea sa este sexul integrator, care caută Ființa, nu doar juisarea.

Culturistul – apariție mult mai modernă – este experimentatorul nostru ofensiv în materie corporală, anabolică. Misiunea sa este să meargă cât mai departe în înțelegerea capacității noastre de a ne gonfla muscular, de a aduce spațiul în proprietatea carnației noastre.

Eruditul – un renascentist! – este experimentatorul umanității în materie de memorie structurată a culturii și civilizației; un body-builder al propriului creier.

Ascetul, maestrul tantric, culturistul, eruditul – toți reprezintă practicanți extremi ai unei arte specializate (mortificarea, sexul, muscularitatea, memoria) care nu capătă niciodată dimensiuni de masă; omul firesc se mulțumește cu o postire ocazională, cu talente sexuale rezonabile, cu un corp mediocru și cu o memorie decentă – deși urmărește cu interes performanțele avangardiștilor noștri în aceste domenii.

În acest șir, rolul lui Don Juan e limpede: el reprezintă experimentatorul de avangardă în materia îndrăgostirii. Corect definit, seducătorul e mai degrabă neutru în chestiunea posesiei lubrice; aceasta poate să apară sau nu, având o relevanță secundară. Cercetările seducătorului țintesc cu totul altă temă: formula

alchimică a îndrăgostirii, care învinge rezistența naturală a oricărei femei.

> *Nimic nu e mai minunat pe lume decât să învingi cerbicia unei femei frumoase; și pot mărturisi că în privința aceasta mă asemăn cuceritorului care zboară dintr-o izbândă într-altă izbândă, fiindcă nu poate să-și înfrângă năzuințele.* (Molière, *Don Juan)*

Așa cum Peter Pan refuză maturizarea, eternizându-se în copilărie, Don Juan vrea să se fixeze, să se cristalizeze în faza cea mai proaspătă și mai violentă a îndrăgostirii; nu acceptă nici indiferența premergătoare fascinației, nici ghiftuiala care urmează posesiei. Seducătorul lucrează numai cu apogeul încântării sentimentale, fiind astfel un estet al propriei ființe:

> *Un simțământ care abia se naște are un farmec negrăit și schimbarea e singura plăcere în dragoste. Ce dulceață fără seamăn e să cucerești cu mii de meșteșuguri inima unei fete tinere și frumoase! Cu lacrimi, cu suspine, cu avânturi înflăcărate, pui stăpânire pe o inimă care se împotrivește și luptă cu toate armele nevinovăției […]. Dar după ce ai devenit stăpânul ei nu mai ai nimic de adăugat și nimic de dorit – toată flacăra pasiunii s-a stins și înțepenești în toropeala unei iubiri al cărei farmec a apus…* (Molière, *Don Juan)*

II

Seducția face parte din repertoriul nostru social. La femei ea este aproape impusă de toate clișeele de gen la care au acces deja prin jocurile copilăriei: oja, rujul, păpușa-prințesă.

Părinții Bisericii erau intrigați – într-o epocă în care sulemeneala nu era încă un dat cultural neinvestigabil – de faptul că trupul feminin, atât de senin și pur în naturalețea sa, putea fi falsificat – vopsit, găurit, endorsat vestimentar – doar pentru a scoate în

evidență, aproape agresiv, farmecele erotice. Astăzi, această mirare patristică nici măcar nu mai poate fi înțeleasă, seducția perpetuă – dichiseala universală – intrând deja în firescul oricărei femei decente, devenind *de rigueur.*

În cazul bărbaților, voluptățile seducției, bucuriile cuceririi anunță în mai mare măsură un univers interior agitat, nesigur (uneori și creator), spre deosebire de cazul femeii, la care funcționează oricum presiunea antropologică a validării estetice.

Până la un anumit punct – al unui sine clarificat și matur, această voluptate de a seduce are un rol formator. Nevoia de a fermeca ne impune o proiecție ideală a propriei persoane. Tindem trudnic spre acest ideal care, în formula lui Goethe, „ne trage în sus": adolescentul nesigur și inconsistent învață să-și coregrafieze gesturile, să-și rafineze expresia și ținuta. Capacitatea probată de a seduce ne validează proiectul viitorului „eu", la care lucrăm constant în primul sfert al vieții.

Ceea ce produce o forță de seducție bine calibrată este o punere în lumină a sinelui care răstoarnă logica firească, newtoniană a unui spațiu dat. Seducătorul absoarbe în exces lumina, culoarea și gravitația din jur. Gesturile lui sunt mai vii, cuvintele lui mai relevante; universul proxim se recentrează împrejuru-i:

> *Semăna cu femeile din cărțile romantice. Nu ar fi vrut să adauge nimic, să scadă nimic din făptura ei. Universul se lărgise dintr-odată. Ea era punctul luminos spre care converge totalitatea lucrurilor. (*Gustave Flaubert, *Educația sentimentală)*

Există șapte miliarde de suflete în universul cunoscut. Fiecare dintre acestea se diferențiază, spune Kundera, printr-o milionime de unicitate; printr-o câtime infinitezimală de raritate, într-un ocean de identitate genetică și psihologică (până și de prozaicul și atât de diferitul porc ne despart doar câteva gene). Totuși, milionimea de unicitate a seducătorului beneficiază – față de teoria lui Kundera – de o aritmetică mai generoasă; e mai rotundă, mai artistică. Milionimea de unicitate a altora e la el sutime, zecime. Nicăieri, o viziune marxistă asupra înzestrărilor personale nu ar fi mai ultragiată decât în materia seducției: inegalitatea e strivitoare.

Talentul estetizării-de-sine pe care și-l șlefuiește cuceritorul concurează cu banalitatea unei majorități gri, lipsite de orice har magnetic și de orice voluptate a posesiei prin „fermecare".

Chiar și în perioadele cele mai bigote ale spiritului european, seducătorul a fost un pop-star. De la Tirso de Molina la Kierkegaard, el a fost bine primit de doamne și de saloanele culturale. A reușit asta pentru că a știut întotdeauna să evite industrializarea propriului succes; pentru că nu și-a transformat arta în pornografie circulară, garantată, de tip Miller, de Sade, Bukowski. Seducătorul nu-i un erotoman simplu și tâmp; el își bemolează întotdeauna talentul și își complică existența, răzbunându-se astfel pe propriile tristeți și nostalgii:

> *Nu știu dacă el mai sedusese și alte fete; din jurnal reiese c-o mai făcuse. Pare să fi fost priceput și în alt soi de practici, ceea ce nu ar fi fost departe de el; acțiunile îi erau atât de puternic marcate de domnia intelectului, încât nu e de crezut c-ar fi fost un seducător de duzină. Jurnalul este elocvent, de pildă, în privința dorințelor lui capricioase: uneori dorea să obțină salutul unei persoane, atât și nimic mai mult, pentru că salutul era tot ce putea da mai frumos persoana respectivă. Cu darurile lui spirituale a știut să atragă în capcana tentațiilor amoroase o tânără fată și asta fără a dori s-o posede în sensul propriu al cuvântului… îmi închipui că știa să aducă sentimentele unei fete până la punctul lor culminant, de unde ea nu mai avea altă ieșire decât aceea de a-i sacrifica lui totul. Și tocmai când fata era adusă în acest punct, el dispărea fără să fi pronunțat cel mai neînsemnat cuvânt de insistență, cea mai neînsemnată declarație de dragoste, cea mai mică promisiune. (*Søren Kierkegaard, *Jurnalul seducătorului).*

Limita seducției apare odată cu exploatarea sa funcțională și cantitativă. Atâta timp cât lucrează la sublimarea propriei capacități de a încânta (*enchanter*) dintr-o pulsiune autovalorică (autoerotică într-un sens „metafizic"), seducătorul parcurge, încă, un labirint calitativ al descoperirii de sine. Mai mult, atâta timp cât se află în faza probării nesigure a talentelor sale de a manipula, el este încă autentic și sufletește viu. Totuși, din clipa în care a devenit un

cuceritor rutinat și eficient, care cunoaște povestea înainte ca ea să se întâmple, care pre-vede fiecare etapă a succesului său, care nu mai riscă nimic, seducătorul își pierde farmecul și relevanța. E doar un manierist, un mecanicist al harului care aruncă undița în păstrăvărie; jocul nu mai e joc decât pentru victimă, doar peștele din bazin nu știe ce va urma. Sexualitatea neînsuflețită e singura destinație a oricărui Don Juan învechit în rele; restul e demagogie, sunt amintiri dintr-o adolescență îndepărtată.

Seducătorului rutinat nu îi mai rămâne decât o statistică rece a trofeelor sale: ce sâni, ce juisare, ce soi de pliu pubian, ce posesivitate, ce alint. Le-a văzut pe toate, le recunoaște pe toate, nimic nu e nou, nimic nu e unic.

Dublul și androginul

I

Iubirea-completare (cuplul androgin) e o idee atât de veche, de naturală și universală, încât pare constitutivă în orice cultură. Cumva, primii oameni au ieșit din toropeala care îl precedă pe sapiens meditând deja la adrogin. Este, pe undeva, firesc: atunci când primitivii încearcă să își explice originea lumii, ei ajung în mod natural la ideea unei singure Ființe inițiale – Creatorul – care trebuie să împace în sine cele două principii care – în ochii celor dintâi gânditori – guvernează creația: masculinul și femininul.

În Orient, în imaginarul semit, Eva, de pildă, vine ca o *addenda corrige* la Adam, aducând partea lipsă a acestuia după cel dintâi mare efort creaționist al lui Dumnezeu – aparent imperfect. Adam e insuficient; Adam e doar o parte dintr-un sistem care se cere completat. În Orient, Yin și Yang, femininul și masculinul, umedul și solarul sunt principii care reglează și explică întregul univers, sudându-se perfect și susținând creația doar luate laolaltă. Sunt infrastructura ambigenă a Ființei. În spațiile culturale de sinteză (Caria, sudul Italiei, Cipru) sunt venerate Venus cu chelie, Zeus cu șase sâni, Afrodita cu barbă. Șamanul este și el ambigen: e o condiție esențială pentru a uni cerul și pământul. Ambigen este și îngerul – din aceleași rațiuni: el evoluează atât în registrul teluric, cât și în cel eteric; mișcarea liberă între două planuri ontologice solicită un androgin.

În Grecia clasică, materia masculină „face dragoste“ cu cea feminină în scrierile creatorilor de cosmogonii, totul culminând cu

mitul androginului propus de Aristofan în *Banchetul* lui Platon:

> *Iată, cândva, demult, noi nu eram alcătuiți cum suntem acum, eram cu totul altfel. În primul rând, oamenii erau de trei feluri, nu de două ca acum, de fel bărbătesc și de fel femeiesc, ci și de un al treilea fel, care era părtaș la firea fiecăruia dintre cele două. Însă din acesta a rămas doar numele, ființa lui a pierit din lume. Făptura aceasta omenească din vremurile acelea era un bărbat-femeie, un androgin, iar alcătuirea lui, ca și numele, ținea și de bărbat, și de femeie. […] Iar felurile acestea de oameni erau în număr de trei și alcătuiți cum am spus pentru că cel bărbătesc își avea obârșia în soare, cel femeiesc în pământ, cel bărbătesc-femeiesc în lună, luna ținând și de soare, și de pământ. Și tocmai de aceea erau rotunde și rotitoare aceste făpturi, atât ele însele, cât și felul lor de a merge, pentru că semănau cu astrele care le zămisliseră. Și erau înzestrate cu o putere uriașă, iar mândria lor era nemăsurată, astfel că s-au încumetat să-i înfrunte până și pe zei. […] Văzând aceasta, Zeus și ceilalți zei au stat la sfat, să hotărască ce este de făcut cu făpturile acelea. […] Zeus, după o lungă și grea gândire, a spus: „Cred că am găsit un mijloc care, păstrând seminția oamenilor, dar slăbind-o, să pună capăt desțănțării lor. Chiar acum o să-i tăi în două pe fiecare dintre ei, și în felul acesta vor deveni mai slabi și totodată, sporindu-le numărul, ne vor fi nouă mai de folos.“ […] Și astfel, trupul dintru început al omului fiind despicat în două părți, fiecare jumătate a început să tânjească după cealaltă și să se împreuneze cu ea: cuprinzându-se cu brațele și ținându-se strâns împletite din dorul de a se retopi într-o singură ființă, începuseră să piară de foame și, îndeobște, de neputința de a mai face orice altceva, pentru că niciuna nu voia să facă nimic fără cealaltă. […] Așadar, din acest îndepărtat trecut există dragostea înnăscută a oamenilor unul pentru altul, dragostea care ne aduce înapoi la starea noastră dintâi, îngăduindu-ne ca, din doi, să redevenim iarăși unul, și aducându-i astfel firii omenești tămăduire […]. Iar dragostea nu este altceva decât un nume pentru dorința noastră pătimașă de a fi din nou întregi. Întregi cum am*

*spus că eram dintru început și nu despărțiți în propria noastră ființă, despicați, pentru încumetarea noastră, de către Zeus, așa cum spartanii au despărțit în două neamul arcadienilor. (*Platon, *Banchetul)*

Mai târziu, apostolul Pavel va face cuplul creștin să lucreze într-o echipă care se corijează și se salvează reciproc:

*Căci ce știi tu, nevastă, dacă îți vei mântui bărbatul? Sau ce știi tu, bărbate, dacă îți vei mântui nevasta? (*1 Corinteni, *7:12).*

În această lectură – existentă în substratul tuturor marilor culturi – iubirea este o formă de adiționare a părților armonios-distincte. Aceste părți – masculinul și femininul – se află reciproc într-un raport de tandră diferență; fiecare este radical „altceva", dar într-un mod care le asigură o contopire sferică (formula *coincidentia oppositorum* e doar o declinare a acestui raport logic și erotic).

Dragostea, cu alte cuvinte, ar trebui să apară între îndrăgostiți care văd în celălalt exact jumătatea lipsă din sine. El, puternic – ea, grațioasă; el, boem – ea, calculată. Ca și în cazul Evei, iubiții apar ca o completare pe care Dumnezeu o aduce fiecăruia dintre noi. Fiecare va pierde măcar o coastă pentru a câștiga o femeie.

II

Mult mai rar și-a făcut apariția în cultură tema dublului erotic, a iubirii pentru un „identic". Chiar și romanticii, care aveau datele pentru a corija această lipsă, au ales să trateze dublul mai degrabă că pe o alunecare schizofrenică, în care „celălalt eu" e o formă decăzută și malefică a sinelui bun. Dublul romanticilor este, în fapt, un eu-debara, de același sex cu sinele bun, în care erau înghesuite pulsiunile inacceptabile social – totuși captivante pentru poeții rebeli ai romantismului. Dublul lor de tip „Dr. Jekyll and Mr. Hyde" anunță explicit subconștientul lui Freud.

Dublul erotic nu are nimic în comun cu acest dublu-declasat,

după cum este diferit și de androgin. Aici ești identic cu Celălalt, nu complementar cu el. Flaubert surprinde astfel această descoperire încântată a sinelui în altul:

> *Gesturile lor, aprecierile lor erau aceleași. Adesea unul dintre ei, ascultându-l pe celălalt, strigă:*
> *– Și eu!*
> *Și celălalt, la rândul lui, repetă:*
> *– Și eu!* (Gustave Flaubert, *Educația sentimentală*)

Revelația adusă de descoperirea în iubit a dublului-tău-identic este aceasta: Eu sunt Tu. Este cea mai adâncă formă de iubire – cea care anulează chiar și logica acțiunii autonome: Cine a făcut asta? Cine a spus asta? Nu contează: unul dintre noi. Din moment ce suntem asemenea, o putea face și spune oricare: important e că s-a spus. Identice fiind, eul meu și eul tău pot lucra în alternanță: cuplul se exprimă oricum.

În iubirea față de un „dublu", combustia e diferită în raport cu iubirea de tip androgin. Nu mă mai bucur de alteritatea compatibilă cu mine a celuilalt, de ceea ce e nou și diferit în el, ci de ceea ce e identic. Aparent, un astfel de „eu" în oglindă provoacă o tulburare mai mare atunci când e descoperit, o îndrăgostire mai violentă; dar arde mai repede – pentru că mă satur mai repede de ceva care e deja în posesia mea, fiindu-mi familiar; diferitul pare mai consistent, mai greu de metabolizat. E totuși doar o iluzie: sediul iubirii nu e în celălalt, ci în mine, în Ideea mea platonică despre Frumos și Bine. Oamenii care se valorizează – cei mulțumiți de sine, de modul în care s-au construit – se vor regăsi mai durabil într-un dublu decât într-un complementar. Cuplul androgin va satisface în mai mare măsură nevoia caracterelor șovăielnice sau parțiale.

Karl F. Morrison a scris o carte esențială, puțin cunoscută, despre mecanismul dublului: *I am You, The Hermeneutics of Empathy*. Pentru Morrison, istoria empatiei începe cu această formulă magică: Eu sunt Tu. Însă, explică el, e nevoie să ai o solidă interpretare logică a ideii, astfel încât ea să nu fie deturnată abuziv: Eu sunt Tu poate să însemne, de pildă, că pot dispune oricum de tine, continuându-le și anulându-ți individualitatea. Soluția este replicarea formulei pentru fiecare membru al cuplului: Eu sunt Tu și Tu ești Eu. Dublul nu

confiscă ființa unuia dintre iubiți în favoarea celuilalt, ci, constatându-le identitatea, îi lasă să își exprime voințele în alternanță.

Rezultatul va fi, oricum, același.

Iubit și iubitor. Ipoteza lui Fedru

Iubirea e azi un proces egalitar. O coparticipare cu forțe relativ echilibrate: „ne-am iubit", își amintesc îndrăgostiții începuturile, revendicând pentru fiecare dintre ei o bucată din amorul primordial.

E o percepție modernă, izvorâtă, ca orice altă egalitate, din ecourile Revoluției Franceze. Iubirea medievală, a trubadurilor, a truverilor și a prinților, presupunea un unic inițiator – bărbatul, lucru aflat în perfectă coerență cu imperativul deplinei castități feminine. Pentru că nu putea dori, femeia nu putea iniția.

Amorul medieval se desfășoară între un „revendicator masculin" aflat în plin proces de împăunare ritualică (etalarea penajului viril fiind fie războinică – turnirul, fie artistică – serenada, fie – în cazurile comode și fericite – pur burgheză, prin expunerea „fișei fiscale") și un „râvnit-feminin" care, după cuvenita rezistență, cedează avansurilor.

Mult mai sofisticată și mai bizară pentru percepția modernă era viziunea grecilor despre rolurile erotice. În Atena, Teba sau Sparta, dragostea se făcea între un „iubitor" și un „iubit". Cele două roluri erau fixe, statice; iubitul își păstra poziția privilegiată pe tot parcursul poveștii de dragoste. Raportul nu era unul provizoriu, precum în iubirea medievală, în care femeia celebrată artistic și curtată grațios în faza de cucerire urma să devină, în scurt timp, o soție supusă și ignorată; dimpotrivă, iubitul grec rămânea constant elementul valorizat și cântat în encomioane entuziaste. Asta, pentru că miza raportului iubit-iubitor nu era atât seducția, cât nevoia iubitorului de reper moral și estetic, de Bine personal și Frumos palpabil.

Așadar, iubitul avea datoria de a se autoperfecționa constant, pentru a nu pierde admirația iubitorului, în timp ce acesta din urmă îl forma prin dragostea sa necondiționată.

Trebuie făcută aici o observație cinică: e greu de deslușit în ce măsură acest mod de gândire nu reprezintă doar ideologia născocită de hiperelita filosofilor și a oamenilor de stat pederaști pentru a putea educa homosexual tinerii pasionați de cunoaștere; în fond, mărturiile scrise pe care le-am moștenit din Grecia veche vin tocmai de la membrii acestei hiperelite și reprezintă, poate, doar discursul specializat al unei lumi închise în sine, fără legături autentice cu societatea exterioară, mai puțin sofisticată.

Oricum ar fi, există o serie de trăsături ale relației iubit-iubitor pe care Platon ține să le lămurească în *Banchetul*:

> *Ahile, însă, nu numai că a murit, dar l-a și urmat pe acesta (n.a. – Patroclu) în moarte. Iată de ce au fost zeii așa de încântați și de ce l-au onorat în chip deosebit: fiindcă Ahile și-a pus tot sufletul pentru iubitorul său! Eschil bate câmpii când zice mereu că Ahile iubea pe Patroclu; doar Ahile era mai frumos nu numai decât Patroclu, dar, după cum se știe, decât toți eroii; el, căruia încă nu-i dăduseră tuleii de barbă. Era, prin urmare, cum spune Homer, „mai tânăr decât cei mulți". E fapt că zeii onorează foarte mult virtutea care se referă la Eros; dar ei admiră, se desfată și răsplătesc mai degrabă cazul iubitului pasionat după iubitor decât pe al acestuia din urmă pentru amorurile lui. Dar iubitorul este ceva mai divin decât iubiții; și-n el zeul s-a făcut stăpân. Iată de ce zeii, cinstindu-l pe Ahile mai mult decât pe Alcesta, l-au trimis în Insulele Fericiților.*

Cea mai interesantă dintre aceste observații vizează statutul divin al iubitorului. Oricât de glorios ar fi iubitul – obiect al pasiunii și al valorizării –, doar iubitorul e pe măsura zeilor; numai îndrăgostirea are flacăra sacră. Aici, prin gura lui Fedru vorbește de fapt Platon, pentru care contemplarea Ideilor pure este un act atât de înalt, încât ne sanctifică. Iar iubitul este o astfel de idee întrupată.

Cu atât mai ofertată ar trebui să ne pară, în aceste condiții, iubirea egalitară modernă. În ea, ambii îndrăgostiți au șansa de a fi iubitori –

contemplatori ai perfecțiunii din celălalt –, dar și iubiți – obiect al idealizării și al admirației.

Marele proiect unificator: dragoste și sexualitate

Marile iubiri propun o coincidență între fascinație și dorință.

Iată în fața mea, așadar, o femeie fermecătoare, deplină sufletește, consistentă moral; o cascadă de încântări; un egal. Aceasta este *fascinația* („El iar, privind de săptămâni,/ Îi cade dragă fata" – *Luceafărul*).

Iată în fața mea, concomitent, o femeie ispititoare, voluptuoasă, față de care pasiunea mea erotică e insațiabilă. Aceasta este *dorința* („Astfel dorința-i gata").

Când afirmațiile de mai sus se conjugă pentru aceeași ființă, multiplicată la doi prin relația de reciprocitate, avem în față mirabila formulă chimică a marilor iubiri.

Descompunerea acestora începe odată cu rătăcirea unuia dintre termeni – fascinație sau dorința – prin abuz ori neglijență. În cazul bărbaților, e vorba de dorință; după mii de replicări ale unirii erotice, pasiunea lor sexuală va adormi. În cazul femeii, e vorba de fascinație: când sforăie noapte de noapte lângă tine, nici măcar Hegel nu mai pare un tip spiritual.

Diferența dintre natura instinctuală a dorinței și formula eterică a fascinației acționează aici în defavoarea femeii. În cazul ei, presiunea unei noi „fascinații" e relativă; ține de temperamentul său visător, romanțios sau, dimpotrivă, realist și tenace: nu toate femeile vor căuta să cadă sub farmecul unui nou seducător. Și nu fiecare femeie care regăsește la un terț acest farmec va face pasul spre acuplarea compensatorie și adulterină.

În cazul dorinței masculine, lucrurile sunt mai fruste – instinctul

are nevoi mult mai presante și mai ritmate. Odată dispărută dorința virilă dintr-o mare iubire, ea va renaște negreșit și grabnic în altă parte; adulterul e aici o chestiune fatală, domolită doar de o luptă morală încrâncenată, de frică sau de o pulsație vitală bolnăvicioasă.

> *Stepan Arkadici era un om sincer cu sine însuși. Nu putea să se înșele singur și să se convingă de faptul că se căiește de fapta sa. […] Nu se putea căi de faptul că el, un bărbat de treizeci și patru de ani, frumos, pofticios într-ale iubirii, nu era îndrăgostit de femeia care era mama celor cinci copii ai lor în viață și a celor doi morți și n-avea decât un an mai puțin decât el. Se căia doar că nu se pricepuse să se ascundă mai bine de nevastă-sa. […] Niciodată nu meditase clar la această chestiune, însă, destul de confuz, i se părea că soția bănuiește de mult că nu-i este fidel, dar că se va face că nu vede. Chiar i se părea că ea, o femeie vlăguită, îmbătrânită, urâțită de-acum și prin nimic remarcabilă, simplă, care, în familie, nu era decât o mamă bună, ar fi trebuit să aibă sentimentul dreptății și să fie îngăduitoare.*
> (Lev Tolstoi, *Anna Karenina)*

Pentru a supraviețui acestui mecanism cvasimatematic al ratării, marile iubiri trebuie să instituie utopia fascinației și a dorinței eterne și univoce. Înainte ca formele de atracție să se resoarbă și să se pună în mișcare sistemul de compensare descris mai sus, iubiții au opțiunea de a suspenda adevărul banal al capacității noastre de a ne împreuna cu mai mulți parteneri și de a fi seduși de mai mulți interlocutori. Așa cum creaționiștii neagă evidența evoluției, la fel și iubiții pot să nege realitatea simplă a naturii noastre poligame și bovarice.

E un act de credință. E contraintuitiv și nerezonabil să crezi într-un Dumnezeu bun și drept, în ciuda hecatombelor și a metastazelor de lângă tine. Totuși, miliarde de oameni o fac sau au făcut-o cu pasiune integrală. Pare mult mai simplu, prin comparație, să admiți natura unică, perpetuă, imuabilă a iubirii. Știința limpede, neechivocă și – vorba lui Nietzsche – veselă, care ne arată precari și omnisexuali, poate fi sfidată de o utopie cu șarm normativ. E doar o problemă de ideologie.

Când diavolul vine, spun călugării, e bine să te găsească ocupat, trudind fizic, precum tâmplarul Iisus, ca să nu poți da atenție ispitelor și vicleniilor sale. Când ratarea iubirii se conturează, e bine să te găsească adâncit într-o halucinantă, splendidă eroare teoretică. Radicalizat precum un terorist al dragostei; fanatic al Unului în iubire, precum Parmenide umblând bezmetic pe străzile din Elea în timp ce striga absurd: *Unule, Unule!*

În fond, spre deosebire de comunism, din utopia iubirii infinite măcar va ieși ceva.

Eroarea sărmanului Catullus. Efectul DulcineEa

I

Poezia modernă s-a născut în anul 62 î.Hr., dintr-o regretabilă neînțelegere. Un tânăr literat din Verona, Catullus, s-a îndrăgostit nebunește de Clodia, soția unui om politic important din generația lui Cicero, Metellus Celer.

Atât de fermecat a fost junele aristocrat Catullus de soția lui Celer, atât de „pus pe foc", încât a transformat regulile poetice pentru a-și revărsa emoția erotică într-un mod cât mai direct, cu un sentiment al urgenței. Catullus nu avea vreme și dispoziție pentru zorzoanele clasice care te legitimau ca poet; a tăiat mai toate trimiterile mitologice și evocările homerice care făceau canonul epocii. Halucinat de dorință, n-a dat nicio șansă imaginilor plictisitoare în care era musai să se regăsească Jupiter sau Venus. Omul era interesat exclusiv de sărutările și, da, de sexul iubitei:

*Vivamus **mea Lesbia**, atque amemus,*
rumoresque senum seueriorum
omnes unius aestimemus assis!
soles occidere et redire possunt:
nobis cum semel occidit breuis lux,
nox est perpetua una dormienda.
da mi basia mille, deinde centum,
dein mille altera, dein secunda centum,

deinde usque altera mille, deinde centum.
dein, cum milia multa fecerimus,
conturbabimus illa, ne sciamus,
aut ne quis malus inuidere possit,
cum tantum sciat esse basiorum. (Liber V)

Pentru a decripta textul trebuie spus că Lesbia e numele literar pe care Catullus, prudent, cuviincios, i l-a oferit Clodiei. Niciodată, în niciun vers care a ajuns până la noi (Catullus a fost un poet pierdut și redescoperit abia în Evul Mediu, printr-un manuscris norocos), el nu a trădat identitatea reală a iubitei, aceasta fiind însă evidentă pentru cei care cunosc epoca și înțeleg trimiterile poetului:

Să ne iubim, o!, Lesbia mea scumpă,
Și să trăim! Pe ce șoptesc bătrânii
Posomorâți noi niciun ban să nu dăm!
Căci soarele apune și răsare,
Dar când s-a stins văpaia vieții scurte,
Atunci dormim pe veci o noapte lungă.
Dă-mi sărutări o mie, apoi o sută
Și iar o mie, și-apoi iar o sută!
Când la sfârșit mai multe mii vom face,
Le-om încurca, să nu le dăm de capăt,
Ca nu cumva să ne deoache-un dușman,
Știind ce mult ne-am sărutat, iubito!
(Traducere: Teodor Naum*)*

O vreme, iubirea tânărului Catullus pentru Clodia/Lesbia e fericită și împărtășită. Patriciana i se oferă rapid și îi mărturisește dragostea. Soțul ei, Celer, e prea prins în lupta politică (Cezar, de altfel, e unul din colegii acestuia – și un bun prieten al familiei lui Catullus) pentru a le tulbura în vreun fel aventura. Sub pana îndrăgostitului din Verona, poezia continuă să facă progrese rapide, să își rafineze simplitatea. Tema e, în continuare, sărutul:

Qvaeris, quot mihi basiationes
tuae, Lesbia, sint satis superque.

quam magnus numerus Libyssae harenae
lasarpiciferis iacet Cyrenis
oraclum Iouis inter aestuosi
et Batti ueteris sacrum sepulcrum;
aut quam sidera multa, cum tacet nox,
furtiuos hominum uident amores:
tam te basia multa basiare
uesano satis et super Catullo est,
quae nec pernumerare curiosi
possint nec mala fascinare lingua. (Liber VII)

Mă-ntrebi tu câte sărutări de-a' tale
Mi-ar fi de-ajuns și de rămas, iubito!
Cât e nisipul Libiei de lângă
Cirena, țara cea bogată-n silfiu,
De la mormântul sfânt al lui moș-Batus
La templul ars de soare al lui Joe,
Și câte stele văd, când tace noaptea,
A' oamenilor tăinuite-amoruri,
Atâtea sărutări i-ar fi destule
Și lui Catul, nebunul, de la tine,
Ca dușmanii să nu le dea de capăt,
Și nici o limbă rea să le deoache!
(Traducere: Teodor Naum*)*

Entuziasmul lui Catullus în fața curățeniei acestei mari iubiri e neîmblânzit. „Nicio femeie nu poate spune că a fost atât de iubită/ Precum Lesbia a fost în adevăr iubită de mine./ Nicio credință în orice legătură nu a fost vreodată atât de mare." Clodia, în puritatea ei, e întruchiparea șarmului feminin în orice ipostază: „Lesbia e adorabilă, binecuvântată cu orice-i mai frumos/ Și a furat, apoi, toate farmecele altor femei."

Din păcate pentru sărmanul Catullus, realitatea e puțin diferită. Marea sa dragoste, personajul luminos pe care îl va face nemuritor în literatură este totuși femeia cu cea mai proastă reputație din Roma. Poetul din Verona – cu zece ani mai tânăr decât Clodia – e doar un accident pe lista acesteia, care cuprinde un șir nesfârșit de nume celebre, precum Cicero (chinuit de soție pentru asta), Cezar, Caelius Rufus și, foarte probabil, Clodius însuși, fratele ei. Toate

aceste detalii ies la iveală într-un proces public în care Cicero, pe atunci „salvator al patriei", o acuză pe Clodia de desfrânare, de prostituție și chiar de incest. Plutarh confirmă sugerând chiar sistemul tarifar al muzei lui Catullus, căreia amanții îi trimiteau, în gesturi de sfidare, saci cu mărunțiș.

Când află (firește, ultimul) aceste lucruri, poetul suferă o criză lirică de sens opus:

Miser Catulle, desinas ineptire,
et quod uides perisse perditum ducas.
fulsere quondam candidi tibi soles,
cum uentitabas quo puella ducebat
amata nobis quantum amabitur nulla.
ibi illa multa cum iocosa fiebant,
quae tu uolebas nec puella nolebat,
fulsere uere candidi tibi soles.
nunc iam illa non uult: tu quoque impotens noli,
nec quae fugit sectare, nec miser uiue,
sed obstinata mente perfer, obdura.
uale puella, iam Catullus obdurat,
nec te requiret nec rogabit inuitam.
at tu dolebis, cum rogaberis nulla.
scelesta, uae te, quae tibi manet uita?
quis nunc te adibit? cui uideberis bella?
quem nunc amabis? cuius esse diceris?
quem basiabis? cui labella mordebis?
at tu, Catulle, destinatus obdura.

(Liber VIII)

Sărman ce ești, Catule, nu-ți mai ieși din fire,
Socoate că-i pierdută pierduta fericire!
Ți-au strălucit și zile senine altădată,
Când te chema la sine femeia adorată
Cum nu va fi vreodată pe-acest pământ femeia.
Ce nebunii, Catule, făceam pe vremea ceea!
Tot ce voiai tu însuți, și ea voia îndată,
ți-au strălucit și zile senine altădată!
Ea nu mai vrea acuma: nici tu, ieșit din fire,
N-o urmări, căci fuge, și nu trăi-n mâhnire,

Ci cu-ndărătnicie tu rabdă și fii tare!
Adio, dar, iubito! Catul de-acum e tare:
De nu vrei, nu te cată, nu-ți cade la picioare.
Dar tu amar vei plânge când nu vei fi rugată.
Ce viață îți rămâne, femeie blestemată?
Cui vei părea frumoasă? Și singură cu tine,
A cui vei fi? Pe cine vei mai iubi? Pe cine
Vei săruta mușcându-l pe buze cu-nfocare?
Dar tu, Catule, rabdă, fii neclintit și tare!

(Traducere: Teodor Naum*)*

Pe măsură ce biografia Clodiei se limpezește, Catullus e tot mai violent: „Să o lăsăm să trăiască și să fie fericită cu adulterii ei./ Strângându-i pe toți trei sute în îmbrățișarea sa."

Urmează chiar o lamentație scrisă pentru rivalul său în amor, Caelius Rufus – una dintre cele mai dure, mai otrăvite și, cumva, mai triste din opera lui Catullus: „Caelius, Lesbia noastră, *acea* Lesbia,/ acea Lesbia, pe care doar Catullus a iubit-o/ mai mult ca pe sine, mai mult ca pe toți ai săi/ acum, la răscruci și pe străzi rău-famate/ masturbează bravii fii ai Romei."

Umilit, dezamăgit, Catullus a murit la scurt timp după „afacerea Clodia". În anul 56 î.H. el descoperă infidelitățile acesteia, iar în 54, după doi ani de furie, se stinge la numai 30 de ani. Iar, prin bizarul efect de lentilă deformată al literaturii, Lesbia rămâne în istoria acesteia ca o mare iubită.

Ca o muză.

II

Despre capacitatea iubirii de a purifica prin idealizare am vorbit deja în această carte: aleasa inimii se sublimează spontan, ea devine „ea". Pentru îndrăgostit, femeile se împart, așa cum scrie Tolstoi, în categoria „ea" și categoria „toate celelalte femei"; „ea" are orice virtute și candoare imaginabilă, „toate celelalte femei" au lipsuri și precarități firești.

Totuși, eroarea lui Catullus depășește limitele acestui mecanism uzual. Catullus nu se limitează să cosmetizeze, prin idealizare,

câteva tușe mai groase din portretul iubitei – așa cum face orice îndrăgostit. Poetul din Verona reușește performanța de a întoarce complet scara valorilor; de a răsuci integral – într-o oglindă deformatoare – josul în sus; de a face din ceea ce e murdar și banal o Idee platonică, un reper angelic. De a numi „sumă a virtuților și a farmecelor", pentru posteritate, o femeie de moravuri ușoare, care suferea în mod evident de o patologie sexuală – nimfomanie, în cel mai fericit caz.

Cum se naște o astfel de eroare?

Istoricește vorbind, răspunsul facil – influent de la Pavel până în Iluminism – era cel radical misogin, rezumat în marea operă a inchizitorului Henricus Institor, *Malleus maleficarum*: „Femeia este un rău al naturii, spoit în culori frumoase." În această paradigmă, sediul erorii lui Catullus ar fi deci Clodia, născută pentru a „hipnotiza" simțul moral al tânărului său admirator, pentru a-l convinge, prin „vrajă" și manipulare sexuală, că răul e bine și binele e rău.

O propunere mult mai tonică și mai sănătoasă venea, indirect, în anul 1604, de la un poet sărac din Valladolid: Miguel de Cervantes y Saavedra. Cervantes este cel care a inventat „efectul Dulcineea" pentru a explica erorile de judecată de tip Catullus. Să ne amintim: după ce decide să devină un mare cavaler, Don Quijote își încropește o armură, își botează mârțoaga Rocinante și „nu îi mai lipsea nimic decât să își caute o domniță de care să se îndrăgostească". Zis și făcut:

> *O, cât se bucură bunul nostru cavaler după ce-și ticlui logosul acesta, și mai cu seamă după ce găsi cui să dea numele de aleasă a inimii sale! Se întâmpla, pe cât se presupune, ca într-un cătun alăturat de-al său să se afle o țărancă tânără, foarte chipeșă, de care el fusese o vreme îndrăgostit, deși fata, se înțelege de la sine, habar n-avusese vreodată și nici nu-l băgase în seamă. O chema Aldonza Lorenzo, și ei i se păru cu cale cavalerului nostru să-i dea titlul de stăpână a gândurilor lui; căutându-i deci un nume care să nu se depărteze prea din cale-afară de-al ei și care să aducă a nume de prințesă, amintind vreo doamnă de neam mare, se hotărî să-i spună Dulcineea del Toboso (pentru că era de fel din Toboso), nume, cum i se părea lui, mângâios la*

auz, ieșit din comun și plin de tâlcuri adânci. (Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha)*

În numele acestei minunate domnițe fictive se va năpusti Don Quijote asupra trecătorilor nevinovați – precum se năpustea Catullus asupra cititorului roman cu Lesbia –, somându-i să admită adevărul său sacrosanct dacă vor să rămână în viață:

– Să stea locului toată lumea dacă nu mărturisiți cu toții că nu se află pe fața pământului domniță mai frumoasă decât împărăteasa din La Mancha, neasemuita Dulcineea del Toboso!

De ce proceda Don Quijote așa, Cervantes ne spune limpede: își pierduse mințile. Se dedase la cititul romanelor cavalerești cu atâta nesaț, încât își abandonase gospodăria și își vânduse moșia ca să-și cumpere noi și noi romane. Până când, epuizat, se smintise:

Și așa din prea mult citit și prea puțin dormit i se uscară creierii, încât își pierdu mințile. Închipuirea i se împuie cu tot ce citea în cărți, cu farmece […], cu declarații de dragoste și cu iubiri, cu chinuri și cu sminteli nemaiauzite.

Eroarea de judecată a lui Catullus – eroare căreia îi datorăm poezia modernă – e născută dintr-un astfel de „efect Dulcineea": transformarea deliberată a țărăncii Aldonza Lorenzo în împărăteasa din Toboso. Sediul acestei erori nu e Clodia, ci propria nevoie a lui Catullus de a adapta realitatea la necesitatea sa de a iubi literar. Abia ieșit din adolescență, educat într-o familie nobilă și bogată, hrănit cu tot ceea ce îi puteau oferi mitologia și literatura de până la el, puștiul de douăzeci și doi de ani, abia ajuns la Roma din tihna provinciei, nu putea rezista tentației de a converti literar prima femeie seducătoare care i-a ieșit în cale. Catullus își căuta Lesbia, nerăbdător să o transforme în mit literar; a avut doar ghinionul să întâlnească o femeie a cărei *materialitate* maladivă să reziste fără efort idealizării sale smintite.

În tot ceea ce facem, imităm comportamentele exemplare, miturile

predecesorilor, temele majore primite prin cultură. „Marea iubire“ e o astfel de temă. Una periculoasă: dacă nu crește organic în noi, prin acumulări mici, prin reajustări constante ale realității la Idee – nu prin forțări livrești ale Ideii în realitate –, ea poate să ucidă.

Așa cum a făcut cu sărmanul Catullus.

Iubire, murire, partajare. Copilul

I

După procesul de fuziune produs de iubire, ființa unită a îndrăgostiților se imortalizează prin creație. Atomul nou compus se rotunjește, își amestecă inextricabil ADN-ul și generează „fotografia la minut" a celor doi iubiți coanexați într-unul singur: copilul.

În mod paradoxal, copilul începe ca un eșec. El este o ruptură, o despărțire, o partajare. Invers decât la Sfântul Pavel: ce era la început unit acum devine „în parte". Unu devine multiplicitate. Filosoficește, mistic, e o cădere. Fuziunea face loc fisiunii. După lungul și sofisticatul proces prin care *eu-devin-celălalt* prin iubire, acum se ivește un *altul* complet nou, straniu, imposibil de intuit în trăsături și în temperament. Un *altul* care, teoretic, își poate folosi alteritatea precum Nero, ucigând monada care până ieri îl conținea.

Dar, așa cum dragostea începe cu un triumf și sfârșește mai mereu în ratare, copilul începe ca un eșec filosofic care se termină bine.

II

Înainte de toate, iubirea pentru copil are de partea sa, integral, instinctul. Or, în amor instinctul este – după marile combustii inițiale – un inamic mai mereu fatal: în timp ce pulsiunile sădite în noi de natură ne vor împinge spre alte acuplări fecunde, spre alte iubiri, același instinct ne va consemna în protejarea nevrotică a celor

născuți din noi.

Pentru un evoluționist ateu precum Richard Dawkins, singurul lucru etern în ordinea firii este acest instinct care împinge ADN-ul înainte, către multiplicare și supraviețuire, de la Eden încoace, în timp ce noi, luați individual, suntem doar instrumente utile pentru o clipire de câteva decenii. Totul este trecere, totul este iluzie și moarte, mai puțin ADN-ul, care își întinde nestingherit lanțul de-a lungul duzinilor de generații. În această logică, din perspectiva acestui unic imperativ al împingerii ADN-ului mai departe în istorie, iubitul e doar un accident pasabil – numai copilul este esențial, numai el împlinește scopul.

Apoi, spre deosebire de iubit, care e contingent și așezat în timp, copilul e etern prin noutatea sa absolută. El nu are o vreme a sa înainte de noi, ci a fost livrat direct din lumea Ideilor pure sau a neființei – lucru care îl transformă în responsabilitatea noastră în raport cu zeii. Îndrăgostirea e despre celălalt, copilul, depre Ființă. Dacă întâlnirea cu iubitul a depins întotdeauna de un accident sau de un context – am apucat-o pe o stradă anume, am ales cutare școală, am pierdut primul avion –, copilul a fost cu noi din prima clipă. Și, spre deosebire de cuplu – care a fost cândva despărțit, ne-întâlnit, ipotetic, deci poate reveni la această stare –, copilul nu poate cunoaște, în ordine logică și sufletească, despărțirea, pentru că a fost unit cu noi de la început.

În al treilea rând, copilul este singura formă prin care o mare iubire supraviețuiește. El este încarnarea sa mirabilă și solemnă. Altfel, toate iubirile mor. Multe se sting repede, în precaritatea noastră cotidiană, care are puține în comun cu natura transcendentă a dragostei: iubim, dar găsim loc și pentru alte farmece; iubim, dar ne săturăm de iubire; iubim, dar avem nevoie de pauză și de variație. În aceste condiții, stingerea dragostei e regulă; e fenomenul majoritar, previzibil pentru statistică – cel care în oricare democrație ar câștiga alegerile.

Iubirile care supraviețuiesc, care vor dura o viață, își schimbă substanța. Confruntându-se cu bătrânețea – pentru a o înfrunta cu grație, în ciuda hidoșeniei cărnii striate și a oaselor pulverizate, se adaptează. Așa cum spune un personaj al lui Platon, Agaton, iubirea e accesibilă doar celor tineri. Eros e un puber. Eros face dragoste, nu moarte:

Eu susțin că Eros este cel mai fericit dintre toți zeii care sunt fericiți; că el este dintre toți și cel mai bun, și cel mai frumos. E cel mai chipeș, în primul rând, fiindcă-i și cel mai tânăr dintre zei […]. El fuge, fuge repede de bătrânețe, care, precum se știe, e grăbită totdeauna și s-apropie de noi mai iute decât ar trebui. Prin firea sa, Eros urăște bătrânețea și nu se apropie de ea nici pe departe. Dimpotrivă, el este pururea cu tinerii, stă cu dânșii… (Platon, *Banchetul)*

Marile iubiri – cele care vor supraviețui până în ultima zi – se transformă, pe măsura trecerii anilor și a îmbătrânirii, în forme mistice, monahale, tandre de a muri împreună. Și e limpede că această alunecare lină a iubirii spre moarte – această *murire* ținându-te de mână – e superioară moral oricărei împliniri erotice și sentimentale. Totuși, *murirea* nu e iubire; *e doar* ceva mai mult decât aceasta.

Dacă în prima jumătate a vieții cuplul a fost unit de o dragoste construită în jurul frumosului, al binelui solar, al sexualității senine, al prospețimii din fiecare mușchi și din fiecare nerv, bătrânețea repoziționează cuplul, îl unește în înfruntarea suferinței și în pregătirea pentru moarte. *Murire* în loc de *iubire*. Tot ceea ce mai ieri era considerat o lege a dragostei – triumful ei imortal, alipirea imbatabilă – este acum umilit, strivit, compromis de apropierea întâlnirii cu propriile cadavre. Nu, nu vom pleca împreună: voi fi singur în experiența trecerii, pe care nu o poate alina nicio empatie, nicio solidaritate. Nu, el nu mă poate salva; iubirea, oricât de mare și de jertfelnică, nu poate învinge un cancer bine țintit. Să păstrezi vie toată pulsiunea dragostei, să-i conservi gingășia – transformând iubirea în murire –, înconjurat de atâtea metastaze în marș triumfal – acesta e singurul triumf, final, al îndrăgostiților de altădată.

Îndepărtându-ne de tinerețe și de Eros, singura ipostază actuală a marii iubiri trecute (epuizată azi sau devenită *murire*) este copilul. Adică ruptura, partajarea, sciziunea de altădată.

Nu suntem zei – chiar dacă dragostea ne oferă iluzia unității și a unicității mistice. Doar smulgând ceva din noi, din ființa noastră muritoare și trupească, vom lăsa în urmă proba pasiunii sacre de ieri.

Copilul.